

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**PUNCH DERGİSİNE GÖRE OSMANLI SAVAŞLARI
BAĞLAMINDA TÜRK ALGISI (1853-1918)**

Ayşenur KARABAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Necmettin ALKAN

EKİM - 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PUNCH DERGİSİNE GÖRE OSMANLI SAVAŞLARI
BAĞLAMINDA TÜRK ALGISI (1853-1918)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşenur KARABAY

Enstitü Anabilim Dalı :Tarih

Enstitü Bilim Dalı :Yakınçağ Tarihi

“Bu tez 16/10/2023 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Necmettin ALKAN	Başarılı
Doç. Dr. Turgut SUBAŞI	Başarılı
Doç. Dr. Eyyub ŞİMŞEK	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ayşenur KARABAY

16/10/2023

ÖN SÖZ

Tarih boyunca devletler arasında savaşlar yapıp ittifaklar kurulmuş ve bu süregelen mücadeleler belli algılara fırsat doğuran kritik dönemler olmuştur. Buna verilebilecek en iyi örnek Avrupalılardaki Türk karşıtlığıdır. Avrupalılardaki “Türkofobik” yaklaşımın tarihi çok eskilere gitmektedir.

1853-1918 arası Osmanlı’nın içinde bulunduğu savaşlarda Avrupalıların zihninde oluşan olumsuz Türk algısı, Avrupa karikatürlerine de yansımıştır. Bu yansımaları gördüğümüz yerlerden biri de İngiliz mizah ve hiciv dergisi “Punch” tır. Çalışmamızda Punch’taki karikatürler aracılığıyla, 1853-1918 arasında Türklerin içinde bulunduğu savaşlar bağlamında İngilizlerin zihnindeki Türk algısının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

İnsanlar düşüncelerini bazen yazarak bazen çizerek anlatır. Karikatürlere ifade edilemeyen sözler de diyebiliriz. Her okuyucunun, bakış açısına göre yeni bir detay fark edilebilir ve her detay bizlere yeni bir bilgi verebilir. Karikatürleri analiz eden okuyucu, karikatüristin zihninde adeta bir yolculukta gibidir ve karikatürist acaba bize ne anlatmış olabilir diye detaylarda gezinir. Bu keşif yolcuğunda bize yol gösterecek karikatürler eşliğinde, İngilizlerin o dönemde olay ve olgulara dair bakış açılarını ve Türklere olan yaklaşımını çözümleyip betimlemeyi hedefledik.

Oluşturulan bu tezin her aşamasında değerli bilgi ve fikirleriyle bana yol gösteren, kıymetli zamanından ödün vererek yardımlarını esirgemeyen ve özellikle bu konuyu önererek bu tezin ortaya çıkmasına vesile olan değerli hocam Prof. Dr. Necmettin ALKAN’a teşekkür ederim. Değerli fikir ve önerileriyle çalışmamın son hâline gelmesinde bulundukları katkılardan dolayı sayın jüri üyesi hocalarım; Doç. Dr. Turgut SUBAŞI ve Doç. Dr. Eyyub ŞİMŞEK’e de ayrıca teşekkür ederim. Yüksek lisans sürecimde her daim yardım ve desteklerini hissettiren değerli hocam Prof. Dr. Serkan YAZICI’ya ve emeği geçen bütün saygıdeğer hocalarıma müteşekkirim. Ayrıca çalışma boyunca desteğini esirgemeyen aileme, arkadaşlarıma bu süreçte yanımda olduklarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Ayşenur KARABAY

16/10/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
KARİKATÜR LİSTESİ.....	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: PUNCH, OR THE LONDON CHARIVARI.....	6
1.1. Punch Dergisinin Kuruluşu ve Gelişim Süreci.....	6
1.2. Punch'ın Siyasi Görüşü	11
2. BÖLÜM: PUNCH KARİKATÜRLERİNDE OSMANLI SAVAŞLARI	13
2.1. 1853-1856 Kırım Harbi	13
2.1.1. Kırım Harbi'nin Genel Seyri.....	13
2.1.2. Kırım Harbi Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu	15
2.2. 1877-1878 Rus Harbi	30
2.2.1. Rus Harbi'nin Genel Seyri	30
2.2.2. Rus Harbi Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu	32
2.3. 1897 Yunan Harbi	45
2.3.1. Yunan Harbi'nin Genel Seyri.....	45
2.3.2. Yunan Harbi Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu.....	46
2.4. 1911-1912 Trablusgarp Savaşı	56
2.4.1. Trablusgarp Savaşı'nın Genel Seyri.....	56
2.4.2. Trablusgarp Savaşı Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu	58
2.5. 1912-1913 Balkan Harbi	62
2.5.1. Balkan Harbi'nin Genel Seyri.....	62
2.5.2. Balkan Harbi Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu	64
2.6. 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı.....	77
2.6.1. Birinci Dünya Savaşı'nın Genel Seyri	77
2.6.2. Birinci Dünya Savaşı Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu	79
SONUÇ	96
KAYNAKÇA.....	100

ÖZ GEÇMİŞ	108
-----------------	-----

KISALTMALAR

OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi

TİB : Türkiye İş Bankası

TYB : Türkiye Yazarlar Birliği

KARİKATÜR LİSTESİ

Karikatür 1: Türkiye Tehlikede.....	15
Karikatür 2: Ayı ve Arılar-Eski Bir Hikâyenin Yeni Bir Versiyonu	16
Karikatür 3: İyi Şaka	18
Karikatür 4: Türkiye’nin Durumu Hakkında İstişare.....	19
Karikatür 5: Korkunç Bir Türk	20
Karikatür 6: Başı Ağrıyan Ayı	21
Karikatür 7: Zorluklar İçinde Parçalanmış Karga-Günün Masalı.....	23
Karikatür 8: Bir Başka Rus Zaferi!	24
Karikatür 9: Gerçek “Invalide Russe”	26
Karikatür 10: Dev ve Cüce.....	27
Karikatür 11: Alma Zaferi.....	29
Karikatür 12: Savaşın Köpekleri.....	32
Karikatür 13: Konferansın Sonu	34
Karikatür 14: Kritik Bir Durum	35
Karikatür 15: Sıkıca Kavrama.....	37
Karikatür 16: Garip	40
Karikatür 17: Sahip Olanlara Ne Mutlu!.....	42
Karikatür 18: Yeni Bacak.....	44
Karikatür 19: Tohumlara Karşı	46
Karikatür 20: İlk Sen Git!	48
Karikatür 21: Yeter!	49
Karikatür 22: Şimdi Deyin Bakalım “Hasta Adam” Kimmiş?	50
Karikatür 23: Dostum- Düşmanım!	52
Karikatür 24: Türk Tefeci	54
Karikatür 25: Acelesi Yok!	55
Karikatür 26: Kalem Kılıçtan Keskindir	58
Karikatür 27: İç Zafer.....	59
Karikatür 28: Kendi Toprağında	61
Karikatür 29: Kaynama Noktası.....	64
Karikatür 30: Kıyamet Savaşı: Bir Yanılsama.....	65

Karikatür 31: Türkiye Harikalar Diyarında.....	67
Karikatür 32: Etkisi Yok	68
Karikatür 33: Yerleşik.....	70
Karikatür 34: Düşüncenin Babası	71
Karikatür 35: Şark'ın İyi Çocuğu.....	73
Karikatür 36: Kısmet.....	74
Karikatür 37: Detaylı Bir Mesele	76
Karikatür 38: Gemiler Yurda Döndüğünde	79
Karikatür 39: Efendisinin Sesi	81
Karikatür 40: At Arabasındaki Tanrı	82
Karikatür 41: Hüsnütabir	84
Karikatür 42: Ham Hayal	86
Karikatür 43: Suyun Üzerinde Sultan	87
Karikatür 44: Eski Haline Dönme.....	90
Karikatür 45: Kumların Bilmecesi	91
Karikatür 46: Gelibolu- ve Sonrası?	93
Karikatür 47: Bu Yardımın İçin Çok Teşekkür Ederim.....	94

ÖZET	
Başlık: Punch Dergisine Göre Osmanlı Savaşları Bağlamında Türk Algısı (1853-1918)	
Yazar: Ayşenur KARABAY	
Danışman: Prof. Dr. Necmettin ALKAN	
Kabul Tarihi: 16/10/2023	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 108 (ana kısım)
1853-1918 tarihleri arasında Türkleri etkileyen altı önemli savaş olmuştur. Bunlar; 1853-1856 Kırım Harbi, 1877-1878 Rus Harbi, 1897 Yunan Harbi, 1911-1912 Trablusgarp Savaşı, 1912-1913 Balkan Harbi ve 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'dır. Bu savaşlar silsilesi, Osmanlı Devleti'ni hayli yıpratmıştır. Yıllardır savaşla burun buruna olan Osmanlı, mevcudiyetini korumak için mücadele verse de savaşlarda yaşadığı başarısızlıklar diğer devletler tarafından çeşitli algılara sebep olmuştur. Özellikle Avrupa'da çok eski zamanlara dayanan "Türk algısı" bu savaşlarla birlikte daha da tetiklenmiştir. Büyük bir imparatorluk olan ve zamanında çok çetin savaşlarda galibiyet kazanan Osmanlı Devleti'nin eskiden olsa kaybetmeyeceği savaşları kaybetmeye başlaması Avrupa'nın diline "Hasta Adam" gibi güçsüz imajlarla düşmesine sebebiyet vermiştir. Avrupa'daki Türk algısı dönemin dergisi, romanı, tiyatrosu gibi birçok alana yansımıştır. Bu yansımaların görüldüğü yerlerden birisi de "Punch, or the London Charivari"dir. Kısacası "Punch"tır. Bir İngiliz mizah dergisi olan "Punch" bünyesindeki karikatürleriyle dönemin güncel olaylarını sığağı sığağına yansıtması bakımından dikkat çekicidir. Bu dergideki karikatürler döneme birinci elden kaynaklık etmektedirler. Dönemin karikatürleri geniş kitlelere hitap etmişler, üzerinden yıllar geçtikten sonra bile konuşulmuşlardır. Bu karikatürlerden de görüldüğü üzere, Avrupalılar Türklerin mağlup olduğu savaşlar üzerinden, Türkleri alay konusu etmişlerdir. Devletin hükümdarını mübalağa yaparak yermişlerdir. Bu çalışmanın amacı, bahsi geçen savaş dönemlerindeki karikatürleri inceleyerek yaratılmak istenilen Türk algısını çözümlemek ve özgün bir bakış açısıyla yorumlamaktır. Bu maksatla özellikle Türk algısının yansıtıldığı düşünülen karikatürlerin seçilerek, okuyucuya İngilizlerdeki Türk algısı aktarılmaya çalışılmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Punch Dergisi, Karikatür, Kırım Harbi, Balkan Savaşı, Rus Harbi	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Perceptions of Turks within the Context of Ottoman Wars According to Punch Magazine (1853-1918)	
Author of Thesis: Ayşenur KARABAY	
Supervisor: Prof. Dr. Necmettin ALKAN	
Accepted Date: 16/10/2023	Number of Pages: vii (pre text.) + 108 (main body)
There were six important disputes that impacted Turks between 1853 and 1918. These include the Crimean War of 1853-1856, the Russian War of 1877-1878, the Greek War of 1897, the Tripolitan War of 1911-1912, the Balkan War of 1912-1913, and the First World War of 1914-1918. This sequence of conflicts, severely weakened the Ottoman Empire. Despite the fact that the Ottoman Empire, which had been at war for years, strove to maintain its existence, its failures in the battles produced diverse impressions among neighboring governments. The “Turkish perception”, which dates back to ancient times, especially in Europe, was further triggered by these wars. The Ottoman Empire, a powerful country that had prevailed in many difficult battles and started to lose wars that it would not have lost in the past, which led to its fell into the language of Europe with weak imagery like “Sick Man”. The perception of Turks in Europe was mirrored in a variety of platforms including the period's publications, books, and theater. “Punch” or the “London Charivari” is one of the locations where these reflections are visible. It is briefly referred to as “Punch”. The British humor publication “Punch” is noteworthy because it uses cartoons to capture the moment's most important events. The cartoons in this magazine are first-hand sources for the period. The cartoons of the era were popular and still spoken about decades later. These cartoons demonstrate how the Turks were made fun of by Europeans for losing their wars. They used hyperbole to mock the state's monarch. The aim of this study is to look into how the cartoons from the aforementioned conflict periods portrayed Turks in order to understand and interpret them from a different angle. By choosing cartoons that are supposed to mirror the viewpoint of Turks, it has been attempted to convey to the reader how the British view Turks for this purpose.	
Keywords: Punch Magazine, Caricature, Crimean War, Balkan Wars, Russian War	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Bu tezin konusunu; İngiliz mizah dergisi Punch'ın 1853-1918 yılları arasında yayımlanan sayılarında Osmanlı Devleti'nin savaşları hakkındaki karikatürler teşkil etmektedir. Bu savaşlar; Osmanlı'nın son döneminde vuku bulan 1853-1856 Kırım Harbi, 1877- 1878 Rus Harbi, 1897 Yunan Harbi, 1911-1912 Trablusgarp Savaşı, 1912-1913 Balkan Harbi, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'dır. Punch dergisindeki bu savaşlarla ilgili karikatürlerdeki Türk algısının nasıl olduğu üzerinde durulmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Punch dergisi üzerinde yapılan bu çalışmanın amacı, Osmanlı savaşlarını konu alan karikatürleri inceleyerek; yaratılmak istenilen Türk algısını çözümlemek ve özgün bir bakış açısıyla yorumlamaktır. Bu maksatla özellikle Türk algısının yansıtıldığı düşünülen karikatürler seçilerek, okuyucuya İngilizlerdeki Türk algısı aktarılmaya çalışılmıştır.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda, tarihi olayların karikatürler aracılığıyla analiz edilmesinin çok sık rastlanılan bir tarih araştırma yöntemi olmadığını gördük. Karikatürler üzerinden yapılan tarih çalışmaları çok olmasa da farklı konular hakkındadır. Öncelikle, yapılan çalışmaları incelediğimiz zaman karikatürler üzerine yaptığı çalışmalarla adeta karikatürleri konuştururcasına bir anlatıma sahip olan Necmettin Alkan'ın yayınlarından bahsetmemiz gerekir. Alkan'ın "Avrupa Karikatürlerinde II. Abdülhamid ve Osmanlı İmajı" eseri, bu çalışmalarının ilk örneği olması açısından önemlidir.¹ "Karikatürlerle Oryantalizm & Türk ve Türkiye Algısı"² ve "Karikatürlerle Sultan II. Abdülhamid"³ önemli eserleridir. Alkan'a ait "Çanakkale Savaşı ve Kanal Harekatı'nın "Lustige Blaetter" Dergisindeki Tasviri" adlı kitap bölümü de önemli çalışmalar arasında yer almaktadır.⁴ "Avusturya Karikatür Dergilerinde Bosna İşgali" adlı

¹Necmettin Alkan, *Avrupa Karikatürlerinde II. Abdülhamid ve Osmanlı İmajı*, (İstanbul: Selis Kitaplar, 2006).

²Necmettin Alkan, *Karikatürlerle Oryantalizm / Avrupa'nın Türk ve Türkiye Algısı*, (İstanbul: Selis Kitaplar, 2016).

³ Necmettin Alkan, *Karikatürlerle Sultan II. Abdülhamid /Propaganda ve Gerçek Arasında Bir Padişah*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2022).

⁴ Necmettin Alkan, "Çanakkale Savaşı ve Kanal Harekatı'nın "Lustige Blaetter" Dergisindeki Tasviri" *Çanakkale I Savaşı ve Tarihi*, ed. İbrahim Güran Yumuşak, (İstanbul: İBB Kültür Yayınları, 2006), 163-170.

makalesi de oldukça ilgi çekicidir.⁵ Alkan'ın karikatürler üzerine yaptığı kendi çalışmaları dışında, danışmanlığını yürüttüğü tez çalışmaları da bulunmaktadır. Gamze Göker, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde yazdığı yüksek lisans tezinde Osmanlı karikatürlerinde kadın motifini incelemiştir.⁶ Bir başka öğrencisi Özge Saka, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde yazdığı yüksek lisans tezinde Karagöz dergisi üzerindeki karikatürler üzerinden Balkan ve Trablusgarp meselelerine değinmiştir.⁷

Türkçe literatürde karikatürlerle alakalı çalışmalar içerisinde akademik olarak dikkate sayan bir diğer eser Tobias Heinzalimann'a aittir. Heinzalimann; Karagöz, Cem ve Kalem dergilerindeki karikatürler üzerine yaptığı çalışmasıyla karikatürleri yorumlamaya giden nadir isimler arasında yer alıyor.⁸

Yüksek lisans ve doktora çalışmalarında, konumuzla alakalı yapılmış hiçbir tez çalışması bulunmamaktadır. Yapılan tez çalışmalarında; ya Sultan II. Abdülhamid, Balkanlar, Trablusgarp gibi konulara değinilmiş ya da genel olarak Türk imgesinden bahsedilmiştir. Doğrudan Punch dergisi üzerine Osmanlı Devleti'nin son altı savaşını ele alan herhangi bir çalışma yoktur.

Özge Saka, yüksek lisans tezinde Karagöz dergisi üzerindeki karikatürler üzerinden Balkan ve Trablusgarp meselelerine değinmiştir fakat bizim çalışmamız Osmanlı Devleti'nin son altı savaşını kapsamaktadır. Ayrıca Saka'nın çalışması Osmanlı dergisini incelemesi ve Türk algısını ihtiva etmemesi açısından farklılık göstermektedir.

Şenol Pektaş, Dokuz Eylül Üniversitesi'ndeki yüksek lisans tezinde Alman dergisi Kladderadatsch üzerinden Sultan II. Abdülhamid ve Türk imgesini çalışmıştır. Bu tez II. Abdülhamid dönemi ve onun şahsını esas alan bir çalışmadır. Bu çalışma farklı bir millete ait olan dergi üzerinde yapılması bakımından ve Türk imgesine yönelik bir çalışma olması açısından bizim çalışmamızla benzerlik gösterse de içeriği ele alışı yönüyle farklıdır. Çalışmada birçok konuya değinilip bu konular ile ilgili bilgiler verilip sonra o konular ile

⁵Necmettin Alkan, "Avusturya Karikatür Dergilerinde Bosna İşgali", *Toplumsal Tarih*, 155 (Kasım 2006), 36-42.

⁶Gamze Göker, *Osmanlı Karikatürlerinde Kadın*, (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 1-103.

⁷Özge Saka, *Karagöz Dergisine Göre Avrupa Devletleri Balkan ve Trablusgarp Sorunu (1908-1913)*, (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 1-118.

⁸Tobias Heinzalimann, *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914*, çev. Türkiş Noyan, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004).

ilgili karikatürler sunulmuştur. Karikatürlerin üzerindeki yazılar verilirken kısa bir şekilde betimlenmiş ama yorumlama yoluna pek gidilmemiştir.⁹

Bir başka çalışma Mehmet Burak Büyüktopçu'nun Ankara Üniversitesi'nde Alman karikatürleri üzerinden yaptığı Türk imgesini konu alan çalışmadır. Burada Alman kaynaklarındaki karikatürler kullanılmış ve doğrudan Türk imgesi işlenmiştir.¹⁰

Yukarıda da görüldüğü üzere, yapılan çalışmalarda karikatürleri kullanan tarihçiler vardır fakat bunlar farklı konuları çalışmıştır. Punch dergisi ve Osmanlı Devleti'nin son altı savaşını karikatürler üzerinden ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Necmettin Alkan'ın karikatürler üzerine yaptığı çalışmaların bünyesinde, bahsi geçen savaşların bazılarında bahsedilse de doğrudan savaş merkezli Türk algısını ihtiva eden hiçbir tez çalışması bulunmuyor. Doğrudan savaşlar üzerine Türk algısını ihtiva eden çalışma olarak sadece Necmettin Alkan'ın "Çanakkale Savaşı ve Kanal Harekatı'nın "Lustige Blaetter" Dergisindeki Tasviri" adlı çalışması vardır fakat bu çalışma da Çanakkale Savaşları ile sınırlıdır ve Alman dergisi "Lustige Blaetter" üzerine yapılmıştır. Mamafih, Punch dergisindeki karikatürler üzerinden Osmanlı Devleti'nin son altı savaşını ele alan herhangi bir çalışma yoktur. Punch dergisi üzerinde savaş merkezli bir çalışma olmamakla beraber; herhangi bir konuda yapılan bir tez çalışması bulunmamaktadır. Tez çalışmasının olmamasının yanı sıra, Türkiye'de Punch dergisi ile alakalı yazılmış makale sayısı da çok azdır. Bu makalelerden bizim rastladıklarımız Uygur Kocabaşoğlu'nun "Punch Dergisi'ne Göre 31 Mart Olayı", Hamdi Özdiş'in "Osmanlı Mizah Basınının İntihalle İmtihanı: Punch or The London Charivari'den "Adaptasyonlar", Mustafa Müjdecî'nin "Karagöz Dergisi ve Punch Dergisindeki Karikatürlerde Çanakkale Muharebeleri" makaleleridir. Bu tez çalışması ile literatürdeki eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Çalışmada, neden 1853-1918 yılları arasını seçtiğimize değinilecek olursa şunlar söylenilebilir: Bu dönem Osmanlı Devleti için her anlamda hareketli geçen bir dönem

⁹Şenol Pektaş, *Alman Karikatür Dergisi Kladdereadatsch'a göre II. Abdülhamit ve Türk İmgesi*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2019), 1-259.

¹⁰Mehmet Burak Büyüktopçu, *Alman Karikatürlerinde Türk İmgesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 1-106.

olmuştur. Osmanlı Devleti, milliyetçilik akımının etkisiyle içeriden bir tehdit ile karşı karşıyayken; dışarıdan da bu durumu fırsat bilecek büyük devletlerin tehlikesiyle uğraşmak zorunda kalmıştır. İsyanların, savaşların birbirini takip ettiği bu dönemde bir yandan da batının etkisiyle köklü reformlar yapan Osmanlı, yaşadığı bu hareketli dönem ile Avrupalı devletlerin de dikkatini çekmiştir. Avrupalı karikatüristlere ilham veren konulardan biri de Türklerin bu dönemde katılmış olduğu savaşlar olmuştur. Belirttiğimiz tarih aralığı, karikatüristlere ilhâm olan bu savaşların yaşandığı ve bu savaş karikatürlerinin üzerinden yoğun bir şekilde “Türk Algısı”nın incelendiği dönem olmuştur. Bunu Punch dergisinde konuyla alakalı seçilen karikatürlerde de rahatlıkla görebiliriz.

Araştırmanın Yöntemi

Akademik çalışmalarda en önemli hususlardan biri de bazı soruların sorulması ve bu soruların cevaplandırılmasıdır. Bu çalışmada da konuyla ilgili bazı soruların cevapları aranılmaktadır. Öncelikle sorulması gereken ana soru şudur: İngilizlerde savaş merkezli olarak Türk algısı nasıldı? Bu soruya bağlı olarak devamında şu soruların cevabı aranıyor: Dönemin savaşlarıyla alakalı tasvirlerde politik mi gözetilmiş, yoksa geleneksel Avrupa’nın zihin dünyasındaki olumsuz barbar Türk algısını takip etmek için mi bu karikatürler çizilmiştir? İngiltere’nin doğrudan Osmanlı’ya karşı savaştığı sıradaki karikatürler ile tarafsız kaldığı sıralardaki savaşlardaki karikatürlerde yaklaşım farkı var mıdır? Son olarak sorulması gereken sorular şunlardır: Punch, dönemin karikatürlerinde Türklerle ne kadar ilgilenmiştir? Konuyla alakalı seçilen karikatürlerde Türkler, hangi motiflerle ve nasıl tasvir edilmişlerdir? Bu soruların cevaplarına sonuç bölümünde değinilmektedir.

Tez çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Punch dergisinin tarihi, gelişim evresi, siyasi görüşü gibi konulara değinilmektedir. Punch’la alakalı çok fazla Türkçe kaynak bulunmamaktadır. Bu çalışmada yararlanılan bilgiler genellikle yabancı kaynak ağırlıklıdır. İkinci bölümde; çalışmamızın asıl konusu olan 1853-1918 yılları arası gerçekleşen savaşlar bağlamında Türk algısından bahsedilmektedir. 1853-1856 Kırım Savaşı, 1877-1878 Rus Harbi, 1897 Yunan Harbi, 1911-1912 Trablusgarp Savaşı 1912-1913 Balkan Savaşı ve 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı üzerinden Türk algısını çözümlemeyi hedeflediğimizden bahsetmiştik. Buradaki her savaş konusu ayrı bir alt

başlıkta verilmiş ve bu savaşların her birinin genel seyri kısaca anlatılıp konuyla alakalı karikatürlerin yorumlamasına geçilmiştir. Bahsi geçen savaşlarla ilgili karikatürler tasvir edilirken Türk algısını yansıttığını düşündüğümüz karikatürlerin seçilmesine itina gösterilmiştir.

Tezin sonuç bölümünde, çalışmada aranılan soruların cevapları verilmektedir. Karikatürlerin bize algıyı verdiği detaylara tekrardan değinilip bunları yorumlarla sentezleyip tez sonuçlandırılmaktadır.

1. BÖLÜM: PUNCH, OR THE LONDON CHARIVARI

1.1. Punch Dergisinin Kuruluşu ve Gelişim Süreci

İngiltere'nin en ünlü yayın organlarından biri olan Punch, 1841 yılında Henry Mayhew ve Ebenezer Landells tarafından 25 sterlinlik yatırımla kurulan siyasi mizah dergisidir.¹¹ İlk sayısını 17 Temmuz 1841 Cumartesi günü çıkararak yayın hayatına başlayan Punch dergisi, haftada bir kez basılır¹² ve basılan sayılarda her haftanın ana konuları hakkında "Büyük Kupür" adı verilen tam sayfa karikatürler yer alır.¹³ Derginin fikirleri, İngiltere'de çıkan herhangi bir yayından ziyade Philipon'un Paris'teki mizah dergisi "Charivari"ye dayanmaktaydı lakin "Charivari"¹⁴den farklı olarak haftalık basılırdı. Punch'ın günlük değil de haftalık basılmasının sebebi; daha çok okuyucu kazanacaklarını düşünmeleridir.

O yıllarda Paris'te yayımlanan "Charivari" dergisinin başarısı, gravürücü, ressam ve dergi projektörü olan Landells'in ilgisini çekerek; derginin fikir alt yapısını oluşturmuştur. Henry Mayhew ise Landells'in "Charivari"ye dair oluşan fikirlerini geliştirerek biçimsel özelliklerini ortaya koymuştur. Mayhew, Punch'ın ortaya çıkışının mutlak yaratıcısı olmasa da yazınsal ve sanatsal biçimini geliştiren kişi olması bakımından bir anlamda kurucusu sayılıyordu.¹⁵ Hodder'e göre, birçok toplantı sonucunda yayın hayatına başlayan Punch'ın doğuşu Henry Mayhew'in düşüncelerine dayanmaktaydı. Mayhew'in komşusu olan Hodder, "Zamanımın Anıları" adlı kitabında Mayhew'in bu fikri ilk kez kendisiyle paylaştığından bahsetmektedir.¹⁶

Punch'ın kurucuları; Landells ve Mayhew, dergi fikrini "Le Charivari" den esinlendiklerini derginin ismine de yansıtmışlardır. İlk toplantılarda "Punch" olarak karar kıldıkları başlığa "The London Charivari" alt başlığı da eklenerek ilk sayısı yayımlanmıştır.¹⁷ "Punch, or The London Charivari" nin kısacası "Punch" tır. Bu

¹¹Punch, "About: A Brief History" (Erişim 10 Nisan 2023).

¹²George Hodder, *Memories of My Time* (London: Savill, Edwards And Co., Printers, 1870), 46.

¹³Dominic Williams, "Punch and the Pogroms: Eastern Atrocities in John Tenniel's Political Cartoons, 1876- 1896" *Revue d'art canadienne / Canadian Art Review*, 42/1 (2017), 32.

¹⁴ Le Charivari: Kuruluşu 1832'den 1936'ya kadar günlük yayımlanmış, daha sonra 1937'ye kadar haftalık olarak yayımlanmıştır.

¹⁵ Marion Harry Spielmann, *The History of "Punch"* (London: Cassel and Company Limited, 1895), 13-16.

¹⁶Hodder, *Memories of My Time*, 40.

¹⁷Punch, "About: A Brief History".

mecmua ile ilgili yapılan çalışmalarda derginin isminden bahsedilirken genellikle kısa hâli olan “Punch”ın kullanıldığı görülmektedir. Fakat nadiren “Punch, or The London Charivari” olarak bahsedenler de bulunmaktadır.

Derginin 150 yılı aşkın yayın hayatında; Punch kadrosunda birçok ismin yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmada, bu kişilerin hepsinden söz etmek mümkün olmasa da derginin yayın hayatında öne çıkan bazı isimleri zikretmek gerekli olacaktır.

1850’li yılların başlarında matbaacı William Bradbury’nin yönetimi altındaki Punch’ın kadrosunun yaklaşık 10 kişiden oluştuğu bilinmektedir. Bu kadroda yer alan John Tenniel ve John Leech derginin ünlü karikatüristlerindendir. Kurucu editör Mark Lemon ve Douglas Jerrold, William Makepeace Thackeray, Tom Taylor, Shirley Brooks gibi yazarların da dâhil olduğu diğer elemanlar ise yazı ve düzenleme işlerini yürütmekteydiler.¹⁸

Mark Lemon, 31 yaşında yardımcı editör olmuştur. Maaşı haftada 30 şilin kadardı fakat ölümünden önce yılda 1.500 pounda yükseltilmesi düşünülmekteydi. O zamanlar bu miktarın herhangi bir haftalık editörün aldığı ücretten daha yüksek olduğu söylenilmektedir.¹⁹ Zenginleşen ve siyasi olarak muhafazakârlaşan Lemon 1870’te vefat etmiştir. Lemon’dan sonra yerine Shirley Brooks, Tom Taylor ve F. C. Burnand gibi editörler gelir.²⁰

Punch başlarda Henry Mayhew, Mark Lemon, Joseph Stirling Coyne, Ebenezer Landells ve Josesph Last’dan oluşan bir girişimken mali sıkıntıların getirdiği rekabet, kontrol gücünü elinde tutmak isteyen beş kişinin arasının bozulmasına sebep olur.²¹

Punch’ın çalışanları tarafından her çarşamba yemekli toplantılar düzenlenirdi. Bu toplantılar hem keyfi hem de iş maksatlıdır. Aslında burada nihai amaç bir sonraki haftanın sayısı için “Büyük Kupür” denilen karikatürleri seçmektir.²² Punch’ın tüm

¹⁸Maarja Mets, *The British Lion against the Russian Bear: Depictions of Nicholas I in the Punch Magazine during the Crimean War* (Tartu: University of Tartu, Lisans Tezi, 2017), 8-9.

¹⁹Spielmann, *The History Punch*, 254.

²⁰Jamie W. Johnson, “The Changing Representation of the Art Public in Punch 1841-1896”, *Victorian Periodicals Review*, 35/ 3, (Fall 2002), 282.

²¹Seth Cayley- Clare Horrocks, “Spotlight on a New Digital Resource / The Punch Historical Archive 1841-1992: A Sustainable Brand for the Digital Age”, *Victorian Periodicals Review*, 48/2 (Summer 2015), 239.

²²Mets, *The British Lion against the Russian Bear*, 9.

çalışanlarının katılım sağladığı yemekli toplantılarda derginin yazı ve çizgilerinin nasıl olması gerektiğine dair detaylar belirlenirdi.²³

Punch 1841’de yayın hayatına başladığı dönem, kâr elde edebilmesi için gerekli olan haftalık 10.000 tiraja ulaşmak için gayret edilmiştir. Nitekim 1849 yılına gelindiğinde, haftalık olarak ortalama 30.000 kadar nüsha ve Viktorya döneminin ortalarında haftada sabit 50.000-60.000 nüsha satılarak hedeflenen miktarı geçmeyi başarmıştır. Punch’ın okur oranını artıran etkenlerden biri de kütüphaneler ve avukat büroları gibi ortak paylaşım alanlarına gelen ziyaretçiler tarafından incelenmesidir. Böylelikle okur oranı satış rakamlarını geçerek istikrarlı bir takipçi kitlesine ulaşan Punch, Kırım Savaşı’nın başlangıcında başarılı bir süreli yayın olarak kendini göstermiştir.²⁴ Karikatürleri ile sosyal gerçeklere değinir ve diğer süreli yayınların sanatsal yaklaşımlarında üstü örtülen toplumsal gerçeklerden bahsetmesi ile farkını ortaya koyar.²⁵

Punch “sayfalarında kabalık, partizanlık, küfür, nezaketsizlik ve kötü niyet bulunmaması” yönüyle “Sunday Times” ve dönemin bazı taşra gazetelerinin dikkatini çekmeyi başarmış ve saygın üslubuyla gazetelerin şaşkınlıklarına sebep olmuştur.²⁶ Daha önceki siyasi karikatür yayınlarının üslubu okuyucuda utanca sebep olurken Punch, tamamen ailelere hitap etmektedir. Böylelikle çoğunluğun orta sınıf kadınlar ve çocuklardan oluştuğu bir kitleye ulaşmayı başarır. Aslında bu çok önemli bir toplumsal etki uyandırmaktadır. Çünkü; bütün nesillerin derginin karikatürlerini inceleyerek, yazılarını okuyarak büyümesi, derginin tasvir ettiği “Benlik” ve “Öteki” fikirlerinin tesiri altında kalmalarına sebep olmaktadır.²⁷ Miller, Punch’ın ün kazanmasını “kapsayıcı mizahına, faydalı olma durumuna, kadınlar ile çocuklara hitap etmesine” bağlar.²⁸

Genç kuşakla birlikte Punch, yayınlarını çağın ilerisine taşıyan birtakım teknik düzenleme ve iyileştirmeler yapılmış ancak çok eskilere uzanan gelenekler özellikle de

²³Uygur Kocabaşoğlu, “Punch’a Göre 31 Mart Olayı” *Tarih ve Toplum*, 17/102, (1992), 12.

²⁴Mets, *The British Lion against the Russian Bear*, 8.

²⁵Julie Codell, “Imperial Differences and Culture Clashes in Victorian Periodicals’ Visuals: The Case of Punch”, 39/ 4, *Periodical Pedagogy* (Winter 2006), 420-424.

²⁶Spielmann, *The History of Punch*, 30.

²⁷Mets, *The British Lion against the Russian Bear*, 8.

²⁸Henry J. Miller, “John Leech and the Shaping of the Victorian Cartoon: The Context of Respectability”, *Victorian Periodicals Review* 42/3 (Fall 2009), 271.

geleneksel “Punch Dinner” gibi kurumsal bir etkinlik bütün göz kamaştırıcı özellikleriyle birlikte özenle ve sevgiyle yaşatılmıştır.²⁹

Mark Lemon’un zamanlarında tüm Punch sanatçıları tarafından düzenli olarak resimlenen neşeli bir yıllık bulunmaktadır. Bu yıllık Bradbury ve Evans tarafından 1843-1881 yılları arasında satılan bir tür iş takvimi ve defteri olan Punch’ın cep kitabıydı. Haftalık Punch dergisinin şakaları, karikatürleri, sosyal ve siyasi yorumlarından esinlenmiş olan “Punch’s Pocket Book”; ciddi bilgilerle eğlenceyi net bir şekilde yapılandırmış bir yayındı. Derginin bir eki olarak Pocket Book’un saygın ve terbiyeli editoryal çizgiyi yansıtması ve geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmesi amaçlanmaktaydı. Derginin “markalaşma” stratejisinin önemli bir ürünü olan bu küçük yıllık, “dünyayı aynı yüksek ama popülist perspektiften algılayabilecek” geniş kapsamlı bir okur topluluğunu tanımlamayı ve bir araya getirmeyi amaçlıyordu.³⁰ Dergi, markalaşmanın öneminin farkında olması sayesinde diğer haftalık hiciv dergilerini geride bırakarak popülerliğini artırmıştır.³¹

Punch, politik bir dergi olmasının yanı sıra bünyesinde sosyal, sanatsal konulara da yer vermektedir. Derginin sayılarındaki karikatürler incelendiği zaman, olayları aktüel olarak sıcağı sıcağına yansıtması bakımından çok mühim bir tarihsel veri kaynağı olduğu görülmektedir. Derginin ilgilendiği konulardan biri de Türkler olmuştur. Derginin karikatürleri incelendiğinde Türklerle alakalı birçok olayı hicvettikleri görülmektedir. Kırım Savaşı, Rus harbi, Yunan Harbi, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı, Jön Türkler, Ermeni olayları, Meşrutiyet’in ilanı gibi birçok konu karikatüristlere malzeme olduğu görülür. Punch dergisinin Osmanlı/Türk karikatüristlerinden bahsedilecek olunursa şu isimler söylenebilir: John Tenniel, John Leech, Leonard Raven Hill, Bernard Partridge, Frank Reynolds, Frederick Henry Townsend, Ernest Howard Shepard, Henry Martin.³²

John Tenniel’in Türkler ile karikatürize ettiği konulardan biri de Kırım Savaşı’dır. Tenniel, Kırım Savaşı ile ilk büyük hayvan karikatürlerini yapmaya başlar. Özellikle

²⁹Spielmann, *The History of Punch*, 38-40.

³⁰Françoise Baillet, “The Punch Pocket Book”, *Victorian Periodicals Review*, Johns Hopkins University Press, 53/2, (Summer 2020), 238-247.

³¹Cayley- Horrocks “The Punch Historical Archive”, 238.

³²Punch, “Galleries” (Erişim 13 Ağustos 2023).

“*Turkey in Danger*” adlı karikatürü Kırım Savaşı’ndan ilham alarak yaptığı hayvan karikatürlerinin ilk örneği olması açısından önemlidir.³³

Punch’ı kendisinden öncekilerden farklı kılan ve nihayetinde popülerliğini sağlayan şey içeriksel kalitesi ve biçimidir. Punch, William Makepeace Thackeray, Douglas Jerrold ve Mark Lemon gibi beğenilen yazarların ve John Leech, John Tenniel ve George Du Maurier gibi iyi çizerlerin hizmetlerini güvence altına alarak çalışanlarına sahip çıkıyordu.³⁴

Punch, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 175.000 tirajla zirveye ulaşmıştır, fakat 1991 yılına gelindiğinde devasa bir kayıp yaşayan Punch’ın tirajı 33.000’e düşmüştür. Muhtemelen büyük bir hayal kırıklığı yaşayan reklam verenler de işlerini başka yerlere taşımaya başlamışlardır.³⁵ Punch’taki bu dramatik düşüş, daha keskin hicivleriyle dikkat çeken Private Eye’in başarısına ve mizah yazarları için gazetelerde ve televizyonlarda rakip pazarların genişlemesine bağlı olduğu düşünülmüştür.³⁶ 1841’de kuruluşundan itibaren İngiliz yaşamının alaycı ve yaratıcı bir gözlemcisi olarak İngiliz kültürünün bir parçası hâline gelen Punch, 1992’de o zamanki sahibi olan “United Newspapers Group” tarafından yetişemeyecek kadar pahalı olduğu için kapatılmıştır. Mısırlı iş adamı Mohamed Al Fayed, Eylül 1996’da dört yılı aşkın bir süredir basılmayan Punch’a 5 milyon dolarlık bir yatırım yaparak yeniden canlandırmıştır.³⁷ Ne kadar uğraşılsa da dergi görkemli günlerdeki yerini geri alamamıştır. Sadık okuyucu sayısının giderek azalması, 161 yıllık yayın hayatına sahip saygıdeğer hiciv dergisinin sonunu getirmiştir. Dergiye büyük miktarlarda yatırım yapan Fayed, derginin artık devam edemeyeceğini kabul ederek; büyük bir üzüntü içinde kapanışını duyurmuştur. 1841 yılında kuruluşundan 1992 yılına kadar aralıksız devam eden Punch, 4 yıllık bir aradan sonra 1996 yılında tekrar yayına başlasa da 2002 yılında yayın hayatını sonlandırmıştır.³⁸ Derginin güncel sayısı

³³Frankie Morris, *Artist of Wonderland: The Life, Political Cartoons, and Illustrations of Tenniel* (Charlottesville: University of Virginia Press, 2005), 62.

³⁴Richard Noakes, “Science in mid-Victorian Punch”, *Endeavour* 26/3 (2002), 93.

³⁵Suzanne Cassidy, “The Media Business; A Last Laugh for Punch Magazine?” *New York Times*, (7 September 1992).

³⁶Craig Brown, “Not as Profitable as it used to be; Punch Magazine.” *The Times* (25 Mart 1992), 2.

³⁷Warren Hoge, “Whack! Whack! Whack! Reborn Punch Pounded”, *The Times* (18 September 1996), 4.

³⁸Paul Peachey, “Punch Magazine Closes for Second Time”, *The Independent* (30 May 2002), 7.

artık çıkmasa da eski sayılarındaki karikatürlerinin satış faaliyetleri Punch dergisinin karikatür arşivi olan web sitesi üzerinden hâla devam etmektedir.³⁹

1.2. Punch'ın Siyasi Görüşü

Siyasi karikatürleriyle ünlenen derginin, kendi siyasi görüşüne baktığımız zaman başlangıcından kapanışına kadar kesin bir tarafta olduğunu söylenilmesi mümkün değildir. Kökeni son derece radikal bir siyasi hiciv yayını olan Punch dergisi, 1860'larda ulusal bir kurum hâline gelmiş ve başarıya ulaştıkça tedrici olarak sağa doğru yönelmiştir.⁴⁰ Codell'e göre, "Punch'ın siyasi görüşü ister liberal olsun ister muhafazakâr olsun, ne olduğu fark etmeksizin yüksek sanata olan bakış açısı son derece radikaldir."⁴¹

1890'lara gelindiğinde saraylarda, papaz evlerinde, subay yemekhanelerinde ve üniversitelerin ortak salonlarında klasik bir okuma hâline gelmiştir. Başbakanlar tasvip edilme ve destek görme arzusuyla politika kararlarını editörlerle paylaşıyorlardı. Aldıkları yanıt onaylanmama olsa bile politikacıların hoşuna gidiyordu. John Tenniel tarafından yapılan "Büyük Kupür" denilen tam sayfa karikatürlerde alaycı ve gülünç bir şekilde bahsedilmek utanılacak bir şey değil, aksine onur olarak kabul edilmekteydi. Bu karikatürlerin karşı tarafı boş olarak basıldığı için okuyucular hiçbir metne zarar vermeden istedikleri karikatürü yırtıp çerçeveleyebilmekteydi.⁴²

Punch dergisinin siyasi konulardaki baskın tutumu üzerine genel bir yorum yapmak gerekirse; yöneticilerinin düşünceleri bağlamında partiler arasındaki dengeyi adil bir biçimde gözeterek, sürekli ve keskin parti yandaşlığından kaçınmak suretiyle duruma göre "hepsine vurmak" ve hak ettiği durumlarda övgüsünü ortaya koymak olmuştur. Eğer genel bir sıralamaya da eğilim ortaya konulacaksa, bu ılımlı bir liberalizm yani halkın düşünce ve ifade özgürlüğüne gösterilen sempati, yoksul ve ezilenlerin savunuculuğunun coşkulu bir biçimde yapılması olmalıydı.⁴³

Punch dergisi, ilk sayısının tanıtım bölümünde politikasını şöyle açıklamıştır: "Punch dergisinin herhangi bir parti lehinde önyargısı olmamıştır. Fantoccini⁴⁴ ve siyasi

³⁹Punch, "Galleries" (Erişim 13 Ağustos 2023).

⁴⁰Arthur Prager "The Artists Amuse Themselves: Victorian Painters and Punch, *Notes in the History of Art*, 1/3 (1982), 24.

⁴¹Codell, "The Case of Punch", 424-425.

⁴²Prager "The Artists Amuse Themselves", 24.

⁴³Spielmann, *The History Punch*, 101.

⁴⁴Fantoccini: Kukla gösterisi.

kuklalara karşı muhalifliği bakımından muhafazakârdır ancak ufak çaplı değişikliklere karşı duyduğu ilgi bakımından ilerici bir Whig yandaşıdır.”⁴⁵ Yine ilk sayısında “kaba güldürüden kaçınmak, taraf tutmamak, yobazlıktan kaçınmak, kırııcı olmamak” ilkelerine riayet edeceğini açıklamaktadır.⁴⁶

Yazar, Punch’ın yemek toplantılarında derginin konuları üzerinden geçen tartışmalardan bahsederken sıra siyasi konulara geldiğinde Punch’ın yayın kurulunda oluşan ideolojik dengeye değinir. Yazarın aktarımlarına göre; karikatürün konusu siyasi olduğunda tartışma kızışmaya başlar, espriler daha da katılabilir ve genellikle Muhafazakârlar ve Liberallerin bir uzlaşmayı kabul etmesiyle son bulur. Çünkü Burnand gibi istisnai isimler haricinde taraflar oldukça eşit bir şekilde dengelenmiştir.⁴⁷ Buradan da Punch’ın kendisine keskin bir siyasi ideoloji biçmediği sonucuna varılabilir.

⁴⁵Punch, 1 (17 Temmuz 1841), 3.

⁴⁶Hıfısı Topuz, *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü* (İstanbul: İnkılap Kitabesi, 1997), 78.

⁴⁷Spielmann, *The History Punch*, 169.

2. BÖLÜM: PUNCH KARİKATÜRLERİNDE OSMANLI SAVAŞLARI

2.1. 1853-1856 Kırım Harbi

2.1.1. Kırım Harbi'nin Genel Seyri

Kırım Savaşı, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için “Kutsal Yerler” meselesini öne sürerek harekete geçmesiyle başlamıştır. Osmanlı Devleti hem Katoliklere hem de Ortodokslara farklı zamanlarda çok geniş imtiyazlar tanımıştı. “Kutsal Yerler” meselesinden dolayı ortaya çıkan anlaşmazlık büyüyerek Kırım Savaşı denilen Avrupa savaşına dönüşmüştür.

Rus Çarı I. Nikola, Osmanlı'nın Tanzimat ile kendini toparlamasını, gelişmesini endişeyle takip etmekteydi.⁴⁸ Hünkâr İskelesi Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti üzerinde etkisini artıran Rusya; Mısır ve Boğazlar meselesinin İngilizler lehine çözülmesi ve akabinde Bâb-ı Âlî'nin İngiltere'ye daha çok yakınlaşmasından dolayı kaygılanmaya başlamıştır.⁴⁹ Hünkâr İskelesi Antlaşması'ndan daha fazla fayda sağlayamayacağını anlayan Rusya, Osmanlı Devleti'ni himaye altında tutma politikasından vazgeçerek, parçalama politikasına geçmiştir.⁵⁰ Çar I. Nikola 9 Ocak 1853'te Petersburg'da bir baloda İngiliz elçisi Sir George Hamilton Seymour'a; Kollarının arasında bir hasta adam olduğundan, bu hasta adamın bir gün tamamen ölüp bir daha dirilemeyeceği için önceden tedbir alınmasının akıllıca olacağından bahsetmektedir. Bunun karşısında elçi, Çar'a öleceğini düşünerek tedbirler almak yerine hasta adamı tedavi etmek gerektiğini ifade eder. Çar, elçinin verdiği cevap ile ümitsizliğe düşmeyerek Osmanlı'nın paylaşılması planını belirtmiştir. İngiltere'nin bu teklifi reddetmesi üzerine I. Nikola, Osmanlı mirasını paylaşmak için kendince bir şeyler yapmaya çalışmış ve bu doğrultuda “Kutsal Yerler” meselesini ele almıştır.⁵¹ İngiltere özellikle Hindistan'daki çıkarlarını gözeterek Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur.⁵² İlber Ortaylı, Çar I. Nikola'nın, İngiltere

⁴⁸Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018), 1/462.

⁴⁹Turgut Subaşı, “Abdülmecid Dönemi Osmanlı İngiliz İlişkileri”, *Osmanlı Diplomasi Tarihi*, ed. M. Alaaddin Yalçinkaya-Uğur Kurtaran (Ankara: Altınordu Yayınları, 2018), 190-191.

⁵⁰Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 228.

⁵¹Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri 1789-1856* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007), 5/ 221-222.

elçisine “Hasta adam” olarak tabir ettiği Osmanlı’nın mirasının paylaşılmasından bahsettiğinde, İngiltere’nin böyle bir teklifi kabul etmesinin mümkün olmadığını, bunun kendi imparatorluk ilkelerine de aykırı olduğunu söylemektedir.⁵³

Rusya, Şubat 1853’te Prens Mençikof’u özel bir elçilik heyeti ile İstanbul’a göndermiştir. 16 Mart’ta Bâb-ı Âlî’yi ziyaret eden elçinin ilk bahsettiği istekler, Ortodoks halkın koruyuculuğunun Rusya’ya verilmesi ve Ortodoks kilisesinin “Kutsal Yerler” meselesindeki isteklerinin kabulüyle ilgili bir anlaşma yapılması olmuştur.⁵⁴ Fakat elçinin istekleri kabul edilmemiştir. Prens Mençikof, isteklerinin reddedilmesi üzerine diplomatik ilişkilerini keserek elçilikten ayrılmıştır. Çar, 31 Mayıs 1853’te verdiği nota ile Prens Mençikof’un sunduğu istekler 8 gün içinde kabul edilmezse Eflak ve Buğdan’ı işgal edeceğini bildirmiştir.⁵⁵ Bâb-ı Âlî’nin Rus notasını kabul etmemesi üzerine 22 Haziran 1853’te Rus kuvvetleri Eflak ve Buğdan’ı işgale başlamışlardır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Rusya’ya savaş ilan etmiştir.⁵⁶

Savaşın henüz başlarında Ruslar tarafından Osmanlı donanmasına yapılan Sinop baskını, Kırım Harbi’nin en kritik olayı olarak bilinmektedir.⁵⁷ Bu saldırı neticesinde Osmanlı donanması tamamen yok edildiği gibi Sinop’un birçok mahalleleri de yakılmıştır. 4.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Sinop baskınının verdiği hasar karşısında İngiltere ve Fransa, Rusya’ya verdikleri bir nota ile Ortodoks halkın koruyuculuğu isteklerinden vazgeçmesini, Eflak ve Buğdan’dan kuvvetlerini çekmesini istemişlerdir. Rusya’dan uzun süre cevap alamayan İngiltere ve Fransa, 27 Şubat 1854’te Rusya’ya savaş ilan etmişlerdir.⁵⁸

Aslında Osmanlı Ordusu Balkanlar’da Silistre’de, Eflak ve Buğdan’da önemli başarılar göstermiştir. Bu başarılardan çok sonra, Ekim ayında Müttefik Devletler Kırım’a çıkarma yapmışlardır. İlk büyük savaşlar burada gerçekleşmiştir. Sivastopol’un düşüşü kolay

⁵²Eyyub Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 91.

⁵³İlber Ortaylı, *Osmanlı’ya Bakmak* (İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2016), 79.

⁵⁴Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 235.

⁵⁵Erdoğan Keleş, “Kırım Savaşı’nda (1853-1856) Karadeniz Boğazlar Meselesi”, *OTAM* 23 (Haziran 2008), 163-166.

⁵⁶Karal, *Osmanlı Tarihi*, 5/232-234.

⁵⁷Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı*, 110.

⁵⁸Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 240-241.

olmamıştır.⁵⁹ Rusların tek başarısı Kars olmuş ve Kars'ın düşmesi ile savaş fiilen bitmiştir.⁶⁰ Savaş sonunda, 30 Mart 1856 tarihli Paris Barış Antlaşması imzalanmıştır.⁶¹

2.1.2. Kırım Harbi Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu

Karikatür 1: Türkiye Tehlikede

Kaynak: “Turkey in Danger”, *Punch* 24 (9 Nisan 1853), 145.

“Punch” ta yayımlanan karikatürde ayının hindiyi kollarının arasına aldığı görülmektedir. Ayının kafasında üzerinde haç işareti bulunan Rus tacı, hindinin kafasında ise Osmanlı fesi olduğu dikkat çekmektedir. Bu figürlerden de anlaşıldığı üzere karikatürde sembolize edilen Rusya ve Türkiye’dir. Rus ayısı hindiyi korur gibi kollarının arasına almış fakat

⁵⁹Ortaylı, *Osmanlı’ya Bakmak*, 83.

⁶⁰Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, 1/468.

⁶¹Keleş, “Kırım Savaşı’nda Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”, 186. Paris Antlaşması’nın maddeleri için bkz: Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 250-253; Keleş, “Kırım Savaşı’nda Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”, 186-188.

aslında boğmaya çalışıyor. Rus ayısının sinsi bakışlarından niyetinin çok iyi olmadığı anlaşılıyor. Türkleri temsilen tasvir ettikleri hindinin ise açık ağzı ve çırpınırcasına bakışlarından da anlaşıldığı üzere hayli korkmuş görünüyor. Burada dikkat çeken diğer nokta ise; Rusya için ayı figürüyle hindiyi kollarına almış güçlü bir imaj çizilirken, Osmanlı'ya savunmaya muhtaç bir hindi figürü biçilmiştir. Karikatüristin “Türkiye Tehlikede” başlığını seçmesiyle de Türkiye'nin Rusya'nın karşısında yardıma muhtaç olduğunu ve yardım beklediği mesajı verilmiş olabilir. Nitekim savaşın seyri de bu şekilde cereyan etmiştir. Kısaca bu karikatürde Rusya'nın Kırım Savaşı ile sonuçlanan Osmanlı politikası anlatılmaktadır.

Karikatür 2: Ayı ve Arılar-Eski Bir Hikâyenin Yeni Bir Versiyonu

Kaynak: “The Bear and the Bees- A New Version of an Old Story”, *Punch* 25 (16 Temmuz 1853), 25.

Eski bir masal olan “Ayı ve Arılar” üzerinden tasvir edilen bu karikatürde Kırım Savaşı mücadelesine değinilmektedir. Koca cüssesi ile beliren ayının etrafı arılarla çevrilmiştir. Burada ayı Rusya'yı, arılar ise kafalarındaki Osmanlı feslerinden de anlaşılacağı üzere Türkleri sembolize etmektedir. Fakat dikkatli incelendiği zaman hepsinin Türk arı olmadığı fark edilir. Türk arıların karşı tarafında yer alan, kafasında Rus miğferi olan düşman birlikleri de vardır. Ayrıca Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya gibi farklı

milletlerin bayraklarına rastlanması dikkat çeker. Ayıya sol taraftan saldıran bir grup arının, yanında İngiliz bayrağı belirmesinden anlaşılacağı üzere karikatürist ayıyı etkisiz hâle getirmekte Türklerin müttefiki olan İngilizlerin başarısına da değinmek istemiş olabilir. Karikatürde bir başka detay, Müslümanların ibadethanesi olan caminin göze çarpmasıdır. Caminin Türk arıların çıkış noktası olduğu fark edildiğinde, burada caminin kovan olarak tasvir edildiği düşünülebilir.

Kırım Savaşı mücadelesini yansıtan bu karikatürün kurgusunda, arıların kovanından bal almak isteyen ayının arılar tarafından püskürtülmesi tasvir ediliyor. Koca cüsseli, tembel ayı arıların kovanından bedava bal almak ister. Arılar ayının isteklerini reddedince arı balı zorla almaya çalışır ve arılar ona saldırıp ortak sokmaları sonucunda arı istediğini alamaz. Burada “bal” Osmanlı topraklarını sembolize etmektedir. Ayının sağ tarafını sokmuş olan İngiliz arılar, ayının canını çok yakmış olmalı ki; acıdan bağırır gibi ağzı açık bir şekilde tasvir edilmiştir. Karikatürde anlatılmak istenilen; Türklerin Rus ordusunu topraklarından püskürtmek için müttefikleriyle birlikte ayıya meydan okumasıdır.

Karikatür 3: İyi Şaka

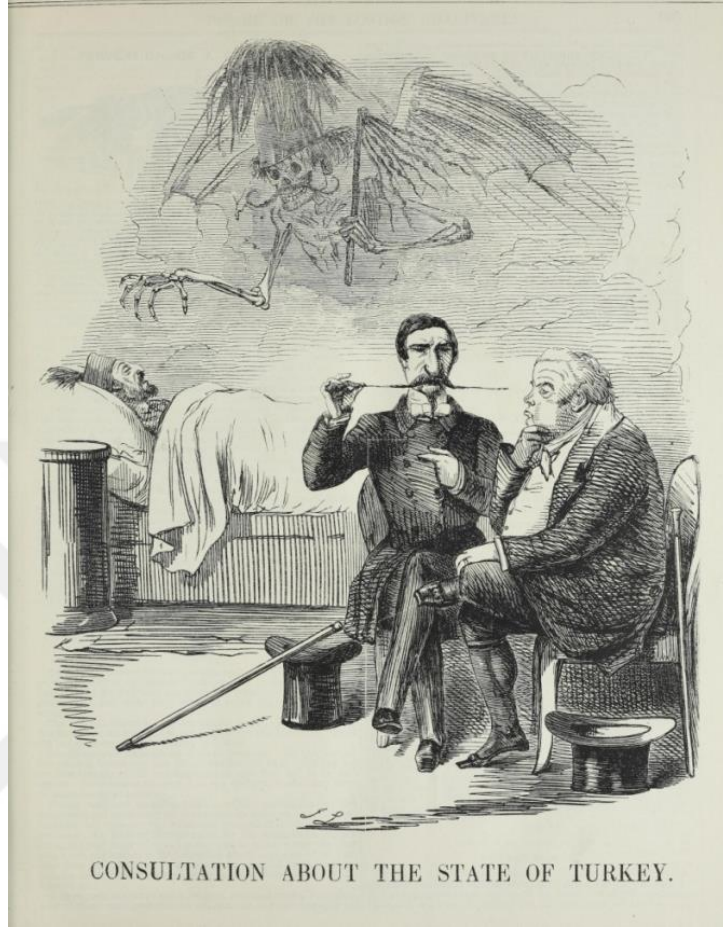
Rus: _ “Ah, bu benim eğlencem! Ben sadece küçük adamı korkutmak istiyorum.”

Kaynak: “A Good Joke”, *Punch* 25 (23 Temmuz 1853), 35.

Bu karikatürde her tarafı teçhizatla sarılmış Rus Kazak askeri, karşılarında İngiliz ve Fransız denizciler ve onların önünde duran bir Türk tasvir edilmiştir. Bulundukları yerin arka planında beliren cami ve minareler vardır.

Rus Kazak askeri karşısında cüce olarak tasvir edilen Türk ile “Ah, bu benim eğlencem! Ben sadece ufaklığı korkutmak istiyorum.” sözleriyle dalga geçmektedir. Türk’e yardım amaçlı arkasında duran Fransız ve İngiliz denizciler ise dev olarak karikatürize edilmiştir. Korsanlardan biri Rus askere karşı elini kaldırarak Türk’ü korumacı bir tavır sergilemektedir. Burada arkasındaki İngiltere ve Fransız denizciler dev olarak gösterilirken Türk, onlardan cesaret alarak Rusya’ya kafa tutan bir cüce olarak hicvedilmiştir. Türk milletinin ne kadar küçük ve etkisiz olduğu, arkasında Avrupalılar

olmadan tek başına hareket edemeyeceği vurgulanmaktadır. Türk'ün ellerinin koynunda Rus'a karşı duruşu ise, İngiliz ve Fransız desteğine olan güvenine işaret ediyor.

Karikatür 4: Türkiye'nin Durumu Hakkında İstişare

Kaynak: "Consultation About the State of Turkey", *Punch* 25 (17 Eylül 1853), 119.

Karikatürde Osmanlı Devleti'nin "Hasta Adam" olarak tanımlanmasına vurgu yapılıyor. Hasta yatağında yatan fesli kişi Abdülmeçit'tir. Abdülmeçit'in hemen üzerinde bir Azrail belirmektedir. Bu Azrail sol elinde tırpanı ile her an canını almak üzere bekliyor. Abdülmeçit'in üzerine çöken Azrail, Rusya'dır. Yatağında ölümü bekleyen hasta adamın başında durumunu görüşen iki doktor görülmektedir. Bu iki doktorun İngiliz Başbakanı John Palmerston ve Fransız İmparatoru III. Napolyon olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen Osmanlı'yı Rusya'nın insafına terk etmemeyi görüşüyorlar. Karikatür savaş öncesindeki diplomatik temaslara atıfta bulunuyor.

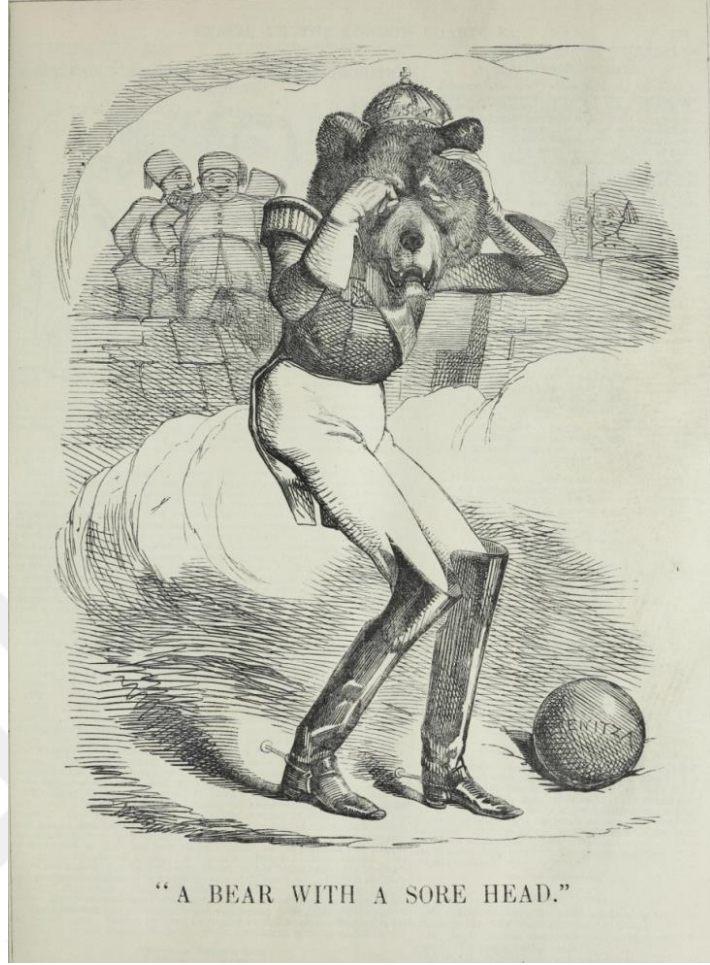
Karikatür 5: Korkunç Bir Türk

“Savaşacağım! İlk o bana vurdu!”

Kaynak: “A Terrible Turk”, *Punch* 25 (15 Ekim 1853), 159.

Kısa boylu olarak tasvir edilmiş bir Türk, elleri arkaya bağlı bir vaziyette duran Rus’a karşı öfkeyle çıkışmaktadır. Türk’ü tutan bir Fransız ve Türk’e eliyle durması gerektiğini işaret eden İngiliz görülmektedir. Avrupalıların Türk’ü savaştan engellemeye çalışırken tavırlarının tıpkı bir çocuğu uyarır gibi olması dikkat çekiyor.

Bu karikatürde Rusya ile savaşa giren Osmanlı’nın üzerinde İngiltere ve Fransa’nın diplomatik etkisinin öneminden bahsediliyor. Ayrıca Türk cüce olarak tasvir edilerek küçümsenmiş ve aslında onun etkisiz bir yapıda olduğu ima edilmiştir. Alt yazıda geçen “Savaşacağım, İlk o bana vurdu” ifadesinde, savaşın resmen başlamasından önce Rusya’nın ilk saldırmasına işaret ediyor. Bir diğer ifade “Korkunç Bir Türk” ise ironiktir. Zira Türk küçük bir çocuk gibi tasvir edilmiş. İfade ile tasvir arasında çelişki var.

Karikatür 6: Başı Ağrıyan Ayı

Kaynak: “A Bear with a Sore Head”, *Punch* 25 (26 Kasım 1853), 219.

Karikatürde, kafasına üzerinde Rus tacı bulunan ayı postu geçirmiş birinin başını tuttuğu görülüyor. Surat ifadesine bakıldığı zaman başında şiddetli bir ağrı olmalı. Arka tarafta ise bir grup fesli adam; elleri belinde, rahat bir şekilde, sırtarak ağırlı başını tutan adamı izlemektedir. Ağrılı adamın hemen ayağının dibinde, üzerinde “Oltenitza” yazan bir savaş topu görülmektedir.

Bu karikatürde “Oltenitza Savaşı” ndan bahsedilmektedir. Ruslar, Eflak ve Buğdan’da savunma hâlinde kalacaklarını Avrupa’ya bildirmişlerdi. Fakat bunun pek önemi yoktu. Çünkü Rusların Balkanlar için bir harp planı her daim olmuştur. Fırsat bulduklarında bu planı gerçekleştirmeye çalışacaklarına şüphe yoktu. Bu durumda Rusların ilk hedefi Vidin olabilirdi. Bu şehir alındığı takdirde ise Ruslar, Niş-Sofya yolu üzerinden Balkanları çevreleyebilirdi. Rumeli’de Osmanlı Ordusu komutanı Ömer Paşa, zeki ve

bilgili biri olarak Rusların bu planını öngörmüş ve buna engel olmak maksadıyla Tuna'yı geçip Vidin'in karşı mevkisindeki Kalafat'ı almıştır. Sahte bir manevra ile düşman kuvvetleri Oltenitza'ya çekmiş; üç günlük çarpışma sonrasında Rus kuvvetleri çok fazla ölü ve yaralı bırakarak geri çekilmişlerdir.⁶² Oltenitza Savaşı askeri teknik bakımından çok önemli olmasa da Avrupa basınında büyük Türk başarısı olarak yankılanmıştır. Her ne kadar küçük bir muharebe olsa da Rusların gururunu zedelemiş ve Osmanlıların özgüvenlerini artırmıştır.⁶³

“Oltenitza Savaşı” sonrasına vurgu yapan bu karikatürde, ağırlı kişinin kafasındaki Rus tacından da anlaşılabilir ki; bu kişi Rus Çarı I. Nikola'yı karakterize etmektedir. Arkasında Rus Çarı I. Nikola'yı izleyen bir grup fesli adam ise Türkleri temsil etmektedir. Burada bir önceki karikatürden farklı olarak Türkler, fiziken şişman ve kısa boylu bir şekilde tasvir edilmiştir. Aradaki fark, bu savaşı kazanmasının neden olduğu olumlu yaklaşımdır. Karikatürde Osmanlı karşısında mağlup olan Çar Nikola, başı ağırlı bir şekilde tasvir edilerek yaşadığı yenilgiye vurgu yapılmaktadır.

⁶²Karal, *Osmanlı Tarihi*, 5/234.

⁶³Candan Badem, *Kırım Savaşı ve Osmanlılar*, çev. Eşref Bengi Özbilen, (İstanbul: TİB Kültür Yayınları, 2017), 104.

Karikatür 7: Zorluklar İçinde Parçalanmış Karga- Günün Masalı

“Kendini kartal zanneden bir karga, pençelerini koçun postuna geçirdi. Ama ne avını yerinden oynatabildi ne de ayaklarını çözebildi. Çobanlar tarafından katledildi.”

Kaynak: “The Split Crow in Difficulties- A Fable for the Day”, *Punch* 26 (11 Şubat 1854), 55.

Yerde uzanmış olan fesli bir koç ve onun postuna pençelerini geçirmiş bir karga görülmektedir. Ellerinde değnek olan çobanlar ise koç ve kargayı izlemektedirler. Başındaki festen de anlaşılacağı üzere koç burada Osmanlıları sembolize etmektedir. Karga, Rusya’nın armasındaki şekliyle tasvir edilmesinden de anlaşılacağı gibi Rusya’yı simgelemektedir. Çobanlar ise Fransa ve İngiltere’yi temsil etmektedir. Kendini kartal kadar güçlü sanan karga pençelerini koça geçirmiş ve kaldırmaya çalışmaktadır. Fakat çobanlar ona müdahale etmektedirler.

Karikatürde, Avrupalı devletlerin müdahalesi sonucu kurtulan bir Türkiye gösterilmektedir. Adeta bir sihirli değnek dokunmuş gibi ellerindeki değneği uzatarak müdahale ettikleri gözükmektedir. Aslında Osmanlı Devleti’nin artık Avrupalı müdahalesi olmadan kendini koruyabilecek bir güçte olmadığı ima ediliyor. Osmanlı

Devleti her zaman denge siyaseti gereği gerek Rusya tarafından gerekse Avrupalılar tarafından korunmaya çalışılmıştır. Aslında Avrupalılar ve Rusya'nın muhafaza etmeye çalıştıkları Osmanlı Devleti değil, bir başkasına kaptırmak istemeyecekleri İstanbul ve Boğazlar'dır.

Karikatür 8: Bir Başka Rus Zaferi!

Kaynak: “Another Russian Victory”, *Punch* 27 (8 Temmuz 1854), 5.

Fesli bir asker, elinde büyük bir mızrak ile başında miğfer olan bir adamı kovalıyor. Geri çekilen adamın yüz ifadesine ve eline bakıldığı zaman acı çektiği anlaşılabilir. Adamın kıyafetine bağlanmış topun üzerinde “Silistre” yazmaktadır.

Karikatür, Silistre kuşatmasına vurgu yapmaktadır. Fesli asker “Türkiye” yi miğferli asker “Rusya” yı sembolize etmektedir. Burada dikkat çeken bir husus, kaçan Rus olduğu hâlde “Bir Başka Rus Zaferi” diye tanımlanmıştır. Muhtemelen Rusların geri çekilmesini taktiksel bir başarı olarak görmüş olabilirler. Daha doğrusu bunu başarı olarak nitelendiren Rus gazetesi “Invalide Russe” olabilir. Çünkü karikatürün sağ alt köşesinde Bakınız “Invalide Russe” ibaresi bulunmaktadır. Dikkat çeken diğer husus ise; Türk’ün

yüzündeki öfke, saldırganlık ve acımasızlıktır. Türk saldırgan, katletmeyi seven biri olarak hicvedilmiştir.

Silistre, Romanya'dan gelen ve Balkanlar'a inen yolların düğüm noktasında bir yer olması bakımından önemlidir. Ruslar bu yolu hedef alarak 18 Mayıs 1854 tarihinde istihkâm hatlarına saldırmaya başlamış, Türkler ise ilk saldırının Silistre'ye gerçekleşeceğini tahmin ettikleri için çevreden yeterince yiyecek ve içecek depolamışlardır.⁶⁴ Silistre'de Türkler çok iyi bir savunma yapmışlardır. Ruslar, Mayıs ayı içerisinde Silistre'yi düşürmek için tam altı kez saldırıda bulunmuş fakat düşürememişlerdir.⁶⁵

Ruslar, bütün kuvvetleriyle art ardına saldırarak kaleyi bombardımana tutmuşlardır. Bu saldırı sonucunda kale muhafızı Musa Paşa şehit düşmüştür. Silistre'yi tam çember altına alamayan Ruslar, kaleyi kırk iki gün sardıktan sonra yeni bir saldırıda bulunmuşlardır. Tabyaların hendeklerine kadar ilerlemişlerdir. Kılıç kılıca, göğüs göğse kanlı boğuşmalar ile geçen bu çarpışmalardan sonra Ruslar kaçmaya başlamışlardır. Generallerinden, komutanlarından çok kişi vurulmuş ve hendekler ceset ile dolmuştur. Ruslar, Silistre Kalesi önünde elli bin kadar kayıp vermişlerdir. Türkler, savunma hatlarında iyi siper aldıkları için kayıpları beş binden fazlayı geçmemiştir.⁶⁶

Rusların geri çekilmesindeki bir diğer etken de Avusturya'dır. Avusturya, 3 Haziran 1854'te sert bir üslupla Rusya'ya nota vererek Eflak ve Buğdan'ın boşaltılmasını istemiştir. Avusturya ile savaşa cesaret edemeyen Rusya, isteğini kabul edip Silistre'yi boşaltmıştır.⁶⁷

⁶⁴ Aziz Kaylan, *Kırım Savaşı*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1975), 76.

⁶⁵ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 244.

⁶⁶ Kaylan, *Kırım Savaşı*, 76-77.

⁶⁷ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 244.

Karikatür 9: Gerçek “Invalide Russe”

Kaynak: “The Real “Invalide Russe”, *Punch* 27 (22 Temmuz 1854), 25.

Rus Çarı, hastalıktan bitap düşmüş bir vaziyette oturmaktadır ve Türk’ün getirdiği kabı ekşi bir yüz ifadesi ile elinde tutar. Hemen arkasında Rus armalı perde, yanında ise bir masanın üzerinde “Barut/ Eskisi gibi” yazısı dikkat çekmektedir. Onun önünde ise içi bomba şeklindeki haplarla dolu kovanın üzerinde “Bu haplar yatmadan önce alınmalıdır” yazmaktadır. Yerde ise Rus gazetesi olan “Invalide Russe” nin sayfaları vardır.

Çar, Rusya’nın Tuna cephesinden çekilmesinin ardından bir Türk doktor tarafından bomba şeklinde haplarla tedavi ediliyor. Burada Osmanlı Devleti’nin tehlikeli, zarar verici olduğu ima edilmeye çalışılmıştır. Asıl dikkat çekici husus ise, Osmanlı Devleti’ne “Hasta adam” diyen Çar bu defa kendisi “Hasta adam” olmuş ve “Hasta adam” dediği Türk doktor tarafından tedavi edilmektedir.

edilmesi dikkat çekmektedir. Müttefikleri İngiltere ve Fransa dev bir görünümle yüceltilirken elinde zafer bayrağını taşıyan kızgın Türk, cüce olarak tasvir edilerek sanki kaybeden tarafmış gibi küçümsenmiştir.

Rusların Silistre'den çekilip, Eflak ve Buğdan'ı boşalttıktan sonra Avusturya'nın Eflak ve Buğdan'ı işgal etmesiyle birlikte taraflar arasında bağlantı kopmuştur. Artık Tuna cephesinde yeni bir savaş yapma imkânı kalmamıştır. İngiltere ve Fransa, Rusya'yı Baltık Denizi tarafında sıkıştırmayı düşünmüşler fakat İsveç ve Prusya tarafsız kalmakta ısrarcı olunca buna cesaret edememişlerdir. Durum böyleyken, "Rus ayısının bir gözünü oymak için" Rusya'ya karşı Kırım'da bir cephe açmakta karar kılmışlardır.⁶⁸

20 Eylül 1854'te 89 savaş gemisi ile 267 taşıt gemisi, 21.000 İngiliz, 30.000 Fransız ve 60.000 Osmanlı askeri Kırım'a çıkartılmıştır. Bu kuvvetlere karşılık yalnızca 51.000 Rus askeri bulunmaktadır. 32 Rus savaş gemisi de Sivastopol'u korumaktadır. Rusya'nın soğuk hava şartları ve bir takım salgın hastalıklar müttefik kuvvetlere ilk darbeyi vurmuştur. Rusya ile savaşılmaması gereken yerde, binlerce subay ve erin yakalandığı hastalıklarla uğraşmak zorunda kalmışlardır. Müttefiklerin asıl amacı Sivastopol'u almaktır. Müttefikler Sivastopol yolunu kapayan Mençikof kuvvetlerini Alma'da yenmeyi başarmışlardır. Fakat Ruslar, savaş gemilerinin bir kısmını batırarak limanın deniz tarafından güvenliğini sağlamışlardır. Ruslar, müttefik kuşatmasını kırmak için art arda saldırılarda bulunmuşlardır. Balıkova ve İnkerman bu saldırıların en önemlilerindendir.⁶⁹

Piyemonte hükümeti 1855 Mart'ında savaşa katılarak 15.000 kişilik bir kuvvet göndermiştir; fakat bu kurtarıcı olmamıştır. Bu sebeple Müttefikler 1855 yılı bahar dönemiyle birlikte Kırım'a 140.000 kişilik ordu daha göndermişlerdir. Sivastopol yoğun bir bombardımana maruz kalmıştır. Rusların günlük verdikleri asker kaybı 1.000 kişiyi bulmaktadır. Eylül'ün başı itibariyle Sivastopol'u savunan Malakof tabyaları ele geçirilmiştir ve 10 Eylül'de müttefikler her yeri enkaz hâline gelen Sivastopol'a girmişlerdir.⁷⁰

⁶⁸ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 244.

⁶⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 5/239-240.

⁷⁰ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 245.

Karikatür 11: Alma Zaferi

Kaynak: “Victory of the Alma”, *Punch* 27 (14 Ekim 1854), 148.

Alma Savaşı sonrasında *Punch*’ta yayımlanan karikatürde; İngiliz, Fransız ve Türk askerleri hep birlikte bayrağı tutarak zaferlerini kutlamaktadırlar. İngiliz ve Fransız askerler tüfeklerini yukarı doğru kaldırıp gururlu bir bakış atarlarken, Türk asker sağ dizinin üstüne çökmüş bir vaziyette durmaktadır. Burada dikkat çeken, Osmanlı Devleti Alma zaferini müttefikleriyle birlikte kazanan tarafta olmasına rağmen kaybeden tarafmış gibi diz çöker bir şekilde hicvedilmesidir. Müttefikleri İngiltere ve Fransa ayakta dimdik bir şekilde tasvir edilirken, Türk’e etkisiz bir karakter imajı çizilmiştir.

20 Eylül’de Osmanlı Ordusu güneye doğru inmeye başlamıştı. Sivastopol’a ulaşmak için bu nehrin geçilmesi gerekmekteydi. General Mençikov, 33.000 piyade, 3.400 süvari ve 116 toptan oluşan orduya sahiptir. Güneye doğru ilerleyen Osmanlı ve Fransız Orduları ise 37.000 er ve 68 toptan oluşmaktadır. İki tarafın kuvvetleri karşılaştırıldığı zaman

Ruslar, daha üstün ve daha iyi mevzilenmiş olması bakımından müttefik taarruzunu savuşturmaya gayet uygun görünmüştür. Fakat bu görünüş tamamen yanlış hesaplamalardan kaynaklanmaktaydı. Osmanlı ve Fransız kuvvetleri sahilden güneye inerek Alma Nehri'ni geçmişlerdir. Fransızların diğer kuvvetleri de İngiliz kuvvetleriyle beraber saldırıya geçip nehrin çeşitli yerlerinden geçerek güney kıyılarıdaki köyleri işgal etmişlerdir. Sekiz kilometrelik bir alanda gerçekleşen bu çatışma iki tarafa da ağır kayıplar verdirmiştir. Bir gün süren Alma çatışması Rus yenilgisi ile sonuçlanmıştır.⁷¹ Alma zaferi, müttefik kuvvetlerin Sivastopol'da kazandığı ilk savaş olması yönüyle de önem taşımaktadır.⁷²

2.2. 1877-1878 Rus Harbi

2.2.1. Rus Harbi'nin Genel Seyri

1877-1878 Osmanlı Rus Harbi, 1875 yılından beri Balkanlarda yaşanan karışıklıklar ve Avrupa diplomasisinin de duruma dâhil olması ile meydana gelen gelişmeler sonucunda meydana gelmiştir. Balkan karışıklıklarının arkasında Rusya'nın kışkırtmaları ve yayılcı politikasının bir parçası hâline getirdiği Panslavizm hareketi vardır.⁷³ Bu faaliyetler neticesinde Bosna, Hersek, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ bölgelerinde halk isyan etmeye hazır bir hâle getirilmiş ve her tarafa silah ve mühimmat depolanmıştı. Avusturya topraklarından olan Hırvatistan da Slav Birliği'nin gerçekleşmesi için her türlü fedakârlığa hazırlanmıştı. Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyetini sonlandırmak ve Müslümanları Avrupa kıtasından göndermek için başlatılan ihtilal girişimi ilk olarak Hersek'te başlamıştır.⁷⁴ Ayaklanma başlangıçta vergi kaynaklı olsa da zamanla Sırbistan ve Karadağ'ın destekleriyle güçlenerek Slavist bir dayanışma özelliğini yansıtan ve bağımsızlığı hedefleyen bir harekete dönüşmüştür.⁷⁵ 1875 Hersek ayaklanmasını 1876'da Bulgaristan'da meydana gelen isyan ve benzeri olaylar takip etmiştir. Bu olaylar Avrupa kamuoyunun ve diplomasisinin Osmanlı aleyhtarı bir tutum sergilemesine sebep

⁷¹Fuat Andıç- Süphan Andıç, *Kırım Savaşı, Âli Paşa ve Paris Antlaşması* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2002), 33-34.

⁷² Şimşek, *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı*, 144.

⁷³ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 489.

⁷⁴Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, haz. İsmet Miroğlu (İstanbul: Berekât Yayınevi, 1983), 51.

⁷⁵Mithat Aydın, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Avusturya Diplomasisi", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 5/18 (Aralık 2018), 154.

olmuştur. Bununla da kalmamış, Sırbistan ve Karadağ'ın da harp ilan etmeleri Balkanlardaki durumu daha da kritik hâle getirmiştir.⁷⁶

Balkanlar, Rusya'nın kışkırtmasıyla çalkalanmaya başladığı sıralarda İngiltere, Balkan meselesinin uluslararası bir konferansla çözülmesini teklif etmiştir.⁷⁷ Osmanlı Devleti konferansın toplanmasını kabul etmiştir. Fakat konferansın devletin istikbali hususunda uzlaşmaya varmama ihtimalini göz önünde bulundurarak, konferansın yapıldığı gün Kanun-ı Esasi'yi ilan etmiştir.⁷⁸ Bosna-Hersek ve Bulgaristan'a özerklik vadeden İstanbul Konferansı, Osmanlı toprak bütünlüğüne aykırı olduğu için sonuç alamadan dağılmıştır. Balkanlar'daki olaylarda tarafsız bir tutum sergileyen İngiltere, Rusya'ya tekrar cephe almaya başlamıştı.⁷⁹ İstanbul Konferansı henüz sonuçlanmamışken 15 Ocak 1877'de Rusya ve Avusturya Budapeşte'de gizli bir antlaşma imzalamışlardır. Bu antlaşmaya göre; Avusturya, Osmanlı ve Rusya arasında bir harp başlaması hâlinde tarafsız kalacaktı. Bunun karşılığında ise Bosna-Hersek'i işgal etme hakkına sahip oluyordu.⁸⁰

Avrupalı Büyük Devletler bu kez 31 Mart 1877'de Londra Protokolü'nü imzalamışlardır. Bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini zedeleyen protokolün önemli maddeleri şunlardır: “Hristiyanlar lehine ıslahatın yapılması, kontrolünün Avrupa elçilerine bırakılması, Osmanlı Ordusu'nun sayısının azaltılması.” Meclis-i Mebusan'ın ve Meclis-i Ayan'ın 12 Nisan 1877'deki oturumda aldıkları kararlarla protokolü reddetmeleri üzerine 24 Nisan 1877'de Türk-Rus Harbi meydana gelmiştir.⁸¹

Savaşta Osmanlı Ordusu, belli cephelerde başarılı olsa da nihayetinde aldığı mağlubiyetler neticesinde Rus kuvvetleri İstanbul'a doğru ilerlemişlerdir. Yeşilköy'e kadar gelen Ruslar, 31 Ocak 1878'de imzalanan Edirne Mütarekesi ile ancak

⁷⁶Necmettin Alkan, “Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Diplomasisi”, *Osmanlı Diplomasi Tarihi* (Ankara: Altınordu Yayınları, 2018), 209-210.

⁷⁷Manastırlı Mehmet Rifat, *93 Harbi Faciası*, haz. Tahsin Yıldırım, (İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2010), 33.

⁷⁸Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007), 8/ 27.

⁷⁹Kemal Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), 69.

⁸⁰Aydın, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Avusturya Diplomasisi”, 159.

⁸¹Alkan, “Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Diplomasisi”, 212.

durdurulabilmişlerdir. Barış ise, 3 Mart 1878’de imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile sağlanabilmiştir. Bu antlaşma Osmanlı Devleti açısından ağır hükümler taşımaktadır.⁸²

2.2.2. Rus Harbi Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu

Karikatür 12: Savaşın Köpekleri

Bull A1: _ “Dikkatli ol, adamım! Eğer iplerini salarsan durum korkunç olabilir!”

Kaynak: “The Dogs of War”, *Punch* 70 (17 Haziran 1876), 247.

1877-1878 Rus Harbi’nden yaklaşık bir yıl önce Punch dergisinde yayımlanan “Savaşın Köpekleri” adlı karikatürde savaşın yaklaştığının sinyalleri verilmiştir. Kafasında fes olan Türk; şişman bir şekilde tasvir edilmiş ve olacıklardan habersiz, miskin bir şekilde bir şeylerle uğraşmaktadır. Elllerinde köpekleri tutan kişi Rusya’yı sembolize etmektedir.

⁸²Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, 69.

Köpeklerin tasmalarının üzerinde “Hersek”, “Sırbistan”, “Karadağ” ve “Bosna” yazmaktadır. Çitlerinde ardından olanları gözetleyen biri görülmektedir. Bu kişi İngiltere’yi simgeleyen Bull’dur.

Bu karikatürde görülen ve farklı ülkelere ait diğer karikatürlerde de sıklıkla karşılaşılan “John Bull”, standart bir karakter olarak İngiltere’yi karakterize etmektedir. Dönemin karikatürlerinde ve edebiyat eserlerinde İngiliz tiplmesi “Englishman” olarak geçtiği bilinmektedir.⁸³

Bu karikatürün anlattığı sürecin arka planındaki gelişmelerden ilki Hersek isyanı, Hersek’in küçük bir kasabası olan Nevesin’de patlak vermiştir.⁸⁴ Haziran 1875’te Nevesin’deki 160 Hristiyan’ın ağnam vergisi vermemek için Karadağ’a sığınmaları ve Karadağ Prensi’nin de olayın içine Rusya’yı dâhil etmesi üzerine Hersek ayaklanması kısa zamanda genişlemiş ve Sırbistan, Karadağ, Bosna, Bulgaristan gibi Panslavizm’in etkisindeki ülkelerde büyük bir heyecana sebep olmuştur.⁸⁵

Karikatür, 1877-1878 Rus Harbi öncesinden Rusya’nın kışkırtmaları ile Balkanlar’da meydana gelen ayaklanmaları ve bu ayaklanmaların Osmanlı Devleti’ni savaşa zorladığı mesajı veriyor. Köpeklerin tasmalarında yazan “Hersek”, “Sırbistan”, “Karadağ” ve “Bosna” Balkanlar’da çıkan karışıklıkların baş gösterdiği yerlerdir. Buralarda çıkan ayaklanmalar büyüyüp Rus Harbi’ni meydana getirmiştir. Yani, karikatür yaklaşan Rus Harbi’nin sinyallerini vermektedir.

⁸³Necmettin Alkan, *Karikatürlerle Sultan II. Abdülhamid*, 80.

⁸⁴Tufan Turan, “İspanya Elçilik Raporlarında 1875 Hersek İsyanı”, *Belleten* 82/294 (Ağustos 2018), 628.

⁸⁵Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 494.

Karikatür 13: Konferansın Sonu

Bay Punch (İngiliz Aslanına):_ “Onu desteklemek istemediysen, onu neden gönderdin?”

Kaynak: “The Fag-end of the Conference”, *Punch* 72 (27 Ocak 1877), 31.

Karikatürde, fesli bir adam görülmektedir. Kısa boylu ve tombul bir şekilde tasvir edilen bu adam, bayağı kızgın bir hâlde karşısındaki adama sitem ediyor. Karşısında adam ise fesli adama doğru eğilerek, gayet kibarca bir şeyler izah etmeye çalışıyor. Kısa boylu adam karşısındaki adam ile konuşurken, ona yetişebilmek için parmaklarının üzerinde duruyor. İngiliz aslanı ve Bay Punch ise bu ikiliyi izlemektedirler.

Rus harbi başlamadan 4 ay önce Punch dergisinde yayımlanan bu karikatürde İstanbul (Tersane) Konferansı’nda İngiltere’nin Türkiye’nin yanında olmamasına vurgu yapılıyor. Konferans görüşmelerinde Bâb-ı Âlî’yi en çok şaşırtan, İngiltere’yi temsilen gönderilen Hindistan İşleri Bakanı Lord Salisbury olmuştur. Aslında muhafazakâr olmasına rağmen, Başbakan Disraeli ve Dışişleri Bakanı Lord Derby’den farklı düşünüyordu. Salisbury Osmanlı’nın artık sonunun geldiğine inanmaktaydı. Kırım Savaşı zamanında da Rusya ile uzlaşılmasını savunup, Türklerin Avrupa’dan kovulması gerektiğini desteklemiştir.

Lord Derby'nin Türkleri desteklemeyi vaat ederken, İstanbul Konferansı'na Türk karşıtı bir temsilci göndermesi tam bir hayal kırıklığı olmuştur.⁸⁶

İngiltere, İstanbul Konferansı'na Türk karşıtı bir temsilci göndermesiyle Osmanlı'dan uzaklaşan bir politika izlemiştir. Türk karşıtı olan Salisbury'nin temsilci olarak gönderilmesi İngiltere'nin artık Osmanlı toprak bütünlüğü politikasından vazgeçtiği anlamına gelmekteydi. Karikatür de Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye karşı yaşadığı hayal kırıklığını vurguluyor. Beklediği yardımı göremeyen Türk, sinirlenmiş ve sitemkâr bir tavırda tasvir edilmiştir. İngiliz ise ona durumu izah etmeye çalışıyor gibi duruyor. Burada Türk tabiri caiz olursa istediği oyuncak alınmayan yaramaz çocuk gibi karikatürize edilmiştir. Ayrıca karikatürde Türk'ün kısa boylu şişman bir şekilde tasvir edilmesi, parmaklarının ucunda durarak ona doğru eğilen uzun boylu İngiliz'e yetişmeye çalışması dikkat çekmektedir. Burada Türk, İngiliz'in karşısında yetersiz bir karakter olarak gösterilmeye çalışılmış olabilir.

Karikatür 14: Kritik Bir Durum

– “Kraliçe adına, hepinize kılıçlarınızı ve hançerlerinizi bırakmanızı emrediyorum!”

Kaynak: “A “Critik”-al Situation”, *Punch* 72 (7 Nisan 1877), 151.

⁸⁶ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 513.

Osmanlı-Rus Harbi başlamadan kısa süre önce yayımlanan bu karikatürde, elindeki bıçaklarla kendisini savunmaya çalışan Türk görülüyor. Türk'ün her bir tarafını elleri bıçak ve kılıç tutan kişilerle çevrelendiği görülmektedir. Büyük kılıcın üstünde yazan isim "Rusya"dır. Onun biraz daha küçüğü kılıcın üstünde "Karadağ" yazmaktadır. Diğer iki küçük bıçağın üzerlerinde ise "Bosna" ve "Hersek" yer almaktadır. Kılıç ve bıçakları çekilmiş kişileri durdurmaya çalışan dışarıda bir kişi daha var. Türk'ün gözündeki öfke, bir elindeki bıçak, diğer elinde doğrulttuğu yumrukla bayağı acımasız gözükmektedir. Öfkeden gözü dönmüş Türk her an birine zarar verebilecek gibi dururken İngiltere'nin olaya medeni bir şekilde müdahale ettiği görülmektedir. İngiliz'in hemen önünde yere saplanmış bir kılıç vardır. İngiliz bu kılıç yerine yanındaki sağ tarafındaki direği tutmaktadır.

Karikatürde İngiltere'nin savaş yanlısı olmadığını ve savaşa engel olmak istediği anlatılmaktadır. Ayrıca karikatürün başlığında "Critic" kelimesini tırnak içinde vermesinin sebebi, Richard Brinsley Sheridan tarafından yazılan "The Critic" adlı piyesin üçüncü perdesine atıf yapmasıdır. "The Critic" piyesinin üçüncü perdesinin bir kısmında, "Whiskerandos" diye bir karakter bulunmaktadır. Whiskerandos'a karşı yeğenleri tarafından hançer çekilmektedir. Whiskerandos da karşı savunmaya geçerek iki tane hançerini, iki yeğenine karşı doğrultur. Akabinde "Beefeater" adlı bir karakter girer ve "Kraliçe adına, hepinize kılıçlarınızı ve hançerlerinizi bırakmanızı emrediyorum!" diyerek duruma müdahale eder. Karikatürist piyesin bu sahnesine atıf yapmıştır. Ayrıca

piyesin başlığının “Kritik” olması yönünden de bakılırsa; durumun ne kadar kritik olduğunu vurgulamak istemiş olabilir.

Karikatür 15: Sıkıca Kavrama

Kaynak: “Tightening the Grip”, *Punch* 73 (1 Aralık 1877), 247.

Karikatürde; elinde bıçak olan bir kişi ve onu sıkı bir şekilde yakalamış olan bir ayı görülmektedir. Bu kişi koca ayıya karşı kendini korumaya çalışıyor. Bıçağından damlayan kan izlerine bakılacak olursa, ayıyı yaralamış olmalı.

Burada karikatürün tarihine baktığımız zaman, bahsedilen savaşın Temmuz-Aralık 1877 tarih aralığında üç kez cereyan eden Plevne Savaşı olduğu anlaşılmaktadır. Karikatürde eli bıçaklı adam “Türkiye” yi, ayı ise “Rusya” yı sembolize etmektedir ve karikatür Plevne Savaşı sırasında Osmanlı-Rus çatışmasına vurgu yapmaktadır.

Plevne, coğrafik açıdan savunmaya pek elverişli olmasa da önemli yolların kavşağında bulunması bakımından stratejik öneme sahipti. Niğbolu, Rusçuk, Tırnova, Sofya ve

Filipe'den gelen yollar burada kesişmekteydi. Şıpka Geçidi, Rusların eline geçtiği için Vidin, Rusçuk, Varna, Silistre, Şumnu'daki birlikleri bir araya getirilmesi ancak Plevne'nin elde tutulmasına bağlıydı. Dolayısıyla Ruslar Plevne'yi düşürürse İstanbul'un kapıları açılabilirdi.⁸⁷

Ruslar; 7 Temmuz'da Tırnova, 16 Temmuz'da Niğbolu'yu almışlar ve 19 Temmuz'da stratejik açıdan büyük öneme sahip Şıpka Geçidi'ni ele geçirerek Balkan Dağlarını aşmaya başlamışlardı. Osmanlı kuvvetleri Şıpka Geçidi'ni geri almak için çatışırken Rus birlikleri Plevne'de Osmanlı ordusunun etrafını sarmışlardır.⁸⁸ Süleyman Paşa'nın Şıpka'ya ulaşmasından altı gün evvel Türkler Birinci Plevne Savaşı'nı kazanmışlardır.⁸⁹

Birinci Plevne Savaşı, 20 Temmuz 1877'de Rus topçusunun ateş açmasıyla başlamıştır. Ruslar, kuzeyde Bukova ve doğuda Griviçe olmak üzere iki ayrı koldan ciddi bir taarruza koyulmuşlardır.⁹⁰ Plevne, Osman Paşa tarafından çeşitli tahkimat yöntemleriyle sağlamlaştırılmış bir mevki hâline getirilmişti. Osman Paşa'nın komutasında 40 tabur asker bulunmaktaydı. Ruslar, kazanacaklarına emin bir şekilde giriştikleri taarruzda Osman Paşa tarafından aldıkları mağlubiyetle hayal kırıklığına uğramışlardır.⁹¹ Birinci Plevne Savaşı, Rusların ilk kez büyük bir yenilgiye uğramalarından dolayı çok ses getirmiştir. İstanbul'da da halk heyecan içindeydi. Osman Paşa, gösterdiği başarılarından ötürü Sultan II. Abdülhamid tarafından tebrik edilmişti.⁹²

General Krüdner komutasındaki Rus kuvvetleri Plevne'yi düşürmek için 30 Temmuz 1877'de tekrar taarruza geçmişlerdir.⁹³ Bu çatışmada Ruslar 50.000 asker ve 184 topa sahipken, Osman Paşa 58 topu ve 23.000 askere sahipti. General Krüdner, 7.305 kayıp verdikten sonra, bozulan ordusunu zorla toparlayıp Plevne'den çekilmiştir. Böylelikle İkinci Plevne Savaşı da kazanılmıştı. Fakat tek önemli savaş alanı Plevne değildi. Bu esnada Süleyman Paşa, Şıpka Boğazı'nı zorluyordu. 20 Ağustos 1877'de Şıpka

⁸⁷Hakan Seyfettin Yükselen, *Plevne Müdafaaası*, (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 44.

⁸⁸Manastırlı Mehmet Rıfat Bey, *93 Harbi Faciası*, 60-61.

⁸⁹Yılmaz Öztuna, *II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti*, 43.

⁹⁰Yükselen, *Plevne Müdafaaası*, 53.

⁹¹Karal, *Osmanlı Tarihi*, 8/49.

⁹²Yükselen, *Plevne Müdafaaası*, 58.

⁹³Karal, *Osmanlı Tarihi*, 8/49.

Geçidi'nde taarruza başlayan Süleyman Paşa, 7 gün 7 gece mücadele etse de Şıpkı'yı geçememiştir.⁹⁴

Ruslar, İkinci Plevne Muharebesi'nde aldıkları mağlubiyetin intikamını alacaklarını Avrupa'ya yansıtmışlardı. Bunun üzerine Avrupa merkez hükümete bir telgraf göndererek dikkatli olunması konusunda uyarıyordu. Haberi alan Osman Paşa da Plevne'deki birçok noktaya sağlamlaştırma yaparak tedbir almıştı.⁹⁵ Ruslar taarruzu Çar'ın doğum gününde yapmayı planlayarak⁹⁶ muharebeye manevi bir anlam yüklemişlerdir.

7 Eylül Cuma günü şafak vakti düşmanın ilk başta Plevne'nin kuzeydoğusundan, Griviçe ile güneyden ve güneydoğusunda yer alan Radişova sırtlarında belirerek birden top atışına başlamasıyla Plevne üzerinde beklenen üçüncü saldırının başladığı anlaşılmıştı.⁹⁷ 12 Eylül'e kadar süren muharebede Ruslar, gayet iyi bir mücadele göstermişlerdir. Başlarında Çar ve başkomutanları da vardır. Fakat Osman Paşa ve değerli komutanlarının başarıları Rusların bütün çabalarını etkisiz hâle getirmiştir. Osman Paşa komutasındaki Türk ordusu Üçüncü Plevne Savaşı'nı da kazanmıştır.⁹⁸

Ancak Plevne'nin gidişatı son zaferden sonra tehlikeli hâle gelmiştir. 3 Eylül 1877'de Ruslar, Plevne'nin güneydoğusundaki Lofça'yı işgal etmişlerdi. Bu durumda Plevne, üç taraftan kuşatılmış oluyordu. Sadece güneybatıda Sofya'dan cephane ve mühimmat ulaştırılıyordu. Şıpkı'dan gelen General Gurko, 35.000 kişilik kuvvetle, Sofya-Plevne güzergâhını da kapatınca Plevne dört tarafından kuşatılmış oldu. Osman Paşa'nın yeterli cephane kalmamıştı. Çok fazla ateş gücü isteyen bu savaş artık devam ettirilemezdi. Üçüncü Plevne Zaferi sonrasında Sultan II. Abdülhamid Osman Paşa'ya "Gazi" unvanını vermişti. Bunu kıskanan Türk kumandanları da Plevne'yi kurtarmak adına hiçbir çaba göstermemişlerdir. Süleyman Paşa, eski başkumandan Müşir Ali Paşa ile Müşir Rauf Paşa'ya Plevne yolunu açmalarını söylediye de dikkate alınmamıştır. Şartlar zaten zorlaşmışken, megaloman duygularla hareket eden kumandanların hareketsizliği durumu daha da zorlaştırmıştır. 10 Aralık'ta Osman Paşa, bir gece çekilmesi yapmayı düşünse de

⁹⁴ Öztuna, *II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti*, 44.

⁹⁵ Mahmud Talat Bey, *Plevne Müdafası*, haz. Eyüp Kul, (İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2018), 70.

⁹⁶ Mahmud Celalettin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, 462.

⁹⁷ Mahmud Talat Bey, *Plevne Müdafası*, 97.

⁹⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 8/50.

düşman hatlarını yarmak mümkün olmamıştır. Aylarca gece gündüz demeden mücadele gösteren birliklerini riske atmak istemeyen Osman Paşa teslim olmayı kabullenmiş ve 10 Aralık 1877’de Plevne düşmüştür.⁹⁹

Karikatür 16: Garip

(İstanbul Dışında)

İngiltere: _ "Türkiye, selam!"

Türkiye: _ "Çekilin! Buraya inemezsiniz!"

İngiltere: _ "İngilizlerin can ve mallarını korumaya geldik!"

Rusya: _ "Gerekli değil; ben herkesi korumak için buradayım!"

Türkiye: _ "Gerçek şu ki, bu beyefendi ve ben sonsuz arkadaşlığa yemin ettik!"

Kaynak: "Awkward", *Punch* 74 (23 Şubat 1878), 79.

⁹⁹ Öztuna, *II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti*, 47-48.

Karikatürde hırpalanmış, acınası bir durumda bir kişinin ayıya yaslandığı görülmektedir. Yaralının boğazını çevreleyen bir parça örtü var. Ayının durumu da hiç iyi değil. Hırpalanmış ve gözü kör olmuş. Her an yaralı kişinin boğazını o örtüyle sıkabilir gibi geliyor. Denizden karaya doğru yaklaşan kayığın içinde bir “Aslan” ve sağ tarafında bir başka kişi daha görülmektedir. Bunlar ayı ve adama doğru bakmaktadırlar. Kayığın içinde bir de bayrak olduğu dikkat çekiyor.

Karikatürde, Rusların İstanbul önlerine kadar gelmiş oldukları anlatılıyor. Nitekim Ruslar 31 Ocak 1878’de imzalanan Edirne Mütarekesi’nin gereği Çatalca’ya kadar gelme fırsatı elde etmişlerdi. Bu durum Boğazlar ve İstanbul’un Rusya’nın eline geçmesinden korkan İngiltere’yi telaşlandırmıştır.¹⁰⁰ Bunun üzerine İngiliz hükümeti, İstanbul’daki vatandaşlarını korumayı öne sürerek İstanbul önlerine bir donanma göndermeyi planladı. Karşılığında Rusya da İstanbul’a askeri kuvvet göndermekle tehdit etti. Rusya ve İngiltere arasındaki çekişme Padişah ve Bâb-ı Âlî’yi kaygılandırdı. Osmanlı Devleti, Rusya’nın Çatalca’ya kadar gelmiş olmasını göz önünde bulundurarak daha fazla kızdırmak istemedi ve İngiltere ile uzlaşmayı sağlamaya çalıştı. İngiltere ilk başta direktse de sonradan uzlaşma sağlandı; donanmasını İstanbul’a önüne kadar getirmeyip Mudanya’da tuttu.¹⁰¹

¹⁰⁰Karal, *Osmanlı Tarihi*, 8/60.

¹⁰¹Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 521.

Karikatür 17: Sahip Olanlara Ne Mutlu!

Kaynak: “Beati Possidentes”, *Punch* 74 (9 Mart 1878), 103.

Karikatürde kocaman bir ayının bir hindiye kaptığı ve onu sıktığı görülmektedir. Ayının ayağına “Anlaşmalar 1856” yazan bir zincirle bağlanmıştır. Fakat ayı zinciri koparmış. Ayı kucağındaki hindiye sarmalamış ve onu saldırgan bir tutumla yaklaşan köpeklerden sakınmaktadır. Köpeklerin tasmalarının üzerinde “İngiltere”, “Almanya”, “Avusturya”, “Yunanistan” yazmaktadır.

Karikatürde, Rusya’nın Ayastefanos Antlaşması ile Paris Antlaşması gereği sınırlanan hedeflerine yeniden ulaştığı, Şark Meselesi’ni tek başına hallettiği; fakat İngiltere ve diğer devletlerin bundan rahatsız oldukları anlatılıyor. Rusya’nın bu savaşta kazandığı avantajı İngiltere’ye karşı korumak istediği mesajı da veriliyor.

Osmanlı ve Rusya, 3 Mart 1878’de Ayastefanos Antlaşması imzalamışlardır. Barış antlaşmasının Ayastefanos’ta gerçekleşmesini Rus Başkomutanı istemiştir. Ayastefanos bir anlamda İstanbul’un kapısı demektir. Rusya, antlaşmayı burada imzalayarak hem büyük devletlere hem de Balkan Slavlarına kudret ve gücünü kanıtlamak istemiştir.¹⁰² Ayastefanos Antlaşması imzalandıktan sonra, Grandük Nikola Ayastefanos (Yeşilköy) köyünün dışına çıkıp, ordusunun bütün askerlerini toplayarak büyük bir sevinç içerisinde

¹⁰²Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 521.

bir tören düzenlemiş ve askerlerine karşı; “Türkler mağlup oldu, barış yapıldı; işte İstanbul!” diyerek zafer naraları atmıştır.¹⁰³

Tamamı 29 maddeden oluşan Ayastefanos antlaşmasının başlıca değindiği konular şunlardı: Karadağ, Sırbistan ve Romanya’ya bağımsızlıkları verilerek toprakları genişletilecektir. Bulgaristan, Osmanlı Devleti’ne bağlı bir prenslik hâline gelecekti. Bulgaristan Prenslığının sınırları, kuzeyde Tuna, doğuda Karadeniz, güneyde Ege Denizi ve batıda da Arnavutluk’a kadar uzanacaktı. Rusya ve Avusturya’nın kontrolünde olmak üzere, Bosna ve Hersek’te İstanbul Konferansı tarafından hazırlanan ıslahat yapılacaktı. Ermenistan’da “mahalli menfaatlerin gerektirdiği ıslahat” yapılacaktı. Girit’te 1868’den beri uygulanan yönetim şekli devam edecekti. Fakat Tırhala, Arnavutluk ve Rumeli’nin diğer yerlerinde de aynı yönetim şekli uygulanacaktı. Osmanlı Devleti Rusya’ya savaş tazminatı olarak 1 milyar 410 milyon ruble ödeyecekti. Rus Çarı, Osmanlı Devleti’nin mali sıkıntılarını hesaba katarak, bu tazminatın 1 milyar 110 milyonundan vazgeçmiştir. Fakat vazgeçtiği miktara karşılık; Kars, Ardahan, Batum, Eleşkirt ve Beyazıt Rusya’ya bırakılmaktaydı.¹⁰⁴

Rusya, Ayastefanos Antlaşması ile yıllardır süre gelen “Şark Meselesi” ni kendi çıkarlarına göre çözüme kavuşturması, Balkanlar’da ve Avrupa’da büyük bir telaşa sebep oldu. Bu yerlerdeki genel fikir ve düşünceler Rusya aleyhine dönmeye başlamıştır. Sırbistan, Osmanlı’ya karşı Ruslar’dan önce harbe girişse de aldığı paydan memnun kalmamıştır. Beklentisi Bosna ve Hersek’ten yanaydı. Yine bir başka umduğu yer Makedonya, Bulgaristan’a verilmişti. Yunanistan da Makedonya ya da Teselya’yı almayı umuyordu ama onun umutları da boşa çıkmıştır. Ayrıca Bulgaristan gibi büyük bir prenslik kurulması hayal kırıklıklarına kıskançlık duygularını da karıştırmıştır. Romanya, Ruslar için özellikle Plevne’de büyük fedakârlıklar göstermişken sadece Dobriçe’yi almıştı ve asıl istediği Besarabya’yı Rusya’ya bırakılmaktaydı. Kısacası, Rusya Balkanlar’da hâkim güç hâline gelmiş fakat sonuç Balkanları memnun etmemiş ve sükûnet sağlanamamıştı. Balkanlar haricinde Avrupa’da, Avusturya ve İngiltere’nin de menfaatleri de zarar görmüştür.¹⁰⁵

¹⁰³ Mahmud Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, 573.

¹⁰⁴ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 521-522.

¹⁰⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 8/67-68.

Karikatür 18: Yeni Bacak

Doktor Benjamin: _ “Sadece çaba göster! Onu eskisinden çok daha iyi bulacaksınız!”

Kaynak: “The New Leg”, *Punch* 74 (6 Temmuz 1878), 307.

Karikatürde sağ bacağı kopmuş bir adam görülmekte ve kopan kısımda “*Balkanlar*” yazmaktadır. Yarı oturur vaziyette duran adam sağ ve sol tarafta duran kişiler destek sağlamaktadır. Karşısında duran doktor ise elleri arkasında rahat bir şekilde bacağına kaybetmiş kişiye eskisinden daha iyi olacağını söylemektedir. Ayrıca karikatürde sehpanın üzerinde çizilen nargile de dikkat çekmektedir. Karikatürist muhtemelen bu detayla Türklerin evinde nargile eksik olmayacağına değinmek istemiştir.

Karikatürde, sağ ayağı kopmuş olan adam Türkiye’yi sembolize etmektedir ve kopan bacağının üzerindeki yazıdan da anlaşılacağı üzere Balkanlar’ın Türkiye’den koptuğunu anlatmaktadır. Avrupa’nın hasta adamı olan Osmanlı, bu defa Avrupa’nın sakat adamı olmuştur. Türk acınacak bir hâlde Avrupalı dostlarına tutunmuştur. Fakat dikkat çeken bir nokta doktorun yüzündeki memnuniyettir. Buradaki Doktor Benjamin, İngiliz Başbakanı Benjamin Disraeli’yi karakterize etmektedir. Avrupalı doktor kendi bacağından daha iyisinin gelmesi mümkün olmazken boş tesellilerle daha iyi bir şekilde

bulacağını söylemektedir. Burada İngiltere öncülüğünde Osmanlı'yı Balkanların kaybına ikna etme sürecini anlatılıyor.

2.3. 1897 Yunan Harbi

2.3.1. Yunan Harbi'nin Genel Seyri

1877-1878 Rus Harbi sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması ile Teselya'yı alan Yunanistan, Girit'e de el atmıştır. Bunun için Yunanistan ve özellikle Etnik-i Eterya Cemiyeti ile Girit Rumlarını sürekli olarak kışkırtmaya başlamıştır.¹⁰⁶ Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin 1894 sonrası faaliyetleri Avrupa'daki halkın fikirlerini Yunanistan lehine çevirmiştir. Avrupalıların desteğini hisseden Girit halkının 1896'da isyana kalkışması ile Yunan hükümeti de Bâb-ı Âli'ye karşı düşmanca tutum sergilemeye başlamıştır.¹⁰⁷ Bâb-ı Âli, Yunanlıların taşkınlıklarına karşı bulunacağı bir hamlede büyük devletlerin Osmanlı aleyhine bir müdahale göstermesinden çekinmekteydi.¹⁰⁸ Fakat bu durum Avrupa gazetelerine “Hasta adam, bir türlü kıpırdamıyor” diye alaylı bir şekilde yansyordu.¹⁰⁹ Nitekim Yunanistan'ın Şubat ayından beri Teselya sınırlarında askeri hazırlıklar yapmasına karşılık Osmanlı Devleti de hazırlıklara başlamıştır. 1897'nin Nisan ayında, gönüllü Yunan birliklerinin Makedonya'yı ayaklandırma amacıyla Osmanlı sınırlarına silahlı saldırıda bulunması üzerine Osmanlı Devleti 18 Nisan 1897'de Yunanistan'a savaş ilan etmiştir.¹¹⁰

Türk-Yunan Harbi, üç haftada Türklerin art ardına kazandıkları zaferler neticesinde sona ermiştir. Müşir Ethem Paşa komutasındaki Türk kuvvetleri harp ilanından bir gün sonra Milona Muharebesi'ni kazanmışlardır. Ardından 25 Nisan'da Yenişehir, 26 Nisan'da Tırhal'ı ele geçirerek Yunanlıları Varda'ya çekilmeye mecbur bırakmışlardır. Osmanlı Devleti büyük devletlerin harbe son verilmesini istemeleri üzerine savaşı durdurarak 20 Mayıs 1897'de mütareke imzalamıştır.¹¹¹ Yunanistan'ın başvurusu üzerine, devletlerin temsilcileri ile Osmanlı Devleti arasında 18 Eylül 1897'de İstanbul'da yapılan toplantıda,

¹⁰⁶ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 560.

¹⁰⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 8/115.

¹⁰⁸ Öztuna, *II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti*, 124.

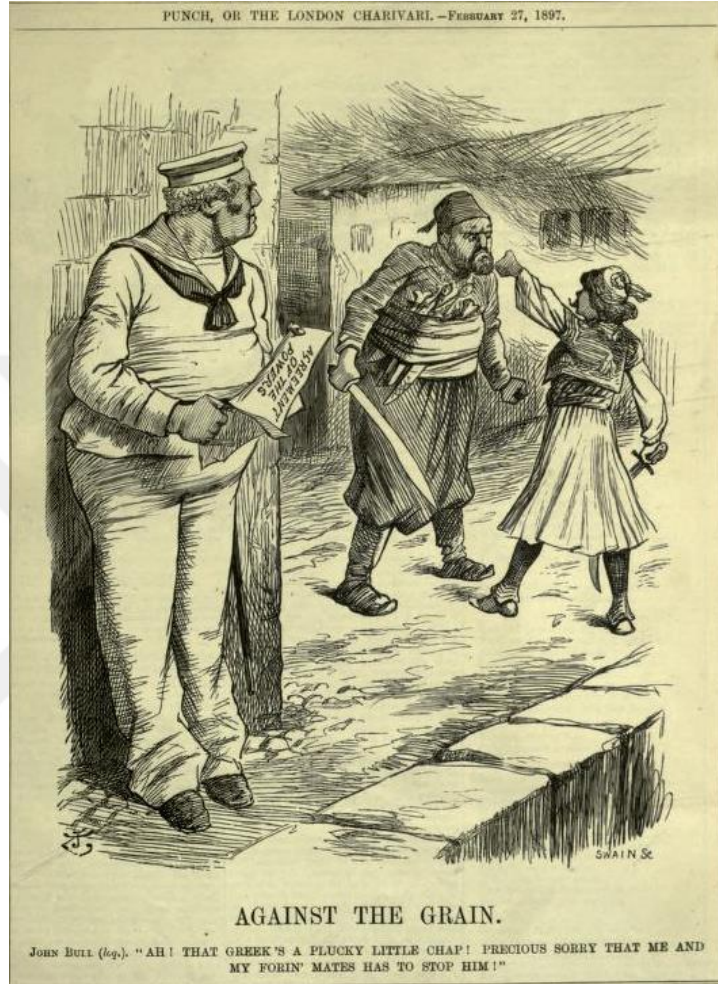
¹⁰⁹ Ziya Şakir, *II. Abdülhamid'in Gizli Siyaseti ve Yunan Zaferi*, (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2007), 11.

¹¹⁰ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 561-562.

¹¹¹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 8/117.

ön-barış şartları belirlenmiş ve Yunanistan ile Osmanlı arasında 4 Aralık 1897'de İstanbul'da barış imzalanmıştır.¹¹²

2.3.2. Yunan Harbi Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu

Karikatür 19: Tohumlara Karşı

JOHN BULL: _ “Ah! O Yunanlı küçük cesur bir adam! Ben ve arkadaşlarım onu durdurmak zorunda kaldığımız için çok üzgünüz!”

Kaynak: “Against the Grain”, *Punch* 112 (27 Şubat 1897), 103.

Karikatürde kafasında fes olan iri yarı bir adam, karşısındaki etekli küçük adamın yumruğundan kendini korumaya çalıştığı görülmektedir. İkisinin de sağ elinde birer tane kılıç olduğu gözüküyor. İri adamın belindeki kuşağın bıçaklarla dolu olduğu dikkat çekiyor. Kaşlarını çatmış olan adam hayli öfkeli görünüyor. Karşısındaki ise sol

¹¹²Armaoğlu, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 562.

yumruğunu iri adama doğru doğrultmaktadır. Bir de duvarın arkasından onların kavgasını izleyen biri görülmektedir. Bu kişinin elindeki kâğıdın üzerinde “Güçler Anlaşması” yazmaktadır.

Karikatür, 1897 Harbi öncesinde Yunanistan’ın Osmanlı Devleti’ne karşı yaptığı kışkırtma hareketlerini ve buna karşın Avrupalı Büyük Devletlerin tavrını anlatıyor. Yunan hükümeti Teselya’ya karşı harekete geçmiş ve Girit’te de isyancıları destekliyordu. Bunlardan İngiltere, gerekirse Yunanistan’ı zor kullanarak engelleyebilirdi. Çünkü İngiltere, Osmanlı Devleti’nin zayıflamasının Rusya’nın faydasına olacağını ve Ege Denizi’nde de dengenin bozulacağını düşünmekteydi. Bundan dolayı devletler, 11 Ocak 1886’da Yunanistan’a verdikleri bir nota ile silahlanmasını durdurmasını talep etmişlerdir. Yunanistan bunu kabul etmedi. Bu esnada Osmanlı Devleti de Yunanistan’a karşı askeri hazırlıklara başlamıştı.¹¹³

Karikatürde, 1897 Osmanlı-Yunan Harbi’ne giden süreçte harbe sebebiyet veren Girit isyanından ve sınırdaki olaylardan dolayı ortaya çıkan Osmanlı-Yunan çatışmalarına vurgu yapılıyor. Burada kafasında fes olan adam “Türkiye” yi, etekli küçük adam ise geleneksel kıyafetlerinden de anlaşılacağı üzere “Yunanistan” ı sembolize etmektedir. Onları izleyen “John Bull” ise İngiltere’yi karakterize ediyor. Burada karşıdaki küçük Yunanlıya karşı kılıç doğrultarak tehdit eden Türk, hayli korkunç bir şekilde yansıtılmıştır. Türk, öfke dolu bakışları ve koca cüssesi ile masum bir çocuk gibi duran Yunanlıya her an zarar verebilecek zalim biri gibi tasvir edilmiştir. İngiltere’yi karakterize eden John Bull’un ifadeleri de İngiltere’nin Yunan Harbi’nde içten içe Türk karşıtı olduğunu gösterir niteliktedir.

¹¹³ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 556-557.

Karikatür 20: İlk Sen Git!

Kaynak: “You Go First!”, *Punch* 112 (20 Mart 1897), 139.

Karikatürde, elinde kılıç olan etekli bir adam vardır. Karşısında kafasında fes olan birisiyle kavga ettiği görülmektedir. Kafasında fes olan kişi arkasında bir kama saklamaktadır. Etekli adam fesli adama sol eliyle muhtemelen gitmesi için kayığın olduğu yönü işaret etmektedir. “Avrupa” yazan kayıktaki ise iki kişi görülmektedir. Sağ taraftaki adamın uzun bir mızrağı kayıktan duvara doğru uzattığı dikkat çekiyor. Kayığın içindeki adamlar kara üzerinde gerçekleşen bu çatışmaya müdahale etmektedirler.

Savaş öncesindeki Türk-Yunan çekişmesini anlatan bu karikatürde çatışmaların arttığına vurgu yapılıyor. Yunanlı bir önceki karikatürde daha küçük verilmişken bu karikatürde biraz daha büyümüş bir şekilde tasvir edilmiştir. Türk’ün Yunanlı ile girdiği çatışmada arkasına sakladığı kama ile “acımasız” olduğu ima ediliyor. Aslında Yunanlı’da da kılıç vardır. Fakat Türk kamayı saklayarak tasvir edildiği için art niyetli bir bakış açısı

yüklenmiştir. Avrupa yazan kayıkta bekleyenler ise, Avrupalı Büyük Devletlerin gelişmeleri henüz takip ettiklerini anlatmaktadır.

Karikatür 21: Yeter!

Kaynak: “Enough!”, *Punch* 112 (1 Mayıs 1897), 211.

Karikatürde iki adam kavga etmektedir. Adamların ikisinin sağ elinde de birer tane kılıç vardır. Tek dizinin üzerine çökmüş olan etekli adamın sol elinde bir tane de kama gözüktüyor. Fesli adamın ise, sol eli arkasında ne olduğu belli değil. Muhtemelen bir kama saklıyor. Belindeki kuşakta “Avrupa” yazan kadın eliyle “dur” işareti yaparak olaya müdahalede bulunmuştur.

Karikatür, 1897 Harbi’nde Türklerin Yunanlıları mağlup etmesini anlatıyor. Türk-Yunan Harbi başından itibaren Türklerin lehine devam etmiştir. Yunanistan zaten harbe ekonomik olarak kötü bir zamanda girmişti. Müşir Ethem Paşa komutasındaki Türk

Ordusu, savaş ilanı edilmesinin ardından Milona Muharebesi'ni kazanmıştır. 25 Nisan'da Yenişehir ve 26 Nisan'da da Tırhala'yı alarak Yunan kuvvetlerini Varda'ya çekilmeye zorlamışlardır.¹¹⁴

Burada Yunanlı'nın tek dizinin üzerine çökmesiyle savaşın seyrinin Türklerin üstünlüğüyle devam ettiği anlaşılıyor. Türk'ün arkasında bıçak saklamasıyla amacının iyi olmadığı, türlü oyunlarla rakibini alt etmeye çalıştığı anlatılmaya çalışılmıştır. Nitekim Türklerin “acımasız”, “tehlikeli” olduğu imasında bulunmaktadır. Elini kaldıran kadın ise savaşa müdahale eden Avrupalı diplomasisini temsil ediyor.

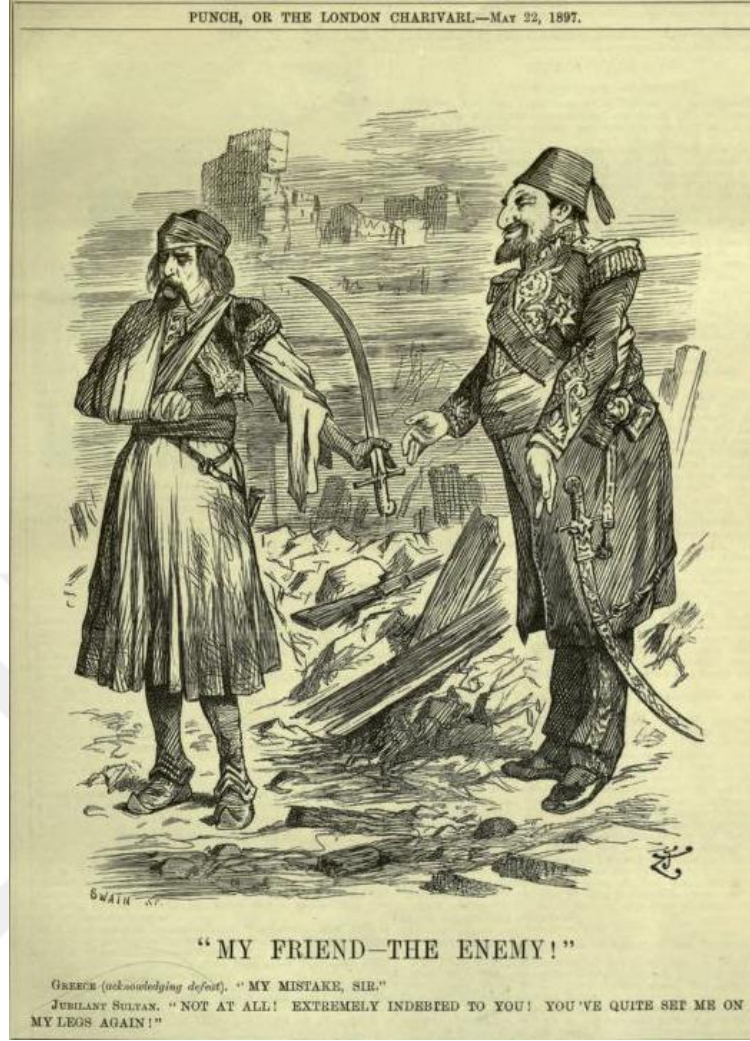
Karikatür 22: Şimdi Deyin Bakalım “Hasta Adam” Kimmiş?

Kaynak: “Who Says ‘Sick Man’ Now?”, *Punch* 112 (15 Mayıs 1897), 235.

¹¹⁴Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 562.

Karikatürde, sütun duvarlarla bezenmiş odasındaki yatağından çıkmış olan “Sultan”, hayli neşeli bir şekilde sağ elindeki kılıcını kaldırıyor ve sol elinde de üzeri yazılı bir kâğıt tutuyor. Yerde de bir zarf görülmektedir. Muhtemelen bu elindeki kâğıdı çıkardığı zarftır. Arkasında ise üzerindeki örtüsünün sıyrıldığı dağınık bir yatak ve yatağa dayalı bir baston dikkat çekiyor.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sonrası Osmanlı galibiyetini anlatan bu karikatürde Osmanlı Padişahı Sultan II. Abdülhamid zafer sonrası keyfine vurgu yapılıyor. Son yıllarda eski gücünü kaybeden Osmanlı Devleti için en büyük darbe şüphesiz ki 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ile gelmişti. Sonrasında kazanılan Yunan Harbi oldukça keyifleri yerine getirmiş olmalı. Yunan Zaferi “Avrupa’nın Hasta Adamı” diye gündemlerde olan Osmanlı Devleti için oldukça iyi gelen bir hamle olmuştur. Hasta adam yatağından hemen çıkmış olan II. Abdülhamid, bastonu atarak hemen kılıcına yönelmiştir. Zaferini gösterircesine kılıcı yukarıya doğru kaldırmaktadır. Elindeki mektup büyük devletlerden gelen tebrik mesajı gibi görünüyor.

Karikatür 23: Dostum-Düşmanım!

Yunanistan (yenilgiyi kabul ediyor): _ “Benim hatam, efendim.”

Sevinçli Sultan: _“Hiç de değil! Size son derece borçluyum! Beni yeniden ayağa kaldırdınız.”

Kaynak: “My Friend- the Enemy”, *Punch* 112 (22 Mayıs 1897), 247.

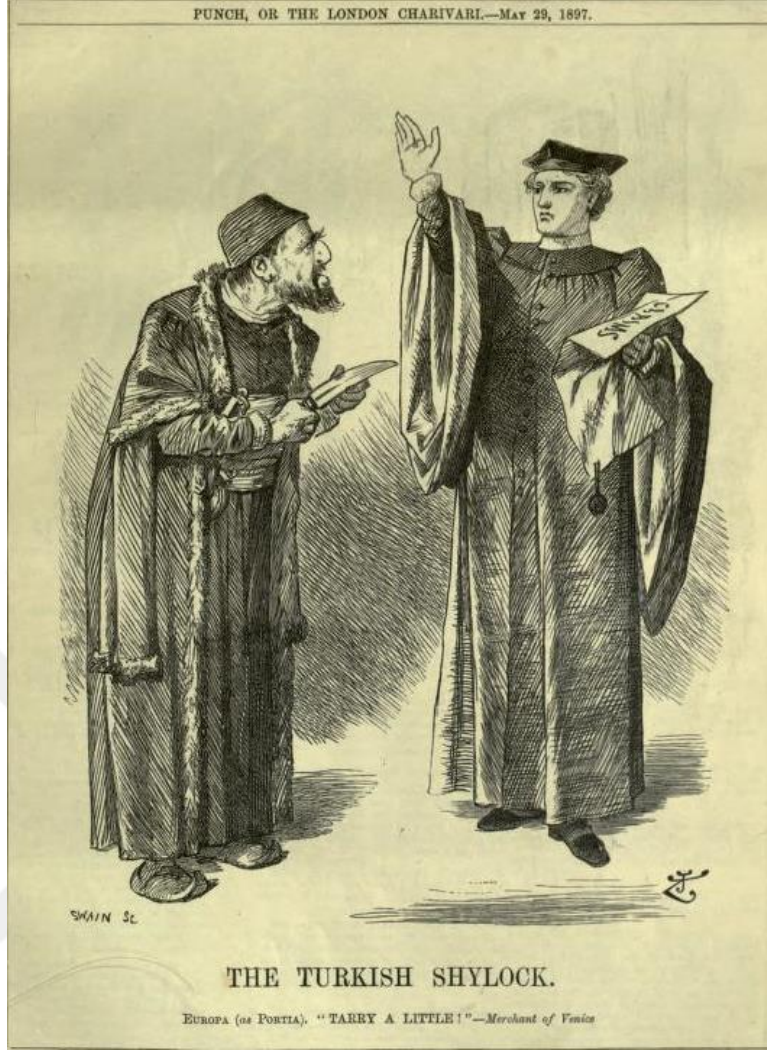
Karikatürde taş ve tahta parçalarının olduğu harabeye dönmüş bir alanda çatışma sonrasında konuşan iki kişi var. Etekli adam mücadeleyi kaybetmiş olmalı ki kılıcını “Sultan” a teslim ediyor. Etekli adamın sağ kolu sargıya alınmış ve yüzünde mağdur bir ifadeyle yere doğru bakıyor. Sultan ise hayli keyifli görünüyor.

Yunanistan Osmanlı Devleti’ne karşı mağlup olmuştur. Bu sırada Rus Çarı, Sultan II. Abdülhamid’e bir telgraf göndererek harekâtı durdurmasını rica etmiştir. Diğer büyük

devletler de harbin durdurulmasını istiyorlardı. Nitekim 20 Mayıs 1897’de mütareke imzalanmıştır.¹¹⁵

Karikatürde Osmanlı Devleti’nin Yunanistan’ı mağlup etmesi anlatılmaktadır. Sultan II. Abdülhamid’in yüzünde derinden bir mutluluk var ve etrafına zafer tebessümleri saçıyor. Karşısındaki Yunanlının teslimiyeti için kılıcına uzanan II. Abdülhamid çok kibar görünüyor. Yunanlının kolu sakatlanmış ve yüzünden mağdur bir ifadeyle kılıcı Sultan’a uzatarak teslimiyetini sunuyor. Fakat burada ilginç bir detay vardır. Neredeyse savaş açtıkları için teşekkür edecek gibi konuşmaktadır. Daha öncesinde savaşlarda mağlup olan ve topraklarını kaybeden; bundan dolayı “Hasta Adam” olarak kabul edilen Osmanlı Devleti, şimdi Yunanistan’ı mağlup etmiştir. Bu şekilde ayakları üstüne basacak kadar güven kazanmıştır. Sultan II. Abdülhamid, bundan dolayı Yunanistan’a teşekkür etmektedir.

¹¹⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 8/117.

Karikatür 24: Türk Tefeci

Avrupa (Avukat olarak): _ “Biraz Oyalan! -Venedikli Tüccar”

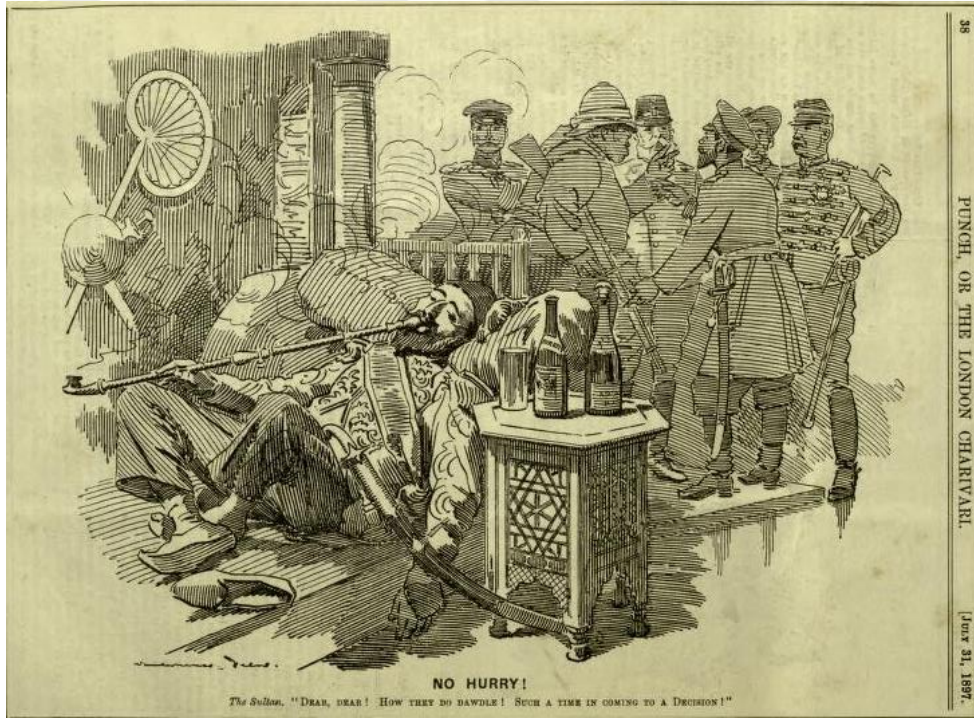
Kaynak: “The Turkish Shylock”, *Punch* 112 (29 Mayıs 1897), 259.

Karikatürde, sakalları birbirine girmiş kişi iki eliyle bıçağı tutuyor. Parmağı bıçağın kesici tarafına gelmiş ama dikkate almıyor. Hayal kırıklığına uğramış bakışlarıyla karşısındaki kadına bakıyor. Giyiminden de anlaşılacağı üzere avukat olan bu kadın sağ elini kaldırmış bir şekilde “dur” komutu veriyor. Sol elinde bir kâğıt tutmaktadır. Bu kâğıtta “Tazminat talebi” yazmaktadır.

Karikatürde, 1897 Yunan Harbi’ni kazanan Osmanlı Devleti’nin barış görüşmelerinde Avrupa Büyük Devletlerin çıkardıkları zorluklar anlatılmaktadır. Nitekim Bâb-ı Âlî’nin teklif ettiği barış şartları ve savaş tazminatı katlandığı fedakârlıklara karşılık gelmediği hâlde talep edilen miktar bazı Avrupalı diplomatlar tarafından Yunanistan adına haksızlık

olarak görülmüştür.¹¹⁶ Osmanlı Devleti şüphesiz bu savaşın galibi olmasına rağmen, savaştan pek kazançlı çıkamamıştır. Sebebi ise Yunanistan'ın başvurusu ile devletler müdahalede bulunarak İstanbul'da barışın şartlarını kendileri belirlemişlerdi. Osmanlı, dört milyon lira savaş tazminatı ile pek de önemi olmayan, küçük bir toprak parçasıyla yetinmek durumunda kaldı.¹¹⁷ Hâlbuki Osmanlı Devleti'nin beklentisi, savaş masrafı ve Osmanlı Devleti'ne uğratılan zararın karşılığı olarak on milyon lira ödenilmesiydi.¹¹⁸

Bir önceki karikatürde, Sultan II. Abdülhamid Yunan zaferinden sonra pek bir neşeli görünüyordu. Üzerindeki “Hasta Adam” imajını atmış bir zaferle toparlanabilmişti. Fakat bu karikatürde pek bir durgun görünüyor. Elindeki bıçağı tutarken hayal kırıklığına uğramış bir vaziyette ve bakışları küskün duruyor. Karşısında elinde “Tazminat Talebi” yazılı kâğıdı tutan “kadın avukat” ise onu hiç de ciddiye almıyor.

Karikatür 25: Acelesi Yok!

Sultan: _ “Canım, canım! Nasıl da oyalanıyorlar! Bir karara varmak için çok uzun bir zaman!”

Kaynak: “No Hurry!”, *Punch* 113 (31 Temmuz 1897), 38.

¹¹⁶Hülagü, *Türk-Yunan İlişkileri*, 187.

¹¹⁷ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 562.

¹¹⁸Hülagü, *Türk-Yunan İlişkileri*, 177.

Karikatürde; ayakkabısını çıkarmış, uzanmış bir şekilde keyfine bakan bir “Sultan” görülmektedir. Elindeki tütün çubuğu ile tütünü içiyor. Hemen sol tarafında sehpanın üstünde şarap şişeleri ve bardak vardır. Dizine dayalı ve sehpanın ayağına uzanan bir de kılıç görülmektedir. Arka planda ise üniformalı şahısların bir şeyler konuştukları dikkat çekiyor. Bunlardan biri Sultan’ın olduğu tarafa doğru dik dik bakıyor.

Karikatürde, 1897 Yunan Harbi’nin barış anlaşması hususunda Avrupalı Büyük Devletlerin kendi aralarında anlaşamamaları ve bunun Osmanlı Devleti’nin işine gelmesi anlatılmaktadır. Sultan II. Abdülhamid’in bundan memnun olması ve keyfine bakması bunun Osmanlı’nın işine geldiği mesajı verilmektedir.

2.4. 1911-1912 Trablusgarp Savaşı

2.4.1. Trablusgarp Savaşı’nın Genel Seyri

1878 Berlin Kongresi’nde Balkanlar paylaşılırken istediğini alamayan İtalya’nın emperyalist duygularla Trablusgarp üzerine harekete geçmesi Osmanlı-İtalyan Savaşı’na sebep olmuştur. İtalya’nın asıl istediği yer Tunus’tu. Fakat Fransa’nın 1881’de Tunus’u alması ile hayal kırıklığına uğramıştır.¹¹⁹ Ardından 1882’de de İngiltere Mısır’ı işgal edince İtalyanlar, Afrika’daki bir başka Osmanlı toprağına göz dikerek bugünkü Libya toprakları olan Trablusgarp’a yönelmişlerdir.¹²⁰

Avrupa devletlerinin de onayını alan İtalya, Trablusgarp ve Bingazi’deki tebaasına kötü davranıldığını öne sürerek 29 Eylül 1911’de Osmanlı’ya savaş ilan etmiştir.¹²¹ Osmanlı, bu tarihlerde zor durumdadır. Osmanlı ile Trablusgarp arasındaki askeri bağlantıyı sağlayan Mısır, İngiliz mandası altındaydı. Bu durumda Osmanlı, Trablusgarp ile deniz bağlantısı kurmak zorundaydı. Ne yazık ki Osmanlı donanması, İtalyan donanmasından güçsüzdü.¹²² Osmanlı’nın bölgedeki asker sayısı da yetersizdi. Savaşın başlamasıyla yeni kuvvetler gönderilememiştir. Ancak Mısır ve Tunus’tan gizli yollarla az da olsa silah ve cephane gönderilebilmiştir. İtalya, savaşa başlarken Trablusgarp’ı kısa sürede ele geçireceğini düşünmekteydi. Lakin İtalya’nın tahmin ettiği gibi olmamıştır. Ekim ayında

¹¹⁹Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), 9/260-261.

¹²⁰Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi / İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2008), 1/ 29-30.

¹²¹Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, 90.

¹²²Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), 72.

Tobruk, Derne, Bingazi ve Trablus gibi kıyı şehirlerini ele geçirseler de iç kısımlara girememişlerdir.¹²³ Mustafa Kemal Bey ve Enver Bey gibi genç subayların komutası altında Derne'ye çıkan “bir avuç Türk askeri”, yerli halk ile el ele vererek yaptıkları çete savaşı ile İtalyanların ilerlemelerine engel olmuşlardır.¹²⁴ Bunun üzerine baskı politikalarına başvurmuş ve barışa zorlamak için “On İki Ada” yı işgal etmiştir. Bu sırada gerçekleşen Balkan Harbi İtalya'nın işini kolaylaştırmıştır. 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açmasıyla İtalya ile antlaşma yapmaya mecbur kalınmış ve 15 Ekim 1912 tarihinde Uşi Antlaşması imzalanmıştır.¹²⁵ Böylece Trablusgarp resmen İtalyanların eline geçmiştir.

¹²³Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 639-640.

¹²⁴Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, 90.

¹²⁵Necmettin Alkan, *Selanik Düştü 1912-1913 Balkan Savaşı ve Hezimet*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), 116.

2.4.2. Trablusgarp Savaşı Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu

Karikatür 26: Kalem Kılıçtan Keskindir

Türk: _ "Selam, selam! Ben İtalya'yla savaşan beyefendiyim. Beni savaş alanına götürün."

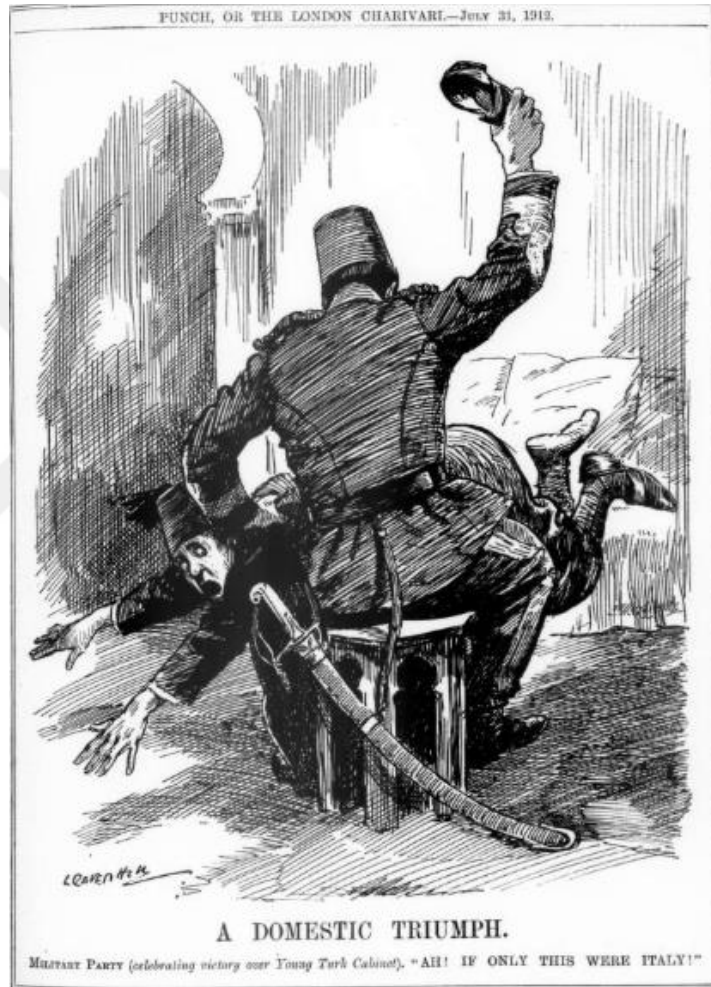
Savaş Tanrıçası: _ "Üzgünüm, efendim! Yapılamaz."

Türk: _ "Eeeh! O zaman başka bir genelge yazmam gerekecek."

Kaynak: "The Pen is Handier Than the Sword", *Punch* 142 (18 Ekim 1911), 279.

Karikatürde dört tekerlekli açık bir arabada, bir kadın ve ona doğru gelen bir adam görülmektedir. Adamın başında fes, bacağına şalvar ve ayağında çarık var. Kolunun altında birçok silah taşıdığı dikkat çekiyor. Hayli telaşlı görünen bu adam, kadını sağ elinin işaret parmağını göstererek durduruyor ve savaş alanına gitmek istediğini söylüyor. Arka planda ise savaş gemileri dikkat çekiyor.

Karikatürde, Türkiye'nin İtalya ile savaşının yarım kalmasını ve Türkiye'nin savaşa devam etmek istemesi, Uşi Antlaşması'ndan memnun olmadığı anlatılıyor. "Savaş Tanrıçası"nı karakterize eden kadın muhtemelen "Avrupa'yı sembolize etmektedir. Türk'ün Savaş Tanrıçası ile geçen diyaloguna bakıldığında, savaşa gidebilmek için defalarca teşebbüste bulunduğu dikkat çekiyor. Buradaki ısrarcı tutumuyla Türklerin savaşmayı seven bir millet olduklarına vurgu yapılmaktadır. Bu sebepten olmalı ki; savaş için yola çıkan Türk yanında bir sürü silahla tasvir edilmiştir.

Karikatür 27: İç Zafer

Askeri Parti (Jön Türk kabinesine karşı kazanılan zaferi kutluyor): _ “Ah! Keşke bu İtalya olsaydı!”

Kaynak: “A Domestic Triumph”, *Punch* 143 (31 Temmuz 1912), 101.

Karikatürde başında fes olan iki kişi var. Feslilerden biri taburede oturuyor ve kendisinden biraz daha küçük olan adamı dizinin üzerine yatırmış, elindeki ayakkabı ile

kalçasına vuruyor. Dayak yiyen adamın ağzı ve elleri açık bir şekilde etrafına attığı bakışlarından anlaşılıyor ki; canı bayağı yanmış. Ayakları da acıdan kıvrılmaktadır. Taburenin hemen arkasında da bir kılıç görülmektedir. Karşıdaki duvarın kolonunun üst kısmında ise “Hilal” motifi dikkat çekiyor.

1908 Jön Türk İhtilali’nin ardından başlayan süreçte; iç siyasetteki mücadele, kaybedilen topraklar ve İttihatçı olmayanların dışlanmasıyla Osmanlı içi siyasetinde yeni bir rekabet başlamıştır. İttihatçı olmayan muhalifler İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne karşı propagandaya başlamışlardır. Muhafızlar, 1911’in Kasım’ında kurulmuş olan “Hürriyet ve İtilaf Partisi” ne katılmışlardır. Partiler arasındaki mücadelelerden başka, siyaset de iyice Ordu’ya karışmış bulunuyordu. Ordu içinde de İttihat ve Terakki’ye karşı büyüyen bir muhalefet vardı. Muhafız subaylar Kurmay Binbaşı Gelibolulu Kemal Bey’in girişimiyle, “Halaskar Zabitân Grubu” nu kurdular. Harbiye Vekili, politikanın Ordu’ya karışmasına engel olmaya çalışsa da başaramamış ve 1912’nin Temmuz’unda istifa etmiştir. Birkaç gün sonra Sait Paşa kabinesi de istifa etmiştir. Yeni kabineyi Gazi Ahmet Muhtar Paşa kurmuştur. İktidarda bulunduğu müddetçe İttihat ve Terakki’nin hükümet üzerinde herhangi bir etkinlik kurmasına fırsat vermemiştir.¹²⁶ Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti, tarafsız olduğunu iddia etmesine rağmen Kıbrıslı Kâmil Paşa gibi koyu İttihatçı düşmanlarından oluşuyordu. Karal, “ülküsüz, prensipsiz, anlayışsız” bir yapıda olan bu hükümetin döneminde Trablusgarp’ın elden çıkmasını da Balkan Savaşı felaketinin gerçekleşmesini de normal görmektedir.¹²⁷

Karikatürde Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı Devleti’nde iç siyasette yaşanan mücadeleye ve kavgaya değinilmektedir. Bu mücadelede muhalif grup güçlenerek İttihat ve Terakki’ye karşı zafer kazanmıştır. İktidara gelen muhalif hükümet İttihatçılara karşı sert müdahalelerde bulunmuştur. Karikatürdeki ifadeyle, bunları âdeta dövmüşlerdir. Karikatürist burada Türklerin kendi içlerinde bile anlaşmazlık yaşadığını ve bir anlaşmazlıkta şiddete başvurdıklarını vurgulamaktadır. İktidara gelen taraf, kaybeden tarafı bütün başarısızlıkların sorumlusu olarak görmekte ve bir nevi Trablusgarp’ın acısını muhalifinden çıkarmaktadır.

¹²⁶ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 641-642.

¹²⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 9/285.

Karikatür 28: Kendi Toprağında

Türkiye (Trablus deneyimini hatırlıyor): _“Bu sefer, ne olursa olsun, onları haklayabilmeliyim!”

Kaynak: “In His Element”, *Punch* 143 (9 Ekim 1912), 295.

Kayalık bir alanda, etrafına hırslı ve öfkeli bakışlar atan fesli bir adam görülmektedir. Her an birine zarar verebilecek gibi duran adam, sağ eliyle belindeki kılıca yelteniyor. Arkasındaki alanda “Balkan Krizi” yazmaktadır. Bu yazının olduğu yerde Balkan fırtınalarının koptuğu dikkat çekiyor.

Trablusgarp’ın işgali, Balkan Harbi’nin meydana gelmesinde ve kaybedilmesinde etkili bir faktör olmuştur. Trablusgarp’ın işgaliyle devletin askeri ve diplomatik olarak bu

meseleyle uğraşmasını fırsat bilen Balkanlar Osmanlı Devleti'ne savaş hazırlıklarına geçmiştir.¹²⁸

Karikatürde, Trablusgarp'ı İtalyanlara bırakmak zorunda kalan Osmanlı Devleti'nin 8 Ekim'de Karadağ'ın savaş açmasıyla başlayan Balkan Harbi'nde bunu telafi edeceği; Balkanlar'daki savaşı kazanacağı mesajı veriliyor. Trablusgarp tecrübelerini hatırlayarak, Trablusgarp'ta elde edilemeyen başarıyı Balkanlar'da sağlayacağı düşünülmektedir. Fakat burada karakterize edilen Türk, düzenli bir asker değil başıbozuktur. Başıbozuklar, belli bir emir komutaya dahil olmadıkları için sivil halka her türlü kötülüğü yapmak potansiyeline sahip olduğu düşünülmektedir. Bu Türk, öfkeden gözünün dönmesi ve her an acımasız bir saldırıya geçecekmiş gibi kılıcına yeltenmesi ile dikkat çekiyor. Burada Türk'ün kılıcını elinden bırakmayan, saldırgan bir şekilde tasvir edilmesiyle "Barbar Türk" algısı yapılmaktadır.

2.5. 1912-1913 Balkan Harbi

2.5.1. Balkan Harbi'nin Genel Seyri

Balkan Harbi, Rusya'nın desteğini alan Balkan devletlerinin Avrupa'daki Osmanlı topraklarını ele geçirip aralarında paylaşmak için ittifak kurlmaları ve amaçları doğrultusunda Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı'da yarattığı karışıklıkları fırsat bilerek harekete geçmeleri sonucunda meydana gelmiştir. 1912'de Osmanlı'ya karşı birleşen Balkan ittifakı; Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ devletlerinden oluşmaktaydı.¹²⁹

Balkan Harbi, 8 Ekim 1912'de Balkan müttefiklerinden olan Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle resmen başlamıştır. Harbi başlatan ilk top atışını, 9 Ekim 1912 saat 8'de Karadağ Kralı'nın en genç oğlu Prenses Peter yapmıştır.¹³⁰ Ertesi gün diğer üç devlet de birlikte Makedonya'ya saldırmıştır. Bulgarlar Trakya'ya saldırırken, Yunan donanması da Ege Denizi'nde saldırılara başlamıştı. Aradan bir ay geçmeden, Kasım

¹²⁸ Alkan, *Selanik Düştü 1912-1913 Balkan Savaşı ve Hezimet*, 116.

¹²⁹ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 1/35-36.

¹³⁰ Alkan, *Selanik Düştü*, 182-183.

ayının ortalarında Bulgarlar Trakya'yı; Sırlar Kosova, Manastır, Üsküp ve Ohrid'i işgal etmişlerdir. Yunanlılar ise Selanik'i işgal etmişlerdir.¹³¹

Bu harpte Balkan ülkeleri 715.000 askere sahipken Osmanlı Ordusu yalnızca 320.000 kişiden oluşmaktaydı. Osmanlı Ordusu, bütün cephelerde yenilmiştir. Bulgarlar Çatalca'ya kadar gelmiştir. Birkaç ay içinde Edirne, Yanya, İşkodra şehirleri hariç Rumeli toprakları Osmanlı'nın elinden çıkmıştı. Balkanlarda, özellikle Trakya ve Makedonya'da on binlerce Türk acımasızca katledilmiştir. Bunlardan birçoğu evini toprağını bırakarak Anadolu'ya göçe mecbur bırakılmışlardır.¹³² Durum böyleyken Londra'da Aralık 1912'de barış görüşmeleri başlamıştır. Fakat görüşmelerde olumlu bir sonuç alınamayınca harbe devam edilmiştir. 6 Mart 1913'te Yunanlılar Yanya'yı işgal etmişlerdir. Kuşatma altındaki Edirne de daha fazla dayanamayıp 26 Mart'ta Bulgarlar tarafından ele geçirilmiştir.¹³³ Bu durumda hükümet barış istemek zorunda kalmış ve 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması ile Birinci Balkan Savaşı bitmiştir.¹³⁴

Savaşı kazanan taraf Balkan safı olmasına rağmen istediklerini alamayan Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan bu defa kendi aralarında anlaşmazlığa düşüp yeni bir savaş başlatmışlardır. Hepsinin gözü Makedonya'daydı.¹³⁵ Sırbistan ve Yunanistan bir ittifak oluşturup Bulgaristan'ı Makedonya'dan çıkarmak istemişlerdi. Bunları hazırlıksız yakalamayı planlayan Bulgaristan'ın 29 Haziran 1913 gecesinde müttefiklere saldırmasıyla İkinci Balkan Savaşı başlamıştır. Ardından Dobruca'yı almak isteyen ve ilk savaşta yer almayan Romanya ile ilk savaş başlatan Karadağ da Bulgaristan'a savaş ilan etmiştir.¹³⁶ Osmanlı Devleti de Edirne'yi kurtarabilmek için harekete geçince Bulgaristan dört cephede savaşmak zorunda kalmıştır.¹³⁷ Bulgarların zayıflığından faydalanan Osmanlı hükümeti 21 Temmuz 1913'te gerçekleştirdiği ani bir saldırı ile Edirne ve Kırklareli'yi kurtarmayı başarmıştır. İkinci Balkan Harbi'nde ağır bir mağlubiyet yaşayan Bulgaristan, 10 Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş Antlaşması ile Makedonya'nın küçük bir parçası hariç, Birinci Balkan Harbi'nde elde ettiği toprakların hepsini diğer Balkan

¹³¹Wilhelm Feldmann, *İstanbul'da Savaş Günleri*, çev. Necmettin Alkan, (İstanbul: Selis Kitaplar, 2004), 13.

¹³²Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, 92.

¹³³Feldmann, *İstanbul'da Savaş Günleri*, 14.

¹³⁴ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 1/39.

¹³⁵ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, 93.

¹³⁶Feldmann, *İstanbul'da Savaş Günleri*, 15.

¹³⁷ Süleyman Kocabaş, *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1911-1912*, (İstanbul: Vatan Yayınları:2000), 216.

devletlerine bırakmıştır. 1912-1913 Balkan Harbi ile Osmanlı Devleti, Rumeli'deki topraklarının büyük bir kısmına veda etmiştir.¹³⁸

2.5.2. Balkan Harbi Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu

Karikatür 29: Kaynama Noktası

Kaynak: “The Boiling Point”, *Punch* 143 (2 Ekim 1912), 275.

Karikatürde, altında ateş yanan büyük bir kazan görülmektedir. Kazanın üzerinde “Balkanlar Sorunu” yazıyor. Kaynamak üzere olan kazandan çıkan buharlar her tarafı sarmış, kazanın taşması an meselesi. Kazanın üstüne oturmuş beş adam var. Bunlar,

¹³⁸ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, 93.

kazanın taşmasını engellemek için ağırlık vererek engel olmaya çalışıyorlar ama kazandaki fokurdamalar zapt edilecek gibi durmuyor.

Karikatürde, Balkan Savaşı'na giden süreçte Avrupalı diplomatların savaşa engel olmalarıyla ilgili çabaları anlatılmaktadır. Bu diplomatik faaliyetler, kazanın kapağını kapatmaya çalıştığı taşmasına engel olmaya çalışan ve her biri Avrupalı Büyük Devletleri sembolize eden şahıslar üzerinden gündeme getirilmektedir. Bu devletler İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan'dır. Karikatürde görüldüğü gibi Düvel-i Muazzama Balkanlar'daki çatışmanın büyüyerek daha kötü bir duruma yani Balkan Harbi'ne dönüşmesine engel olmak için müdahale ediyorlar. Fakat buna engel olamayacaklar ve bu karikatürün yayımlanmasından takriben altı gün sonra Balkan Savaşı patlak vermiştir.

Karikatür 30: Kıyamet Savaşı: Bir Yanılsama

Türkiye: _“İyiii! Diğer Hristiyan devletler de birbirinin boğazını sıkarsa, belki benim de bir köpek şansım olabilir.”

Kaynak: “Armageddon: A Diversion”, *Punch* 143 (4 Aralık 1912), 455.

Karikatürde bakımsız bir vaziyette olan bir adamın kaldırım kenarından ilerlediği görülmektedir. Geçtiği yerin duvarında “Avusturya Sırbistan’ı tehdit ediyor / Avrupa krizi” yazmaktadır. Dilenci ya da bir hırsız gibi tasvir edilmiş adam, duvarda yazılardan memnun olmuş ki; gülümseyerek ve ellerini ovuşturarak seviniyor. Paltosunu giymeden sadece omzuna atan adamın sol kolu bir parça bez ile omzundan asılıdır. Sağ omzunda da bir tüfek asılıdır.

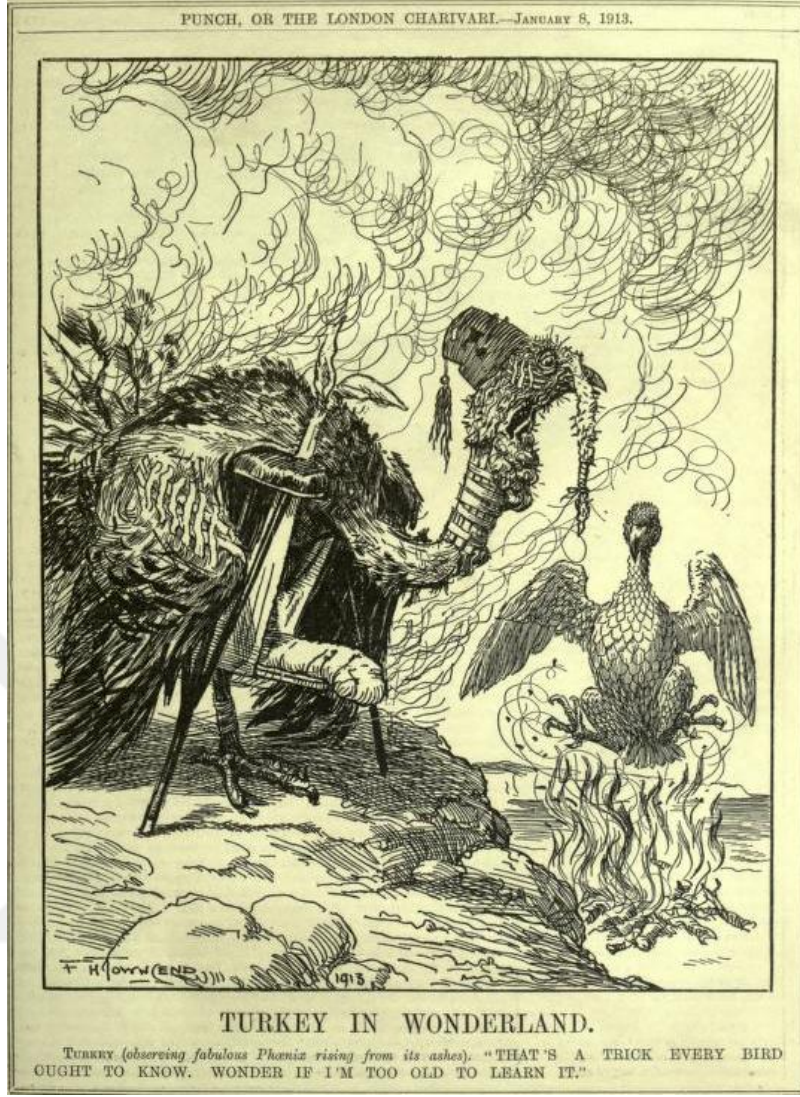
Karikatür, Balkan Savaşı’nda Sırbistan’ın Arnavutluk bölgesini işgal etmesinden Avusturya’nın rahatsız olmasını anlatmaktadır. Balkan Harbi başladığında, Sırlar önce Yeni Pazar sancağını almışlar, ardından güneye sarkarak Kuzey Arnavutluk topraklarına girmişler ve Durazzo limanını işgal etmek için Adriyatik Denizi’ne çıkmışlardı. Avusturya Sırbistan’ın denize çıkmasından rahatsız olmuş ve büyük tepki göstermiştir.¹³⁹ Zira Sırbistan’ın Arnavutluk’u işgal edip Adriyatik Denizi’ne ulaşması, Avusturya’nın bölgesel menfaatlerine ters düşüyordu. Bu durumda Avusturya Dışişleri Bakanlığı’ndan bir yetkili şu açıklamayı yapmıştı: “Yirmi dört saat içerisinde kolaylıkla bir savaşı çıkarabilirim, fakat bunu yapmak istemiyorum.” Artık Balkan Savaşı, büyük devletler arasındaki denge ve barışı bozabilecek bir nitelik kazanmıştı. Herhangi bir hamle Avrupa savaşına bile sebebiyet verebilirdi.¹⁴⁰

Balkan Harbi’nin bu aşamasında neden olduğu “Avrupa Krizi” Osmanlı Devleti’nin işine gelmiştir. Karikatür bu duruma atıfta bulunmaktadır. Savaşta mağlup olan ve Avrupa’daki topraklarının tamamına yakını kaybeden ve perişan olan Türk’ün biraz şansa ihtiyacı vardı. Savaş kazanan Balkan devletlerinin kendi arasında savaşa tutuşmalarından dolayı Türkiye’nin kaybettiği toprakları geri alma ümidi doğmuştur. Fakat yüzündeki hin gülümsemeyle ve ellerini ovuşturmasıyla mevcut durumdan istifade etmek isteyen kurnaz bir kişi olarak tasvir edilmiştir.

Karikatürün diyalogunda geçen “köpek şansı” ise Türklerdeki “acemi şansı” tabirine benzemektedir. “Köpek şansı”, oyunun kurallarını bilmeyip, sırf şans yanında olduğu oyunu kazanmak olarak açıklanabilir. Yani burada Türklerin kazanmak için bir köpek şansına ihtiyaçları olduğu ima edilmektedir.

¹³⁹ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 671.

¹⁴⁰ Alkan, *Selanik Düştü*, 304.

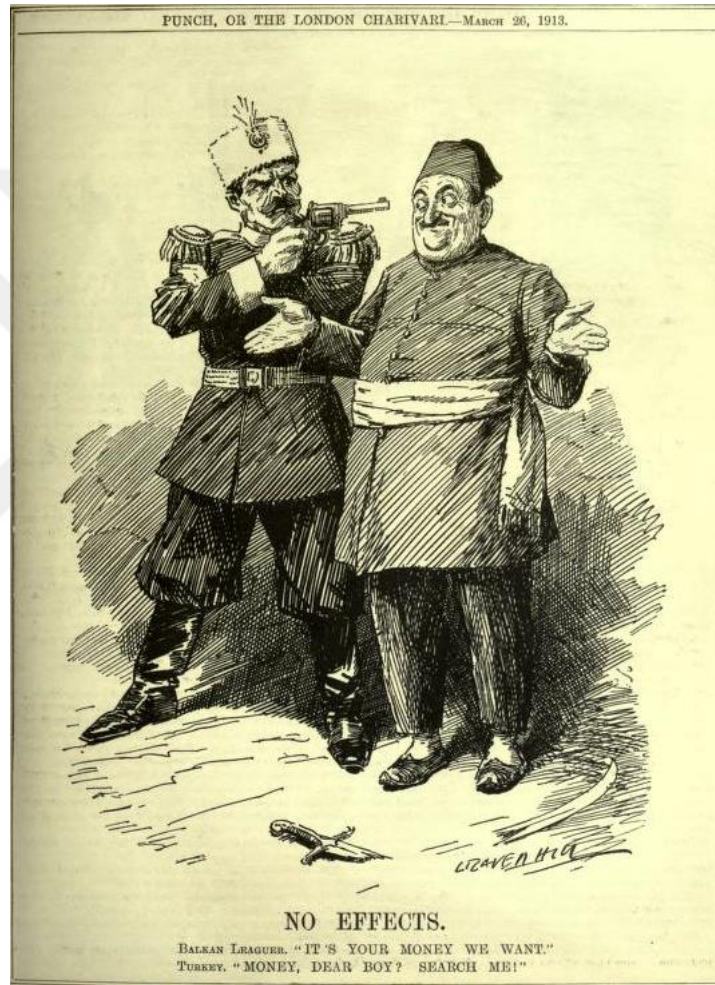
Karikatür 31: Türkiye Harikalar Diyarında

Türkiye (küllerinden doğan efsanevi Anka kuşunu gözlemleyerek): _ “Bu her kuşun bilmesi gereken bir numara. Acaba bunu öğrenmek için çok mu yaşıyım?”

Kaynak: “Turkey in Wonderland”, *Punch* 144 (8 Ocak 1913), 21.

Kayalıkların üzerinde; kafasında fes olan bir hindi ve hemen karşısında küllerinden doğan bir Anka kuşu görülmektedir. Anka kuşu küllerinden doğarken etrafı kül bulutları sarmıştır. Hindinin hâli perişan gözükmemektedir. Yaşlı hindinin kafasındaki tüyleri dökülmeye başlamış, gövdesi ise yara bere içindedir. Sağ ayağı kırılmış ve sargıya alınmış hindi, bir değnekten destek almaktadır. Boynu da yine sargılarla toparlanmaya çalışılmıştır.

Karikatürde; yaşlı, yorgun ve yaralı hindi “Türkiye” yi sembolize etmektedir. Anka kuşu ise “Sırbistan” ı sembolize ediyor olabilir. Türkiye’nin artık çok yaşlandığı ve yıprandığı, artık toparlanamaz bir duruma geldiği vurgulanmaktadır. Aldığı yenilgilerden dolayı “hasta adam” imajı verilen Osmanlı Devleti’ne bu defa da ömrünün fazla kalmadığı imasıyla “yaşlı” imajı verilmiştir. Aslında hem “yaşlı” hem sakat”tır. Burada hindinin küllerinden doğan Anka kuşuna özenmesiyle aslında ölümünün yakın olduğunu, bunu hissederek yeniden doğma çabasına girdiğini ima etmeye çalışmışlardır.

Karikatür 32: Etkisi Yok

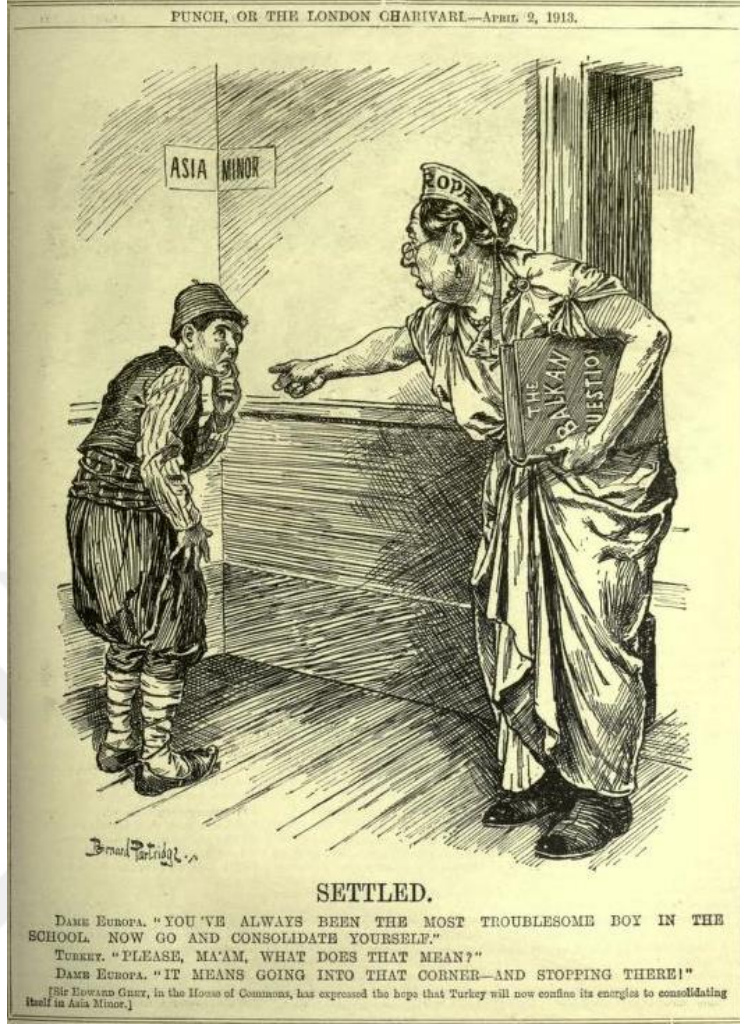
Balkan Ligi: _ “Sizin paranızı istiyoruz.”

Türkiye: _ “Para mı, sevgili oğlum? Üzerimi ara!”

Kaynak: “No Effects”, *Punch* 144 (26 Mart 1913), 235.

Karikatürde, kafasında fesi, şişman bir adam sahte ve alaycı bir gülümsemeyle iki avucunu yanlara doğru açmış görülmektedir. Ona silah doğrultan asker ise bayağı sinirli ve ciddi durmaktadır. Tam önlerinde üzerinin toprakla kapatılmaya çalışılmış ya da kırılmış bir kılıç da var.

Karikatürde Balkan ittifakının elde ettiği topraklar sonunda karşılığında savaş tazminatı beklentisine girdiklerine vurgu yapıyor. Balkan ligin karakterize eden adam Türk'ten para istediğinde Türk avucunu açarak avuç içini yukarı doğru göstererek onda para olmadığını, üzerini aramasını ister. Avucunu açarak avuç içinin yukarı bakması normalde güven verici bir harekettir, bir şey saklamadığını, dürüst olduğunu ifade eder. Türk de rahat bir şekilde üzerini aramasını ister. Zaten Türk'te para kalmamıştır. Osmanlı Devleti Balkan Harbi ile sadece toprak değil, parasını da kaybetmiştir. Balkan Harbi beraberinde mali sıkıntıları da getirerek Türkleri toparlanması güç bir sürece sürüklemiştir.

Karikatür 33: Yerleşik

Avrupalı Kadın: _ “Sen her zaman okulun en belalı çocuğu oldun. Şimdi git ve kendini toparla.”

Türkiye: _ “Lütfen, hanımefendi, bu ne anlama geliyor?”

Avrupalı Kadın: _ “Şu köşeye gitmek ve orada durmak demek!”

“[Edward Grey, Avam Kamarası'nda, Türkiye'nin artık enerjisini Küçük Asya'da kendini sağlamlaştırmakla sınırlayacağı umudunu dile getirdi].”

Kaynak: “Settled”, *Punch* 144 (2 Nisan 1913), 263.

Karikatürde başında fesi olan bir erkek çocuğu, düşünceli ve şaşkın bir şekilde ihtiyar kadına bakıyor. Biraz kızgın görünen kadın, işaret parmağı ile çocuğa köşeyi göstermektedir. Köşenin duvarında “Küçük Asya” yazıyor. Kadının kafasındaki bir tarafının görünmediği tacın üzerinde “Avrupa” yazıyor. Ayrıca kadın elinde “Balkan Sorunu” adlı bir kitap tutmaktadır.

Karikatürde Osmanlı'nın Birinci Balkan Savaşı ile Balkanlarda yaşadığı ciddi toprak kayıplarına vurgu yapılmaktadır. Küçük bir çocuk gibi karakterize edilen "Türkiye" yaşça büyük bir kadın olarak karakterize edilen "Avrupa" tarafından azarlanmaktadır. Avrupa'da yerinde durmayan şımarık bir çocuk gibi hicvedilen "Türkiye" artık uslanıp Asya'ya, yani "Anadolu"ya geri çekilmesi istenmektedir. Avrupa'nın Türklerin Avrupa'da yerinin olmadığına dair düşüncesi, İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey'in sözleri ile desteklenerek; Balkanlar'da yaşadığı kayıpların peşine düşmemesini, artık bütün enerjisini Anadolu'ya harcaması gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü Avrupalılara göre Türklerin esas yeri geldikleri Asya'dır.

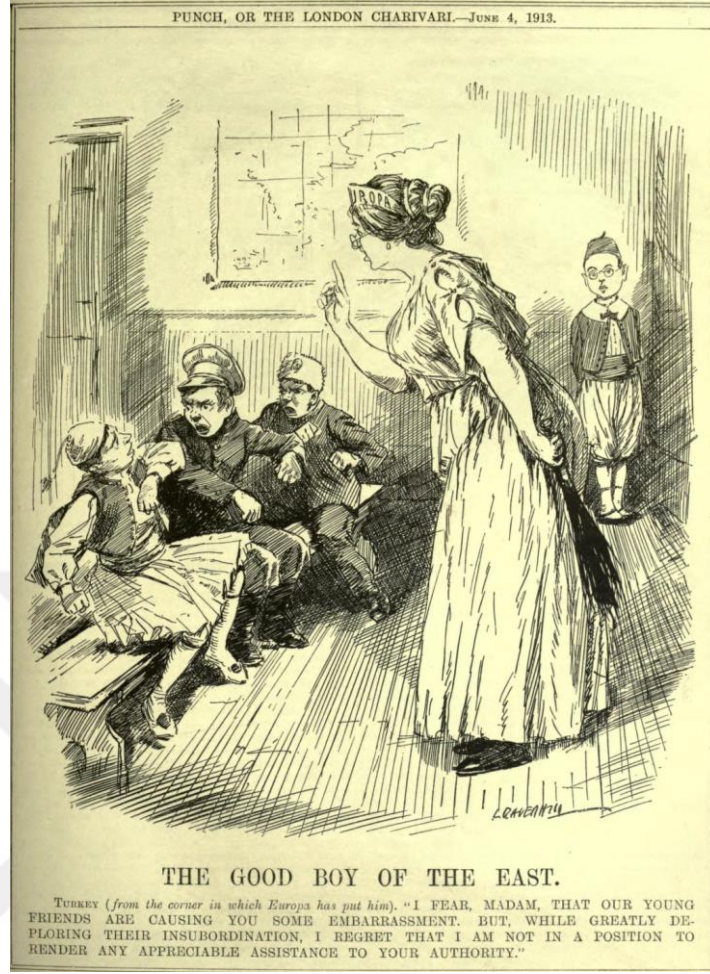
Karikatür 34: Düşüncenin Babası

Avrupa (rahat bir tavırla): _ "Peki, savaş fiilen bitti mi?"
Türkiye (müttefikler arasındaki görüş ayrılıklarına ilişkin raporları okuduktan sonra daha da rahatlamış bir tavırla): _ "Tebrük ederim, madam. Her şey kana bulanmış bir barışın ortaya çıktığını işaret ediyor gibi görünüyor."

Kaynak: "Father to the Thought", *Punch* 144 (23 Nisan 1913), 315.

Karikatürde fesli, şalvar giymiş ve belinde kuşak olan bir adam vardır. Kısa ve şişman olarak tasvir edilmiş bu adam elleri cebinde, sol gözünü kısmış, keyifçi bir gülümsemeyle sigarasını tütürmektedir. Hemen yanında ise adamdan daha uzun olarak tasvir edilmiş bir kadın purosunu içmektedir. Kadının kafasındaki tacında “Avrupa” yazıyor. Kadın da düşüncelerinden emin bir şekilde sağ elindeki purosunu içiyor. Sol elinde ise “Balkanlar” yazan bir kâğıt tutmaktadır.

Burada; Birinci Balkan Savaşı fiilen bittikten sonra, İkinci Balkan Harbi’ne giden süreçteki Balkan İttifakı’nın yaşadığı anlaşmazlıklara vurgu yapılmaktadır. Nitekim bu anlaşmazlıklar İkinci Balkan Harbi’nin sebebi olacaktır. Türk, Avrupalı kadın ile Balkan müttefiklerinin yaşadığı krizden bahsederken bu durumdan çok memnun gibi duruyor. Alaycı bir üslupla yaklaşan Türk, Birinci Balkan Harbi’nin barışla sonuçlanmasını tebrik etmiş gibi aslında gerçekleşeceği bariz olan yeni savaşı kutluyor. Ayrıca “Kana bulanmış barış” ifadesini kullanırken hayli keyifli olması da dikkat çekiyor. Burada Türklerin savaştan, kan dökülmesinden keyif alan “acımasız” karakterde oldukları ima ediliyor.

Karikatür 35: Şark'ın İyi Çocuğu

Türkiye (Avrupa'nın koyduğu köşede): _ "Korkarım ki, madam, genç dostlarımız sizi biraz şaşırtıyor. Ancak, size karşı geliyor olmalarından dolayı büyük üzüntü duymakla birlikte, otoritenize karşı kayda değer bir yardımda bulunabilecek konumda olmadığım için üzgünüm."

Kaynak: "The Good Boy of the East", *Punch* 144 (4 Haziran 1913), 435.

Karikatürde okul gibi bir ortamda öğretmene benzeyen bir kadın ve dört tane erkek çocuğu görülmektedir. Kadının kafasındaki tacında "Avrupa" yazıyor. Ayakta bir köşede bekleyen çocuğun kafasında fes, gözünde gözlük ve üzerinde bir sınıf önlüğü var. Fesli çocuk ellerini arkaya birleştirmiş, bulunduğu köşeden yüzünde alık bir ifadeyle kadını izliyor. Çocuklardan diğer üçü ise bir sırada beraber oturmaktadır. Fakat bunlar arasında bir tartışma yaşanıyor. Kadın ise çocukları uslu durmaları için uyarıyor. Çocukların arkasındaki duvarda bir Balkanlar ve Anadolu'nun yer aldığı harita olduğu dikkat çekiyor.

Bu karikatürde Birinci Balkan Savaşı'nı kazanan Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlıklar anlatılıyor. Başında "Avrupa" yazan kadın bu savaşın sürecini takip eden Avrupalı diplomatik çevreleri karakterize etmektedir. Ayakta duran fesli çocuk "Türkiye"yi, oturan çocuklar ise sırasıyla "Yunanistan", "Bulgaristan" ve "Sırbistan"ı temsil etmektedir. Harbi yeniden başlatacak Balkan anlaşmazlıklarına değinirken Türk'e biçtiği rol dikkat çekiyor. Gözlüklü, elleri arkada uslu küçük bir erkek çocuğu gibi tasvir edilen Türk, "Avrupa"ya bakmaktadır. Kadının Türk'ü konumlandığı köşe muhtemelen "Anadolu" köşesidir. Karikatürün başlığında "Şark'ın İyi Çocuğu" denilirken karikatürde cezalandırılmış gibi köşede, yani Avrupa'yı terk ederek Anadolu'ya çekilmiş olarak bekletilmesi ilginçtir. "Şark'ın Uslu Çocuğu" ifadesi, Avrupa'dan kovulan Türklerin Avrupalılar için artık tehlike olmaktan çıktığına da atıfta bulunmaktadır.

Karikatür 36: Kismet

Türkiye (Edirne'de): _ "Buraya geri dönmek, eski zamanlardaki gibi."

Avrupalı Kadın: _ "Ah, ama kovulacaksın, biliyorsun."

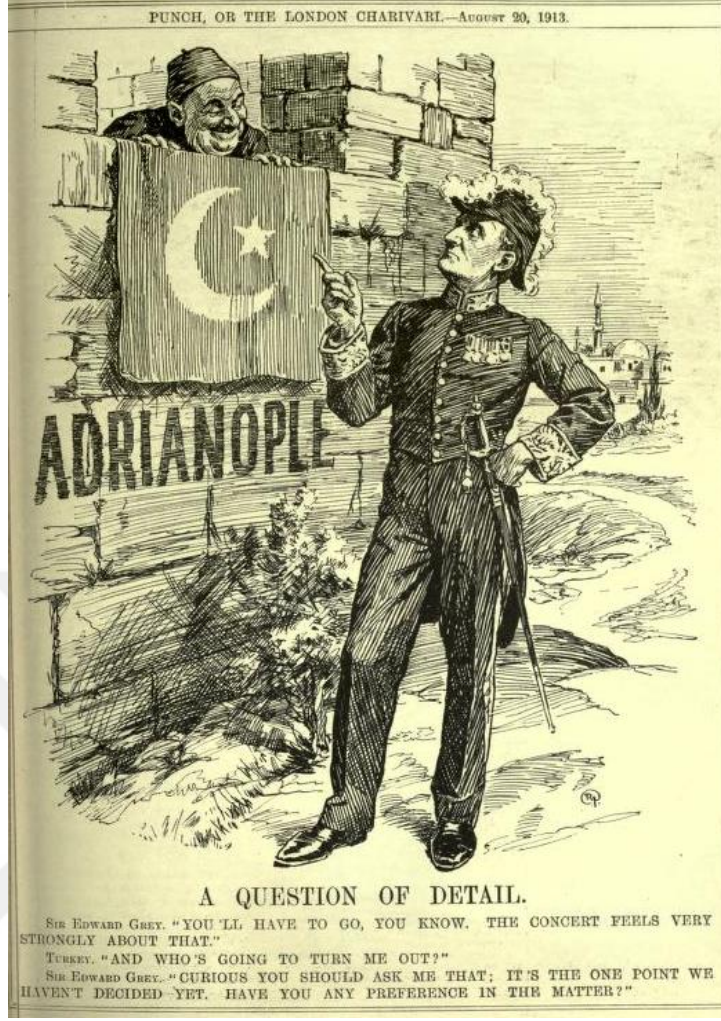
Türkiye: _ "Peki, o da eski günlerdeki gibi olacak."

Kaynak: "Kismet", *Punch* 145 (30 Temmuz 1913), 111.

Karikatürde; fesli, şalvarlı bir adam vardır. Adam kısa boylu şişman bir yapıdadır ve oturduğu yerden ayakları tam yere değmiyor. Hatta o kadar kısa ki oturduğu yere çıkabilmek için ayağının altındaki taşı basamak olarak kullanmış. Ellerini göğsüne bağlamış bir vaziyette, sol kolunun arasında Türkiye bayrağını tutmaktadır. Elini beline dayayarak uyarılarda bulunan kadına karşı imalı bir şekilde gülümsemektedir. Kadının kafasındaki tacında “Avrupa”, yakasında ise “Londra Antlaşması” yazıyor. Avrupalı kadının peştemalini bir Yunanlı gibi bağlaması dikkat çekiyor. Arkalarına bakıldığında ise binalar ve camiler olduğu görülmektedir.

Karikatür İkinci Balkan Savaşı ile Türklerin 20 Temmuz tarihinde Edirne’yi tekrar almasına atıf yapıyor. Edirne’de bulunan Türk oturarak tasvir edilmesiyle Edirne’ye tekrar yerleşmesi anlatılmak istenmiştir. Türk, basamak kullanmadan bulunduğu yere oturamayacak kadar kısa boylu tasvir edilmiştir. Burada Osmanlı Devleti’nin Balkan müttefiklerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları basamak olarak kullanmasıyla Edirne’ye tekrar yerleştiğini, normal şartlarda Edirne’yi tekrar almasının boyunu aşacağını anlatmak istemişlerdir. Türk’ün “Avrupa’yı karakterize eden kadınla diyaloguna bakıldığında, kadın Edirne’den tekrar gideceğini söylediğinde Türk ise bu tehdidi ciddiye almıyor. Bir öncesinde olduğu gibi ancak savaşarak buradan çıkartılabileceği tehdidinde bulunmaktadır. Burada Türk hem kısa boylu, şişman bir şekilde tasvir edilerek fiziki yönden hem de ciddiyetsiz bir karakterde gösterilerek karakter yönünden yerilmiştir.

“Kısmet” ifadesi ile Edirne’nin Osman Devleti’nde kalıp kalmayacağının belli olmadığı mesajı verilmektedir.

Karikatür 37: Detaylı Bir Mesele

Edward Grey: _ “Gitmek zorundasınız, biliyorsunuz. İttifak bu konuda çok inançlı.”

Türkiye: _ “Peki beni kim dışarı çıkaracak?”

Edward Grey: _ “Bunu bana sormanız çok ilginç; henüz karar vermediğimiz tek nokta bu. Bu konuda herhangi bir tercihiniz var mı?”

Kaynak: “A Question of Detail”, *Punch* 145 (20 Ağustos 1913), 171.

Taş duvarın arasından fesli bir adam, Avrupai giyimli bir adama sırtarak bakıyor. Avrupai giyimli adam fesli adamın aksine aşırı ciddi hatta sinirli gibi görünüyor ve uyarı babında işaret parmağını fesli adama yöneltiyor. Fesli adamın kafasını uzattığı taş duvarın hemen üzerinde bir Türk bayrağı var. Bayrağın altında ise “Edirne” yazıyor. Bulundukları alanın biraz ilerisinde de bir cami olduğu dikkat çekiyor.

Karikatür, Türklerin Edirne’yi almasına verilen tepkiyi anlatmaktadır. Fesli adam Türkleri, Avrupai giyimli adam ise dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı olan Edward

Grey'i karakterize etmektedir. Türk'ün bulunduğu yazılı taş duvar "Edirne" olarak tasvir edilmiş ve Edward Grey oradan kovmakla tehdit edince, Türk'ün ciddiyetsiz bir halde onu nasıl yapacağını sorması, onun eski özgüvenini tekrardan kazandığını göstermektedir.

Gerçekten de İngiltere, Edirne'yi geri alarak Londra Antlaşması'nın Osmanlılar tarafından bozulması sebebiyle bayağı öfkelenmiştir. Hatta İstanbul'daki temsilcisi ile sürekli tehdit gönderiyordu. Defalarca tehdit ve uyarılar karşısında Türklerin Edirne'den çekilmemelerindeki ısrarcı tutumuna karşı İngiltere Dışişleri Bakanı E. Grey, Türklerin cezalandırılacağından bahsetmişti. Rusya bir atasözünü kullanarak "Kurtarılmış bir Hristiyan memleketi tekrar Müslümanların eline geçemez" demektedir.¹⁴¹ Fakat bütün çabaları sonuçsuz kalacak, Edirne Türkiye'den çıkmayacaktır.

2.6. 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı

2.6.1. Birinci Dünya Savaşı'nın Genel Seyri

19. asrın sonlarına yaklaşıldığında Avrupa'da cepheleşme hareketleri görülmeye başlamıştır. Bir tarafta Almanya, Avusturya- Macaristan ve İtalya'yı içine alan İttifak bloğu, diğer tarafta ise Fransa, Rusya ve İngiltere'den oluşan İtilaf bloğu yer almaktaydı. Bu bloklara daha sonraları birçok devlet eklenmiştir.¹⁴² Bloklara ayrılan Avrupa devletleri arasında ters düşmeler, sürtüşmeler oluşmaya başlanmıştır.¹⁴³ Birinci Dünya Savaşı'na, giden sürecin temel nedeni; devletlerarası rekabet olsa dahi savaşın ateşini yakan olay, 28 Haziran 1914'te Avusturya veliahdının Saraybosna'yı ziyareti esnasında Sırp bir milliyetçi tarafından öldürülmesi olmuştur.¹⁴⁴ Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, bu olayı kullanarak Sırbistan'a haddini bildirmek istemiştir. Sırbistan Avusturya'nın ağır isteklerini reddedince, Avusturya 28 Temmuz 1914'te savaş ilan etmiştir. Slav nüfusa sahip olan Sırbistan'ın Rusya tarafından korunması, Rusya'nın Avusturya ve Almanya'ya karşı seferberlik ilan etmesine sebep olmuştur.¹⁴⁵ Berlin hükümeti Rusya'ya bir nota vererek seferberliğin durdurmasını istemiştir. Fakat Rusya

¹⁴¹Karal, *Osmanlı Tarihi*, 9/344.

¹⁴² Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 93.

¹⁴³ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 1/46.

¹⁴⁴ Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri*, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1964), 1/26.

¹⁴⁵ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 94.

notayı reddetmiştir. Bunun üzerine Almanya önce Rusya'ya ardından da Fransa'ya savaş ilan etmiştir. Almanların Belçika'ya saldırması üzerine de İngiltere'nin Almanya'ya savaş açmasıyla iki blok arasında savaş başlamıştır.¹⁴⁶

Osmanlı Devleti harbe ilk katılan devletler arasında yer almaktadır. İlk olarak tarafsızlığını ilan ederek savaşa girmeyi geciktirmeye çalışsa da Almanlar bir an önce savaşa girmesini istiyorlardı. İki Alman gemisi Goeben ve Breslau'n Ağustos 1914'te Çanakkale önlerinde belirmesi Osmanlı Devleti'ni savaşa sürükleyecektir. Gemiler Enver Paşa'nın onay vermesiyle Boğaz'dan içeri alınmıştır. Tarafsız görünmeyi devam ettirebilmek içinde gemiler satın alınıp Yavuz ve Midilli ismi verilmiştir. Karadeniz'e çıkan donanmanın Sivastopol ve Odesa'yı topa tutmasıyla tarafsızlık denilen bir şey kalmamıştır. Önce Rusya daha sonrasında diğerlerinin Osmanlı'ya savaş ilan etmesiyle Osmanlı Devleti savaşa dâhil olmuştur.¹⁴⁷

Osmanlı Devleti, Almanya ile savaş stratejisi yapma yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda, Rusya'ya darbe vurmak için Kafkasya ve Doğu Anadolu üzerinden harekete geçilmesi planlanmıştır. İngiltere'nin temel imparatorluk yolunu kesmek maksadıyla Süveyş ve Mısır üzerine harekete geçmek ve İtilaf Devletleri'nin saldırılarına karşı Çanakkale'yi güvende tutmak için Trakya'da güçlü bir kuvvet bırakılması kararı alınmıştır. Alman ve Türk iş birliğine karşılık; İngiltere de Osmanlı'yı hassas taraflarından vurmak için ilk olarak Irak'ın güneyinde sonra ise Çanakkale'de iki cephe açmıştır. Osmanlı Devleti, daha savaşın başlarında dört cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Savaşın seyrini değiştiren en önemli cephe Çanakkale'dir. İtilaf devletleri, bu cephedeki planları ile İstanbul ve Boğazların kendi ellerine geçtiği takdirde Osmanlı'yı barışı kabul ederek savaştan saf dışı etmeyi ve bu böylelikle savaşın onların lehine kolaylaşmasını planlıyorlardı. Bu maksatla İngiliz ve Fransız donanmaları, Çanakkale Boğazı'ndan geçerek İstanbul'u işgal etmek istemişlerdi, fakat sonuç planladıkları gibi olmamış ve Osmanlılar bu cephede tarihe kazınacak bir zafer elde etmişlerdir.¹⁴⁸

1918 senesinin sonuna yaklaşıldığında İttifak Devletleri'nin savaşı kazanacaklarına dair inançları kalmamıştı. Zaten kısa bir vakit önce Bulgaristan'ın savaştan çekilmesiyle

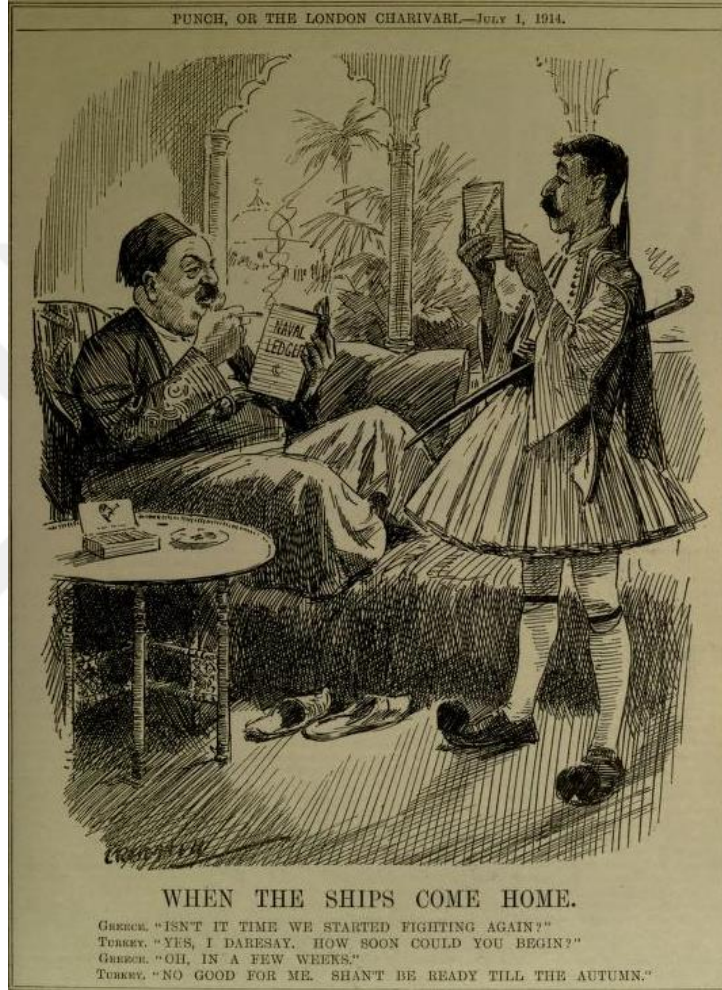
¹⁴⁶ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 1 /46-47.

¹⁴⁷ Sina Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014), 62-63.

¹⁴⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, (Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1994), 1/111-113.

Osmanlı Devleti'nin Almanya ile bağlantısı kopmuş ve İstanbul ve Trakya Yunanistan'dan gelebilecek bir saldırıya açık hâle gelmiştir. Nihayetinde 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır.¹⁴⁹ Bu şekilde Osmanlı savaşı resmen kaybetmiştir.

2.6.2. Birinci Dünya Savaşı Karikatürlerinin Tasvir ve Yorumu

Karikatür 38: Gemiler Yurda Döndüğünde

Yunanistan: _ "Yeniden savaşmaya başlamamızın zamanı gelmedi mi?"

Türkiye: _ "Evet, sanırım. Ne zaman başlayabilirsiniz?"

Yunanistan: _ "Ah, birkaç hafta içinde"

Türkiye: _ "Benim için iyi değil. Sonbahara kadar hazır olmaz"

Kaynak: "When the Ships Come Home", *Punch* 147 (1 Temmuz 1914), 3.

¹⁴⁹ Yüksel Kaştan, "Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Alman Basınında Yansıması (Ekim-Kasım 1918)", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6/12 (Aralık 2019), 197-206.

Karikatürde ellerinde kitapçık olan iki adam görülmektedir. Adamlardan biri başında fesi, bacağına şalvarıyla bağdaş kurmuş; yatağında elindeki kitapçığı inceliyor. Kitabı incelerken sağ elinde tuttuğu sigarasını tütürmeyi ihmal etmiyor. Elindeki kitapçığın üzerinde “Seyir Defteri” yazmaktadır. Etekli küçük adam da yine aynı şekilde elindeki kitabı incelemektedir. Fakat fesli adamın aksine ayakta dikilmekte ve kolunun altında bir tütün çubuğu tutmaktadır. Fesli adamın hemen yatağının yanında bir sehpa ve sehpanın üzerinde sigara kutusu ile kül tablası olduğu görülmektedir. Kolonlar arasından bakıldığında, palmye ağaçları ve caminin olduğu manzara dikkat çekiyor.

Karikatür Birinci Dünya Savaşı başladıktan birkaç gün sonra yayımlanmıştır. Fesli adam “Türkiye” yi, etekli adam ise “Yunanistan” ı sembolize etmektedir. Türk’ün Yunanlı ile arasındaki geçen diyaloglarından Osmanlı Devleti’nin ve Yunanistan’ın savaşa hazırlandıkları anlaşılmaktadır. Fakat Osmanlı’nın hazırlıkları biraz vakit alacakken, Yunanistan’ın hazır olduğu mesajı verilmektedir. Çünkü Osmanlı Ordusu’nun hazırlanması ve Çanakkale müstahkemlerinin tahkim edilmesi gerekmektedir. Zira Balkan Savaşı’nın yıkıntılarını toparlamak Osmanlı Devleti için kolay olmayacaktır. Burada Türk’ün savaş planları yaparken keyfinden ödün vermediği gözüküyor. Bir elinde kitapçığı tutarken bir yandan da sigarasını içmeyi ihmal etmiyor. Ayrıca savaşmaktan da keyif alan bir hâli var gibi duruyor. Türk keyfine o kadar düşkün ki; kendisi yatağında rahatça otururken Yunanlı ayakta dikilmektedir. Yunanlı Türk’e göre daha bir ciddi ve işine odaklı tasvir edilmiştir.

Karikatür 39: Efendisinin Sesi

Kaiser (Türkiye'ye, güven verici bir şekilde): _ “Her şeyi bana bırak, tek yapman gereken patlamak.”

Türkiye: _ “Evet, Bunu anlıyorum. Ama her şey bittiği zaman ben nerede olacağım?”

Kaynak: “His Master’s Voice”, *Punch* 147 (11 Kasım 1914), 391.

Büyük bir batarya görülmektedir. Başında miğfer olan adam top atışını gerçekleştirmek için elindeki topu mekanizmaya yerleştirmek istemektedir. Bataryaya yerleştirmek istenen top üstünde fesli bir adamın görseli var ve üzerinde “Türkiye” yazıyor. Fakat görseldeki adamın korkulu gözlerle atışı gerçekleştirecek adamın bulunduğu yöne doğru baktığı görülmektedir. Havada ise patlayan bombaların yansımaları dikkat çekiyor.

Karikatürde Osmanlı Devleti’nin Almanya tarafından âdeta savaşa sokulduğu anlatılmaktadır. Başında miğfer olan kişi Alman Kayzeri II. Wilhelm’in kendisidir. II.

Wilhelm'in atışa hazır bir şekilde elinde beklettiği ateş topunun üzerindeki fesli adam ise "Türkiye" yi sembolize etmektedir. Karikatürde Alman İmparatoru'nun Türkiye'yi topun ağzına koyması ve patlatması, Türkiye'nin Almanya'nın isteği ve sürüklemesiyle Birinci Dünya Savaşı'na girdiği mesajı verilmektedir. Osmanlı'nın hiçbir gücü kuvveti olmadığı; bütün kontrolün Almanya'nın elinde olduğu ima edilmektedir. Karikatürün diyalog kısmında Türk'ün "Savaşın sonunda nerede olacağımı bilmiyorum" ifadesiyle de Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında giren Türkiye'nin akıbetinin hiç de belli olmadığı mesajı verilmek isteniyor.

Karikatür 40: At Arabasındaki Tanrı

Türkiye: _ "Bundan biraz bıkmaya başladım. Yakında tekmeyi basacağım."

Avusturya: _ "Ben de uzanmayı düşünüyordum."

Kaynak: "The God in the Cart", *Punch* 148 (6 Ocak 1915), 3.

Karikatürde bir at arabası vardır. Fakat at arabasını atlar değil de iki adam götürmektedir. Bunların üzerlerinden at postu geçirilmiştir. Adamlardan en önde bulunanın kafasında “Avusturya” yazmaktadır. Dizlerini bükmüş bir vaziyette, elleri açık ve şaşkın gözlerle arkada konuşan adamı dinlemektedir. Arkasındaki adamın ise başında fes bulunmakta ve çömelmiş bir şekilde ilerlemeye çalışmaktadır. Fesli adamın yüzüne bakıldığında durumdan hoşnutsuz olduğu görülmektedir. En arkada binici adam ise, elinde kırbağı ile atların ilerlemesini sağlıyor. Kırbaçlı adamın kafasına bakıldığı zaman bir kartal olduğu dikkat çekiyor ve adamın üzerinde savaş pelerini bulunmaktadır. Ayrıca yerde de “Zeplin” şeklinde tasvir edilmiş köpek bulunmaktadır. Arabanın önünde yumruk motifi dikkat çekiyor.

Karikatürde, Birinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın bütün yükünü Avusturya-Macaristan ve Türkiye’nin çektiği anlatılmaktadır. Almanya âdeta bu iki devletin üzerinde savaş tanrısı olarak tasvir edilmektedir. En önde başında “Avusturya” yazan adam “Avusturya Macaristan İmparatorluğu” nu, arkasındaki fesli adam “Türkiye” yi, en arkada onlara kırbaç vuran adam ise “Almanya” yı sembolize etmektedir. Bu devletler Birinci Dünya Savaşı’nda aynı blokta yer almışlardır. Fakat burada Almanya, Türkiye ve Avusturya’nın müttefikleri değil de efendileri gibi karikatürize edilmiştir. II. Wilhelm’in başındaki kartal, Almanya’nın bayrağındaki kartal motifine istinaden tasvir edilmiştir. Dikkat çeken diğer noktalar ise “zeplin”e benzer köpek olmasıdır. Zeplin ilk başta yolcu taşıma aracı olarak kullanılmaktaydı. Fakat Almanların Birinci Dünya Savaşı’nda uzak mesafelerdeki hedef noktalarını bombalamak için kullanmışlardır. Arabanın yapısına bakıldığı zaman antik dönem savaş arabalarını anımsatmaktadır. Arabanın tekerleğinde boynuza benzer bir delici alet ve sivri ucu kana bulanmış gibi koyu renkte görünüyor. Bu delici aletin özelliği düşman savaş arabalarını elemek için kullanılır. Yumruk motifini ise; güç gösterisi olarak kullanmışlardır.

Karikatür 41: Hüsnütabir

Kayzer: _ "Kolordunuzun Kafkasya'da teslim olmasını nasıl açıklayacaksınız?"

Türkiye Sultanı: _ "Bundan kolay ne var. Muzaffer ordumuzun düşman kuvvetlerini bozguna uğratmakta kararlı olduğunu ve hedefi büyük ölçüde yerine getirdiğini söyleyebilirim."

Kayzer: _ "Harika! Bunu ben bile daha iyi ifade edemezdim."

Sultan: _ "Canım oğlum, sen yokken biz vardık."¹⁵⁰

Kaynak: "The Euphemists", *Punch* 148 (13 Ocak 1915), 31.

Karikatürde Türk Sultanı ile Kayzer karşılıklı oturmaktadır. Alman İmparatoru ellerini dizine koymuş pür dikkat Sultan'ı dinlemektedir. Sultan ise arkasındaki mindere yaslanmış işaret parmağını yukarıya kaldırarak, bilecen bir tavırla bir şeyler anlatmaktadır. İkisinin yüzünde de bir tebessüm hâkim. Sultan diğer elinde sehpanın

¹⁵⁰"The Euphemists", *Punch* 148 (13 Ocak 1915), 31.

üzerinde duran nargilesinin marpucunu tutmaktadır. Arkalarındaki duvarda ise şarap şişesine benzer motifler dikkat çekiyor.

Burada söz konusu olan Kafkas Cephesi'nde cereyan eden Sarıkamış Harekatı'dır. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlarla birlikte yaptıkları savaş planlarından biri de Doğu Anadolu ve Kafkasya üzerinden Ruslara bir darbe indirmektir. Fakat Kafkasya Cephesi'nde durum planladıkları gibi gitmemiştir. 20 Aralık 1914'te Başkomutan Enver Paşa, Güney Kafkasya ve kuzey İran'a girerek Rusların arkasını çevirmeleri için 150.000 kişiden oluşan Türk kuvvetine Sarıkamış yönünde taarruz emri vermiştir. Bu cephede Rusya da 160.000 kişilik kuvvete sahipti. 22 Aralık 1914'ten 19 Ocak 1915'e kadar devam eden taarruzda, soğuk hava şartları, açlık, hastalık, yüksek dağlar, yolsuzluk gibi sebeplerle Türkler büyük kayıp vermiştir. Neticesinde Rus Sarıkamış Harekatı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁵¹

Karikatürde, Kafkasya Cephesi'nde alınan mağlubiyete atıfta bulunmaktadır. Buradaki iki karakter Osmanlı Sultanı V. Mehmed Reşad ve Alman Kayzeri II. Wilhelm'dir. İki hükümdarın savaşla ilgili diyaloglarında bu sefer Osmanlı Devleti'nin kötü imajından sıyrılıp büyük bir gururla savaş ve diplomasi tecrübelerini aktardığı görülmektedir. Aslında başarısızlıkla sonuçlanan bir savaşı başarıyla örtmeye çalıştıkları görülüyor. Daha doğrusu Türk hükümdarının Sarıkamış'ta alınan mağlubiyeti halktan gizlemesi anlatılmaktadır. Burada Osmanlı'nın gerçekten uzak söylemlerinin yanı sıra keyifçi olarak da yansıtıldığı da dikkat çekiyor. Elinden nargilesi düşmeyen Osmanlı Sultanı tasviri ile Türklerin "keyifçi" oldukları ima edilmektedir.

¹⁵¹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1, 112.

Karikatür 42: Ham Hayal

Kaynak: “William o’ the Wisp”, *Punch* 148 (3 Mart 1915), 171.

Bataklığın içinde başında fes olan biri görülmektedir. Bu kişinin kafasında bir Türk bayrağı görülmektedir. İki eliyle bataklığa batan kıyafetini toplayan adam, yukarı doğru şaşkın bakışlarla bakmaktadır. Fesli adam hayli korkmuş gibi görünüyor. Baktığı tarafta ise insan kafasının bulunduğu bir hayalet gözükmemektedir.

Karikatürde, Almanya’nın gerçekten uzak hayalleri ve buna inanarak savaşa giren ve bataklığa saplanan Türkiye’nin mevcut olumsuz durumu anlatılmaktadır. Çanakkale Savaşı’nın devam ettiği günlere denk gelmesi mevcut savaşın Türkiye’nin mağlubiyetiyle sonuçlanacağı mesajı verilmektedir. Alt yazıda geçen “William o’ the Wisp” ifadesi, “Will-o-the-Wisp” kalıbından türetilmiştir. “Will-o-the-Wisp”, bataklıklarda gece görülen ve yakamoza benzeyen bir parıltı anlamına gelmektedir. Karikatürde bu tabir Almanya Kayzeri Wilhelm ile özdeşleştirilerek “William o’ the Wisp” olarak

kullanılmıştır. Bu şekilde Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı ile ilgi gerçeklerden uzak hayallerle Türkiye'yi zor duruma sokması anlatılmaktadır.

Karikatür 43: Suyun Üzerinde Sultan

V. MEHMED (Konstantinopolis'e): _ “Sizden ayrılmak istemiyorum, ama gitmem gerektiğini düşünüyorum.”

Kaynak: “The Sultan Over the Water”, *Punch* 148 (10 Mart 1915), 183.

Karikatürde fesli bir adam terliklerini giymiş, yanına alacaklarını almış ve bulunduğu yerden apar topar uzaklaşıyor. Yanına aldıkları eşyalar arasında ise bir valiz, çerçeveli bir fotoğraf, kılıç, nargile, dama, patlayıcı, kafes ve kafesin içinde bir papağan olduğu dikkat çekmektedir. Papağanın yanında “Kismet” yazmaktadır. Papağanın olduğu yere bakıldığında bir cami olduğu dikkat çekiyor. Fesli adamın bulunduğu yerin hizasında bir tabela görülmektedir. Tabela “İstanbul” ve “Küçük Asya” yazıyor. “İstanbul” geldiği

yönü “Küçük Asya” ise gideceği yönü gösteriyor. Gideceği tarafta içinde yük olan bir kayık görülmektedir.

Karikatür, Çanakkale Savaşı günlerinde İstanbul’un tehdit edilmesini anlatmaktadır. Gerçekten de Çanakkale’de savaşın devam ettiği günlerde başşehrin işgale uğraması tehlikesine karşın Sultan’ın İstanbul’u terk etmesi dolayısıyla da başşehrin İstanbul’dan Anadolu’ya kaydırılması gündeme getirilmişti. Fakat bu karardan daha sonra vazgeçilmiştir.¹⁵²

Müttefik kuvvetlerin Çanakkale Boğazı’na karşı girişimleri Ağustos 1914’ten beri konuşulmaktaydı. Fakat Osmanlı Devleti o zamanlar tarafsız olduğu için bu konunun üzerinde durulmamıştır. Osmanlı Devleti savaşa girdikten sonra ise Boğazların ele geçirilmesi daha ciddiyetle planlanmıştır. Bu fikrin mimarı, İngiliz Bahriye Bakanı W. Churchill idi. Ona göre, Çanakkale Boğazı donanma ile zorlanırsa, asıl hedefleri olan Boğazları ve İstanbul’u ele geçirebilirlerdi. Askerler bu fikre katılmasalar da Churchill fikrini askerlere ve kabineye kabul ettirmeyi başarmıştır.¹⁵³

İtilaf Devletleri’nin Çanakkale’ye saldırıları 19 Şubat 1915 saat 09.50’de başlamıştır. Düşman kuvvetler Rumeli Yakası’ndaki Seddülbahir ve Ertuğrul tabyalarını ile Orhaniye ve Kumkale tabyalarını ateş yağmuruna tutmuştur. 19 Şubat’taki girişiminde Türk tabyalarını tahrip edemeyen Müttefik filo amacına ulaşamamıştır. Ertesi gün fırtına sebebiyle düşman donanması 25 Şubat’a kadar taarruza ara vermek zorunda kalmıştır. 25 Şubat’ta yeniden bombardımana başlamış ve yakın mesafeden yapılan atışlarla Boğaz’ın girişindeki tabyalarda büyük tahribat bırakılmıştı. Müttefik filo giriş tahkimatına verdiği hasardan sonra 27 Şubat’ta Boğaz’dan içeri girmiştir. Orta tahkimat bölgesindeki obüslerin ateşleri düşman gemilerine zarar verince donanma geri çekilmeye başlamıştır. 4 Mart’ta Müttefik filosu, Kumkale ve Seddülbahir’deki yarım kalan tahribatı tamamlamak için karaya asker çıkarsa da başarı sağlayamamıştır. Bu şekilde, 19 Şubat’ta başlayıp yaklaşık 1 ay süren deniz muharebeleri, karadaki tabyalarda bulunan Türk topçusu ile, Müttefik donanmasının savaş gemileri arasında devam etmiştir.¹⁵⁴ 18 Mart

¹⁵²Necmettin *Sultan II. Abdülhamid Arafta Bir Hünkâr*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2023), 239.

¹⁵³Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 113.

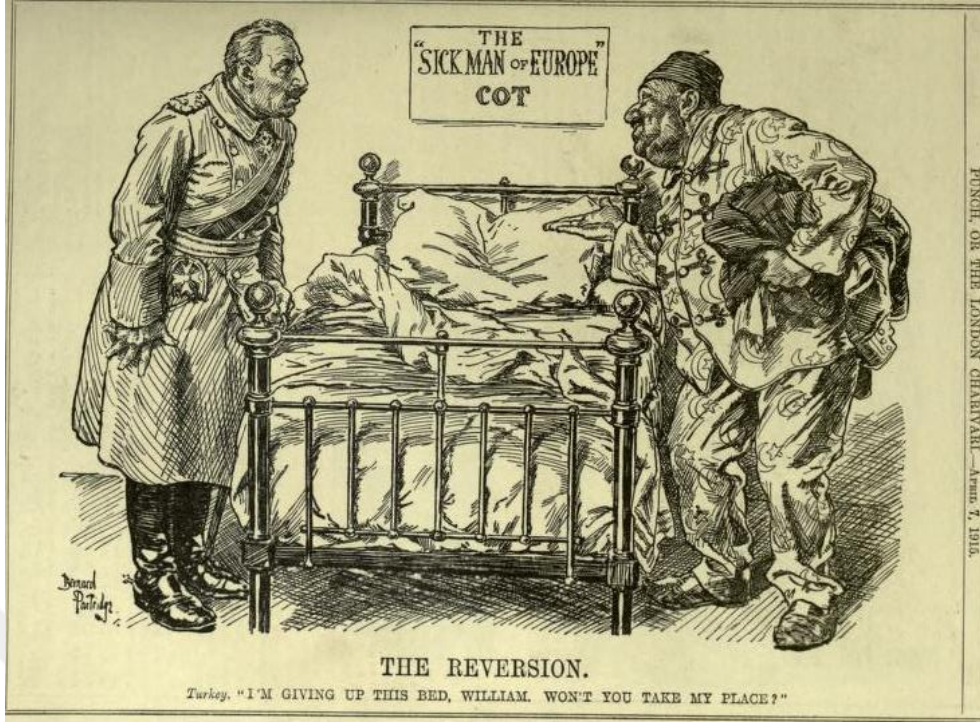
¹⁵⁴Vahdettin Engin-Muzaffer Albayrak, *Tarihin Akışını Değiştiren Savaş Çanakkale 1915*, (İstanbul: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları: 2016), 43-46.

1915'te müttefik donanması Çanakkale Boğazı'na girerek, Boğazı geçme girişiminde bulunmuştur. Lakin bu müttefikler için bir felaket olmuştur.¹⁵⁵

Başında fes olan adam Sultan V. Mehmed Reşad'ı karakterize etmektedir. Burada Sultan V. Mehmed yanına aldıklarıyla arkasına bakakalıp kaçarak “korkak” bir padişah olarak yansıtılmıştır. Bulunduğu yer İstanbul olmakla beraber, buradan ayrılıp Anadolu'ya gitmek için yola çıkmıştır. Türklerin İstanbul'da yerinin olmadığını, onları “Anadolu” ya kovmalarının gerektiğini düşünen Avrupalıların düşüncesi bu karikatürde de görülmektedir.

Aslında burada İngilizlerin hayalleri tasvir edilmiştir. Yani İngilizler Çanakkale Boğazı'nı zorlarken başarı sağlayacaklarını ve ardından da İstanbul'a rahat bir şekilde girebileceklerine inanmışlar ve bu da karikatürlerine yansımıştır. Karikatüre göre Sultan Reşad İstanbul'dan Küçük Asya'ya kaçacak ve İngilizler de rahat bir şekilde İstanbul'a girebileceklerdi. Zaten karikatür de 18 Mart'tan yani Çanakkale'de ummadıkları bir yenilgiyle karşılaşmalarından 8 gün önce yayımlanmıştır. Yani karikatürün yayımlandığı zamanlarda bu isteklerini gerçekleştirmek için Çanakkale Boğazı'nı geçmeye çalışmaktaydılar. Sultanın İstanbul'dan ayrılırken yanına aldığı eşyaların her birinde farklı bir detay verilmektedir. Kafes içindeki “kısmet” diyen papağan, Osmanlı Devleti'nin “kaderci” bir zihniyette olduğuna ve Türklerin her olayın içinden sürekli papağan gibi “Kısmet” diyerek sıyrıldıklarını ima edilmektedir. Padişah, nargilesi ve damasını yanında götürmesiyle “keyifçi” olarak yansıtılmıştır. Bir başka ilginç detay da çerçevesi bir fotoğraftır. Bu fotoğraf Alman İmparatoru II. Wilhelm'e aittir. Osmanlı Sultanı, Alman İmparatoru'nun fotoğrafını yanına almasıyla “Alman Hayranı” olarak gözükmektedir. Ayrıca dikkati çeken diğer detay ise patlayıcı, kılıç gibi zarar verici aletleri de yanına almasıdır. Sağ elinde tuttuğu kutunun üzerinde “patlayıcı” yazmaktadır ve yine aynı elinde bir kılıç tutmaktadır. Patlayıcı ve kılıç gibi zarar verici aletleri yanına almasıyla “acımasız” olarak yansıtılmıştır. İnsan bir yerden uzaklaşırken yanına en değer verdiği ya da en gerekli eşyaları alır. Avrupa algısına göre de Osmanlı Devleti'nin en önem verdikleri ya da gerek duydukları eşyalar bahsi geçen malzemelerdir.

¹⁵⁵ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 113.

Karikatür 44: Eski Hâline Dönme

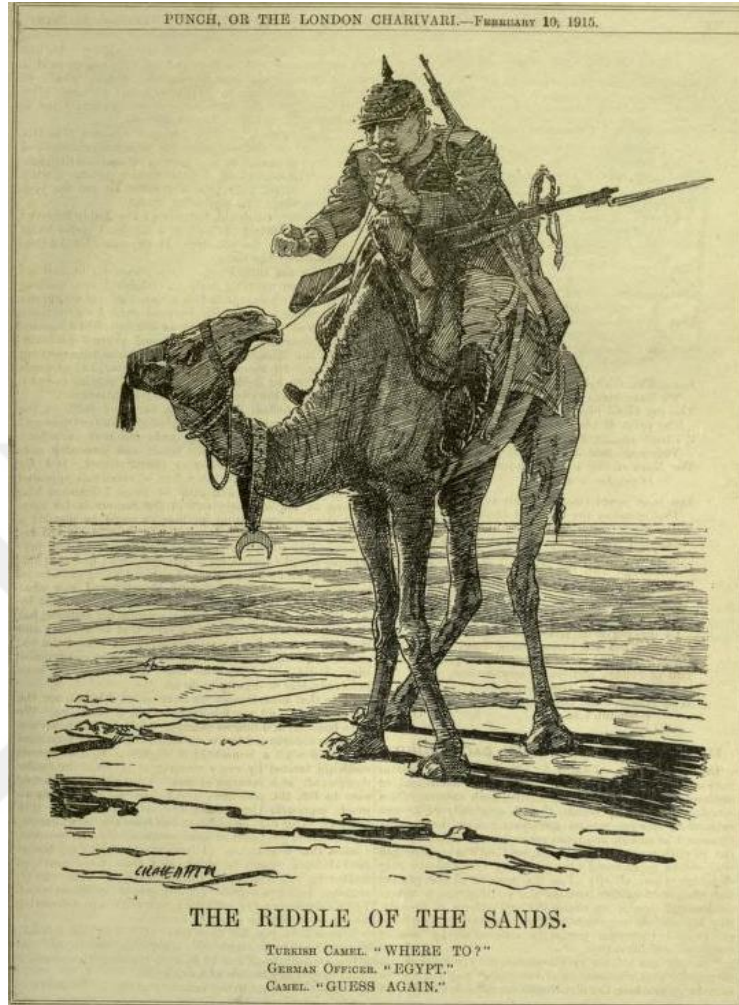
Türkiye: _ “Ben yatağımı veriyorum William. Benim yatağımı almak istemez misin?”

Kaynak: “The Reversion”, *Punch* 148 (7 Nisan 1915), 271.

Karikatürde bir karyola ve karyolanın başında iki adamın konuştuğu görülmektedir. Üniformalı adam şaşkın gözlerle ve kaygılı bir duruşla karşısındaki fesli adama bakmaktadır. Fesli adamın üzerinde ay-yıldız motifli pijamalar var. Yatağından çıkmış olan adam ellerinde kıyafetlerini taşıdığına göre muhtemelen oradan ayrılacaktır. Karyolanın üstündeki tabloda “Avrupa’nın Hasta Adamı Karyolası” yazmaktadır.

Karikatür, Türklerin İtilaf Devletleri’ne karşı muvaffak bir şekilde ilerledikleri Çanakkale muharebeleri esnasında yayınlanmıştır. Hasta yatağından kalkan Sultan V. Mehmed Reşad, yatağını Kayzer II. Wilhelm’e devredebileceğini ifade ederken Wilhelm’in şaşkın bakışları ve kaygılı duruşu dikkat çekmektedir. Osmanlı Devleti için kullanılan “Avrupa’nın Hasta Adamı” yakıştırmasının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini anlatan bu karikatür, Osmanlı Devleti’nin iyileşip eski günlerine dönme ihtimalinin olduğunu vurgulamaktadır. Kaybettikleri bir savaşla “Hasta Adam” olarak karikatürize edilen Osmanlı Devleti’nin, kazanmakta olduğu bir savaşla da iyileşmiş bir şekilde karikatürize edilmesi rollerin değişebileceğini göstermektedir. İngilizler de bu gerçeği

kabullenip karikatürlerine yansıtmışlardır. Bu karikatürde “Avrupa’nın Hasta Adamı” Çanakkale’de kazandığı başarılarla taburcu olmuş ve yerini başkalarına devretmektedir.

Karikatür 45: Kumların Bilmececi

Türk Devesi: _ “Nereye?”

Alman Subayı: _ “Mısır.”

Deve: _ “Tekrar tahminde bulun.”

Kaynak: “The Riddle of the Sands”, *Punch* 148 (10 Şubat 1915), 103.

Çölde bir deve sırtındaki adamla yürümektedir. Devenin üstündeki adam sanki ona bir şeyler anlatmaya çalışıyor. Deve ise adama bakıp gülümsüyor. Devenin başında fes var. Ayrıca boynunda çan yerine taktığı hilal motifi dikkat çekmektedir. Devenin üstündeki adamın ise dizinin üstünde ve sırtında tüfek bulunmaktadır.

Savaşın ilk yılında büyük heveslerle girişilen Süveyş Kanalı Seferi ile Osmanlı için ikinci bir cephe açılmıştı. Lakin yenilgiye uğranılması sonucunda geri çekilmeye başlanmıştır. Bu cephenin açılmasındaki maksat, İngilizleri oyalayarak Süveyş Kanalı'nı ele geçirmektir.¹⁵⁶ Cemal Paşa Kanal Harekatı'nın komutanlığı görevini üstüne almıştır. 3 Şubat 1915'te Süveyş Kanalı'nı geçme teşebbüsünde bulunuldu, fakat başarılı olunamadı.¹⁵⁷

Karikatür, Erskine Childers'in "The Riddle Of The Sands (Kumların Bilmecesi)"¹⁵⁸ adlı casus romanından esinlenerek hicvedilmiştir. Karikatürde Mısır için harekete geçildiğine vurgu yapılmaktadır. Kafasında fes olan deve "Türkiye" yi ve devenin üzerindeki adam ise "Almanya" yı sembolize etmektedir. Karikatürün diyaloglarına bakıldığında zaman deve nereye diye sorduğunda "Alman subayı "Mısır" diye cevap verdiğinde deve "tekrar sor" demektedir. Çünkü gidecekleri istikamet artık değişmiştir, Mısır değildir. Burada anlatılmak istenen Kanal Harekatı'nın başarısızlığının ardından Mısır'ı fethetmekten vazgeçmek zorunda kalmalarıdır. "Türkiye" nin Almanları taşıyan bir deve olarak tasvir edilmesi, savaşın gerçek yükünü Türklerin çektiğini ima etmektedir.

¹⁵⁶ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 1/55.

¹⁵⁷ Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, 71.

¹⁵⁸ The Riddle of the Sands; 1903'te yazılan bir casus romanıdır. 1914'teki büyük savaş 11 yıl öncesinden ön görmesiyle ve Almanya'nın İngiltere'yi işgal etme planlarının kurgulanmasını ihtiva etmesi ile dikkat çekmektedir. Bkz. <https://www.rarebooks.ie/books/literature/the-riddle-of-the-sands-first-edition-1903/>, 4 Ekim 2023.

Karikatür 46: Gelibolu_ ve Sonrası

Sultan: _Beni tebrik et William. Artık İngiliz yok. Hepsini denize döktüm!

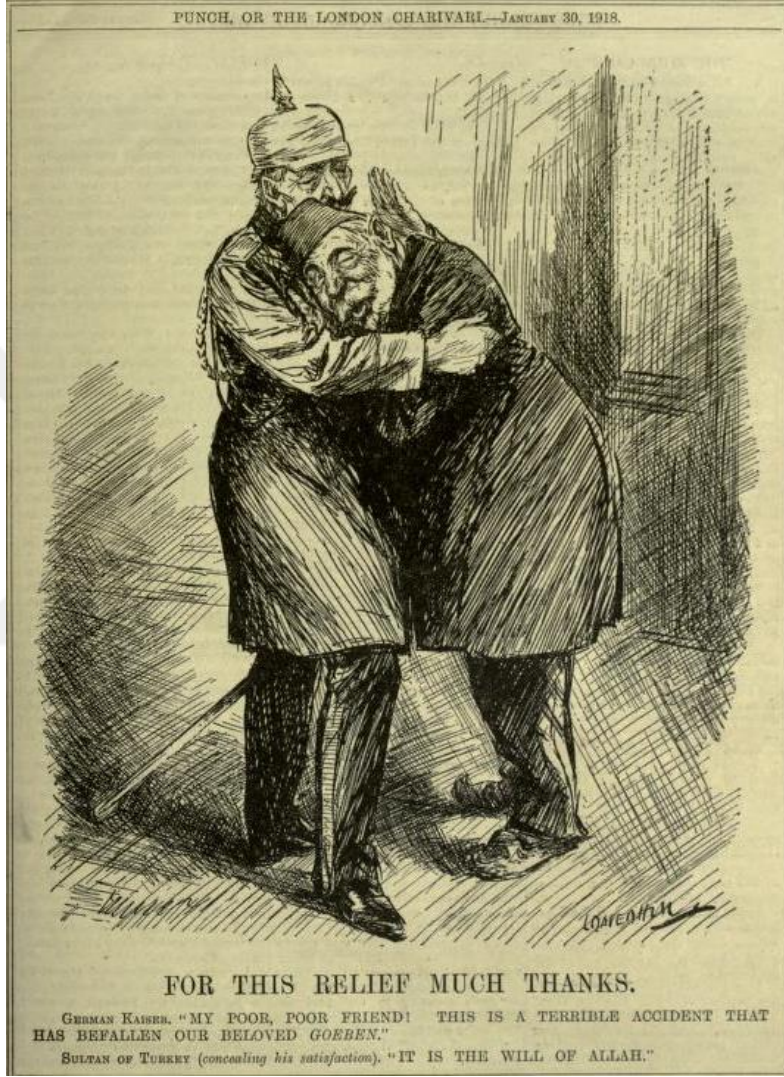
Kayzer: Çok dikkatsizsin. Niçin, bu onların muhiti!”

Kaynak: “Gallipoli-and After?”, *Punch* 150 (19 Ocak 1916), 51.

Karikatürde Türk Sultanı ve Alman Kayzeri ayakta bir şey konuşuyorlar. Türk Sultan hayli sevinçli gözüküyor. Kayzer ise şaşırılmış bir şekilde Sultana bakıyor. Kayzer’in sol bacağında bir kılıç olduğu dikkat çekiyor.

Karikatürde Osmanlı Devleti’nin muvaffakiyeti, Osmanlı padişahının sevinçler içinde karikatürize edilmesiyle yansıtılmıştır. Osmanlı Devleti’ne karşı yenilen İngilizlerin Osmanlı Devleti’nin başarısını küçümseyici düşünceleri Punch dergisi karikatürüne de

yansıdığıdır. Bunu da Osmanlı Sultanı ve müttefiki Alman Kayzeri'ni konuşturdukları diyalog üzerinden yapmışlardır. Gurur ve sevinç içinde İngilizleri denize döktüğü için Alman Kayzeri II. Wilhelm'den tebrik bekleyen Sultan'a, müttefiki Wilhelm tarafından "su onların muhiti" ibareleriyle cevap verilerek, Osmanlı'nın yaşadığı başarı basitleştirilmiştir.

Karikatür 47: Bu Yardımın İçin Çok Teşekkür Ederim

Alman Kayzeri: _ “Zavallı, zavallı dostum! Bu, sevgili Goeben’imizin başına gelen korkunç bir kazadır.”

Türkiye Sultanı (memnuniyetini gizleyerek) “Bu Allah'ın takdiridir.”

Kaynak: “For this Relief Much Thanks”, *Punch* 154 (30 Ocak 1918), 67.

Karikatürde birbirine sarılmış iki adam görülmektedir. Adamlardan birinin kafasında miğfer, diğerinin kafasında fes var. Kafasında miğfer olan, fesli adama sarılarak teselli etmektedir. Fesli adam ise bu durumdan çok memnun gibi duruyor.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin sebebi olan iki gemi Yavuz (Goeben) ve Midilli (Breslau) son kez 20 Ocak 1918'de Çanakkale Boğazı'ndan hareket etmişlerdir. Görevleri Makedonya'dan Filistin'e nakledileceği haberi alınan iki düşman tümeninin Selanik'ten sevk edilmesine mâni olmaktı. Lakin Çanakkale Boğazı'nın önüne düşman birlikleri tarafından tamamen mayın döşenmişti. Buna rağmen İmroz harekâtına devam edildi. İngiliz uçakları Yavuz ve Midilli'ye bomba yağdırmaya başlamışlardı. Bunu engellemeye çalışan Midilli art ardına mayınlara çarpmıştır. Mayınlı bölgeden çıkamayan Midilli başka mayınlara da çarparak kısa süre içinde batmıştır. Yavuz ise yaralı bir şekilde, zor da olsa Çanakkale Boğazı'ndan içeri girmiştir. Midilli Ege'nin sularına gömülürken, Yavuz da yaralı çıkabilmiştir.¹⁵⁹

Karikatürde, Goeben gemisinin yara almasına vurgu yapılmaktadır. Sultan V. Mehmed, Alman Kayzeri II. Wilhelm'in kollarında teselli bulmaktadır. Fakat lında aynı zamanda Goeben'in İstanbul'a gelme neticesinde Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girdiği ve şimdi geline nokta Osmanlı'nın bu savaşı kaybetmekte olduğu; dolayısıyla da bütün bunlara bu geminin neden olduğu ima edilmektedir. Burada dikkat çeken nokta, Sultan Reşad'ın hâlimden çok memnun görünmesidir. Sultan, II. Wilhelm'in ona şefkat göstermesinin mutluluğundan Yavuz gemisinin başına geleni unutmuş gibi gözüküyor. Burada Osmanlı'nın "Alman hayranlığı" yansıtılmıştır. Ayrıca Goeben'in başına gelene "Allah'ın isteği" denilerek Türklerin "kadercilik" anlayışına vurgu yapılmıştır.

¹⁵⁹Mithat Atabay, "Osmanlı İmparatorluğu Hizmetinde Breslau (Midilli) Kruvazörü", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 18 (2015), 128.

SONUÇ

Savaşlar, insanların zihinlerinde belli algılara yol açan kritik dönemler olmuştur. Gerek yaşanan dönemde gerekse üzerinden çok zaman geçtikten sonra belli mücadeleler üzerinden olumlu veya olumsuz algılar oluşturulabilmektedir. Savaş dönemi gerçekleşen mücadele sadece cephede değil cephenin gerisinde de devam etmiştir. İlgili tarafların basın organları ellerinden geldikleri kadarıyla cephede savaşan devletlerini ve ordularını yayınlarıyla desteklemeye çalışmışlardır.

Reel politik nedenlerle, bazen megaloman duygularla ve de dizginlenemeyen hırslarla başlayan savaşların zaferlerinin ve yenilgilerinin objektif tasvir edilmesi pek mümkün olmamıştır. Kazanan taraf kendini aşırı yüceltirken, rakibini belli kalıplara koyarak küçümsemiştir. Hatta kazanan taraflardan bazıları, galibiyet timsali görünmek için müttefikini bile küçümseyebilmiştir. Tezimizin araştırma konusunu teşkil eden Punch dergisindeki karikatürler benzer özelliklere sahiptir.

Punch, savaş merkezli Türk algısı da İngilizlerin siyasi düşünceleri doğrultusunda şekillenmiştir. Bazen olumlu tasvirler yer alırken bazen tam aksinin olduğu görülmektedir. Kırım Savaşı'nda İngilizler ile Osmanlı müttefik iken yapılan tasvirler, Birinci Dünya Savaşı'nda düşmanken yapılan tasvirler ile aynı değildir. Kırım Savaşı'nda müttefikleri olan Osmanlı'ya karşı daha olumlu yaklaşmışlardır. Fakat burada da kendilerini daha çok yüceltmek için Türkleri yermek gibi durumları olmuştur. Ruslara karşı edinilen başarılarda Türklerin bir etkisi olmadığını, bütün başarıların kendilerine ait olduğunu yansıtmaya çalışmışlardır. Herhangi bir başarıda Avrupalılar “dev” gibi gösterilirken; Türk “cüce” gibi gösterilebilmiştir. Bir başka yaklaşım tarzı, Osmanlı-Rus çatışmasında Avrupalıların Osmanlı'yı Rusların elinden kurtardığı gibi kahraman Avrupalı motifi işlemeleridir. Birinci Dünya Harbi'nde ise algı tamamen değişmektedir. Burada Türkleri yermek için kullandıkları en büyük silah müttefik Almanlar üzerinden olmuştur. Müttefiki Almanya'nın bir kuklası ya da piyonu gibi aksedilen Türkiye etkisiz, ağırlığı olmayan bir ülke gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Algının bu kadar uç noktalarda bir değişime uğramasında Kırım Harbi'nde aynı safta yer alırken Birinci Dünya Harbi'nde karşı saflarda yer alınmasıyla alakalıdır. İngiltere'nin Osmanlı ile ne dost ne düşman olduğu savaşlardaki tutumu ise biraz daha orta hâlidir. Lakin Osmanlı'nın düşmanı eğer ki Rusya değil de Yunanistan, İtalya ve Balkanlar ise gizliden de olsa

tarafını belli etmiştir. Buralarda hâkim görülen Avrupa'daki geleneksel Türk algısıdır. Özellikle Yunan Harbi'nde Türklerin sürekli ellerinde bıçak ile saldırgan bir yapıda tasvir edilmesiyle Avrupa'nın "Barbar Türk" algısının izleri görülmektedir. Yunan Harbi karikatürlerine göre, Türkler Yunanlılara zarar verecek kadar cani; Avrupalılar ise Yunanlıların koruyucu kahramanıdır. Balkan Harbi ile alakalı bir karikatürde Avrupa'yı karakterize eden bir kişinin üzerindeki peştemali bir Yunanlı gibi bağlaması gibi detaylar da Punch'ın tarafını belli etmektedir. Zaten Avrupa'dan kovmak istedikleri Türklerin yanında olmaları beklenemezdi. Avrupalılara göre Türklerin Avrupa'da yeri yoktur. Trablusgarp Savaşı'nda ise bir taraf olmalarında ziyade geleneksel Avrupa'daki Türk algısı yansımaları görülmektedir. Yani kısaca söylenebilir ki; İngiltere Osmanlı ile müttefik ya da düşman olduğunda politığını gözetmiş, harici zamanlarda ise çok eskilere dayanan "Türk Korkusu" merkezli yaklaşımını yansıtmıştır.

Punch karikatüristleri, Türkler ve Türklerin bulunduğu olayları çok yakından takip etmişlerdir. Bu dergi incelendiğinde özellikle bahsi geçen savaşların olduğu tarihlerde Türkleri konu alan yoğun bir karikatür akışı görülmektedir. Neredeyse her sayıda Türkleri konu alan karikatürleri bulunmaktadır. 1853-1918 yılları arası Türklerle ilgili 130'u aşkın karikatür bulunmaktadır. Bunun 88 tanesi bahsi geçen savaş yıllarında yapılmış karikatürlerdir. 88 karikatürün hepsinin konu öbeği doğrudan Türkler olmasa da konu alanında Türklerle mutlaka yer verilmiştir. Hatta Türklerle o kadar ilgilenmişler ki; 1914 yılında yayımladıkları bir sayıda "Anlatılmaz Türk" başlığı altında daha önce yayımladıkları yirmi dört karikatürü derleyerek tekrar yayımlamışlardır.

Punch dergisinin karikatürlerinde Türklerin bulunduğu savaşlar üzerinden sıklıkla işlediği motiflere bakıldığı zaman genellikle olumsuz gelişmeler üzerine işlendiği görülür. Punch'ın Türklerin bulunduğu savaşları konu alarak hicvettikleri noktalardan biri "hasta adam"dır. Osmanlı Devleti, sonunu yakın gören ya da görmek isteyen devletler tarafından "hasta adam" olarak tasvir edilmişti. Özellikle bir karikatürde hasta yatağında yatan Sultan Abdülmecit'in üzerine Rusya'nın hayaleti sanki karabasan gibi çökmüştür. Bazen sağ bacağı kesilmiş, bastondan destek alarak durabilen "Sakat adam" şeklinde tasvir edilmiştir. Başarı sağladığı vakitte ise elindeki bastonu fırlatıp bir anda yatağından çıkıp canlanan bir Sultan tasvir edilmiştir.

Bazen de hicivlerin bir hayvana benzetilerek yapıldığını görülmektedir. Balkan Savaşları sırasında yayımlanan bir karikatürde ise Anka kuşu gibi küllerinden doğmak isteyen fakat kendini çok yaşlanmış hissedenden tüyleri yolunmuş, sakat kalmış bir hindi olarak tasvir edilmiştir. Türkiye'nin "hasta adam", "sakat adam" "yaşlı hindi" tasvirlerinin hepsi sonunun geldiğini yansıtmaları içindir. Bu tasvirlerin çoğuna sebep olan Osmanlı Devleti'nin isyanlar ve sonrasında gerçekleşen savaşlar sonucunda yıpranmasından dolayıdır. Keza kazandığı bir zaferde bir anda "canlanmış" ya da başka bir tabirle "iyileşmiş" olarak tasvir edilebilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda yayımlanan bir karikatürde "at" postu geçirilmişken bir başka karikatürde "deve" olarak tasvir edilmiştir. Buralarda Almanya'nın emirleriyle hareket eden ve yükünü taşıyan aşağılayıcı bir tasvirde bulunmuşlardır. Türkiye Birinci Dünya Savaşı karikatürlerinde Almanya'nın her dediğini yapan ezik, aciz bir karakter gibi yansıtılmıştır. Cihan Harbi karikatürlerinde Türkiye aşırıya kaçacak bir şekilde "Alman hayranı" olarak gösterilmiştir.

Punch dergisinin değindiği noktalardan biri de "Barbar Türk" tasviridir. Son günlerini yaşayan bir hasta olarak güçsüz gördükleri Osmanlı Devleti bazen eli kanlı, acımasız bir cani olarak tasvir edilmiştir. Öfke dolu bakışları, her an saldırıya geçecekmiş gibi kılıcı doğrultmalarını tasvir eden karikatürlerle Türklerin ne kadar barbar olduğunu anlatamaya çalışmışlardır. Barbar olarak gösterilen Türkler kimi zaman da "korkak" ve "aciz" olarak tasvir edilmişlerdir.

Karikatürlerde değinilen bir diğer nokta ise Osmanlı Devleti'nin "keyifçi" olmasıdır. Dönemin padişahları üzerinden yapılan algıda; işleri ağırdan alan, önemsemeyen, keyfine daha çok önem veren, her durumda nargilesini ve tütününü eksik etmeyen bir Osmanlı Devleti vardır. Özellikle Sultan II. Abdülhamid'i tasvir eden bir karikatürde çok yanlış imalarda bulunulduğu dikkat çekiyor. II. Abdülhamid çok dindar, alkol içmeyen bir karakterde olduğu bilinirken alkol masasının yanında uzanmış keyif yapar gibi tasvir edilmiştir. İşlerini erteleyen Sultan Hamid hiçbir şeyi umursamayan sadece keyfine bakan bir Padişah gibi tasvir edilmiştir. Bu algıların mübalağadan ibaret, gerçeklikten uzak olduğu görülmektedir. II. Abdülhamid devlet işlerinden kendi özel hayatına bile çok az vakit ayıran bir devlet adamı olarak bilinirken karikatürlerde tam tersi yansıtılmıştır.

Bir diğerk dikkat çeken vurgulama, Türklerin küçümşenmesidir. Avrupalı devletler gibi olamayacağı düşünölen Türkler, başarılı olduğı muharebelerde bile bazen “cöce” olarak tasvir edilerek küçümşenmiştir. Türklerin başarılı olduğı zamanlarda bile karikatürler bu başarıyı yansıtmadığı görölmektedir. Küçümsemek için bazen “cöce” olarak tasvir ettikleri Türkleri bazen de “şışman”, yürümekte zorlanan hantal biri olarak tasvir etmişlerdir. Ayrıca alaycı bir yüz ifadesi bulunan Türkler, işleri ciddiye almayan “ciddiyetsiz” hatta bazen çocuk gibi davranan biri olarak karikatürize edilmiştir.

Bir başka husus, ise Türklerin “kadercilik” anlayışdır. Karikatürlerin çoğunda rastlanılan “Kısmet” yazısı ile Türklerin bir çaba göstermeden her şeyi kadere bıraktıkları ima edilmektedir. Başka bir tabirle Türkler her olayın içinden “Kısmet” diyerek sıyrılmaktadırlar.

Bu çalışmada yapılan analizler sonucunda, Punch dergisindeki “Türk algısı” İngiltere’nin Osmanlı ile ilişkilerinin mevcut durumuna göre değişmektedir. Lakin işledikleri motifler Avrupa’da Türklere karşı oluşan önyargıların yansımasıdır. Avrupalıların Türkler hakkındaki olumsuz düşünceleri çok eski zamanlara kadar gitmektedir. Avrupalılardaki bu yerleşmiş Türk algısı karikatüristlerin de etki altında kalarak çizimlerine yansıtmısına sebep olmuştur.

Milliyetçilik akımının getirdiğı ayaklanmalar ve dolayısıyla çıkan savaşlar Osmanlı Devleti’ni hayli yormuş ve bu durum savaşlara genellikle başarısız olarak yansımıştır. Başarısızlıkları aslında güçsüzlüğünden değil yorgunluğundandır. Fakat Avrupalılar yüzyıllardır Türk algısını oluşturdıkları gibi yine bu fırsatı kaçırmamışlardır.

Göröldüğü üzere bu algılar gerçeklikten hayli uzaklaşmış objektif olmayan yaklaşımlardır. Okuyucular böyle yaklaşımlar konusunda daha temkinli davranmalıdır, her abartılı yaklaşımı gerçekmiş gibi kabul etmemelidir. Avrupalıların geçmişte, şu an ve gelecekte Türklere karşı olan ön yargılarını yıkmak kolay değildir fakat bu ön yargılar doğrultusunda oluşan algılar süzgeçten geçirilerek değerdendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- “A Bear with a Sore Head”. *Punch* 25 (26 Kasım 1853), 219. Erişim 10 Ocak 2023. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1853a/0230/image,info,thumbs>
- “A “Critic”-al Situation”. *Punch* 72 (7 Nisan 1877), 151. Erişim 11 Ocak 2023. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1877/0154/image,info,thumbs>
- “A Domestic Triumph”. *Punch* 143 (31 Temmuz 1912), 101. Erişim 11 Ocak 2023. https://archive.org/details/sim_punch_july-december-1912_143/page/101/mode/1up?view=theater
- “Against the Grain”, *Punch* 112 (27 Şubat 1897), 103. Erişim 11 Ocak 2023. <https://archive.org/details/punch112a113lemouoft/punch112a113lemouoft/page/n138/mode/1up?view=theater>
- “A Good Joke”. *Punch* 25 (23 Temmuz 1853), 35. Erişim 10 Ocak 2023. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1853a/0047/image,info,thumbs>
- “Another Russian Victory”. *Punch* 27 (8 Temmuz 1854), 5. Erişim 10 Ocak 2023. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1854a/0013/image,info,thumbs>
- “A Question of Detail”. *Punch* 145 (20 Ağustos 1913), 171. Erişim 12 Ocak 2023. <https://archive.org/details/punchvol144a145lemouoft/page/171/mode/1up?view=theater>
- “Armageddon: A Diversion”. *Punch* 143 (4 Aralık 1912), 455. Erişim 12 Ocak 2023. https://archive.org/details/sim_punch_july-december-1912_143/page/455/mode/1up?view=theater
- “A Terrible Turk”. *Punch* 25 (15 Ekim 1853), 159. Erişim 10 Ocak 2023. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1853a/0170/image,info,thumbs>
- “Awkward”, *Punch* 74 (23 Şubat 1878), 79. Erişim 11 Ocak 2023. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1878/0082/image,info,thumbs>
- “Beati Possidentes”. *Punch* 74 (9 Mart 1878), 103. Erişim 11 Ocak 2023. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1878/0106/image,info,thumbs>
- “Consultation About the State of Turkey” *Punch* 25 (17 Eylül 1853), 119. Erişim 10 Ocak 2023. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1853a/0130/image,info,thumbs>
- “Enough!”, *Punch* 112 (1 Mayıs 1897), 211. Erişim 11 Ocak 2023. <https://archive.org/details/punch112a113lemouoft/punch112a113lemouoft/page/n248/mode/1up?view=theater>

- “Father to the Thought”. *Punch* 144 (23 Nisan 1913), 315. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol144a145lemouoft/page/315/mode/1up?view=theater>
- “For this Relief Much Thanks”, *Punch* 154 (30 Ocak 1918), 67. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol154a155lemouoft/punchvol154a155lemouoft/page/67/mode/1up?view=theater>
- “Gallipoli- and After?”. *Punch* 150 (19 Ocak 1916), 51. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol150a151lemouoft/punchvol150a151lemouoft/page/51/mode/1up?view=theater>
- “His Master’s Voice”. *Punch* 147 (11 Kasım 1914), 391. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol146a147lemouoft/page/391/mode/1up?view=theater>
- “In His Element”. *Punch* 143 (9 Ekim 1912), 295. Erişim 12 Ocak 2023.
https://archive.org/details/sim_punch_july-december-1912_143/page/295/mode/1up?view=theater
- “Kismet”. *Punch* 145 (30 Temmuz 1913), 111. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol144a145lemouoft/page/111/mode/1up?view=theater>
- “My Friend- the Enemy!”. *Punch* 112 (22 Mayıs 1897), 247. Erişim 11 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punch112a113lemouoft/punch112a113lemouoft/page/n284/mode/1up?view=theater>
- “No Effects”. *Punch* 144 (26 Mart 1913), 235. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol144a145lemouoft/page/235/mode/1up?view=theater>
- “No Hurry!”, *Punch* 113 (31 Temmuz 1897), 38. Erişim 11 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punch112a113lemouoft/punch112a113lemouoft/page/n419/mode/1up?view=theater>
- “Settled”, *Punch* 144 (2 Nisan 1913), 263. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol144a145lemouoft/page/263/mode/1up?view=theater>
- “The Bear and the Bees- A New Version of an Old Story”. *Punch* 25 (16 Temmuz 1853), 25. Erişim 10 Ocak 2023. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1853a/0037/image,info,thumbs>
- “The Boiling Point”. *Punch* 143 (2 Ekim 1912), 275. Erişim 12 Ocak 2023.
https://archive.org/details/sim_punch_july-december-1912_143/page/275/mode/1up?view=theater

- “The Dogs of War”. *Punch* 70 (17 Haziran 1876), 247. Erişim 11 Ocak 2023.
<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1876/0248/image,info,thumbs>
- “The Euphemists”. *Punch* 148 (13 Ocak 1915), 31. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol148a149lemouoft/page/31/mode/1up?view=theater>
- “The Fag-end of the Conference”. *Punch* 72 (27 Ocak 1877), 31. Erişim 11 Ocak 2023.
<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1877/0035/image,info,thumbs>
- “The Giant and the Dwarf” *Punch* 27 (5 Ağustos 1854), 45. Erişim 10 Ocak 2023.
<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1854a/0053/image,info,thumbs>
- “The God in the Cart”. *Punch* 148 (6 Ocak 1915), 3. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol148a149lemouoft/page/n48/mode/1up?view=theater>
- “The Good Boy of the East”. *Punch* 144 (4 Haziran 1913), 435. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol144a145lemouoft/page/n478/mode/1up?view=theater>
- “The New Leg”. *Punch* 74 (6 Temmuz 1878), 307. Erişim 11 Ocak 2023.
<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1878/0308/image,info,thumbs>
- “The Pen is Handier Than the Sword”. *Punch* 142 (18 Ekim 1911), 279. Erişim 11 Ocak 2023.
https://archive.org/details/sim_punch_july-december-1911_141/page/279/mode/1up?view=theater
- “The Real “Invalide Russe”. *Punch* 27 (22 Temmuz 1854), 25. Erişim 10 Ocak 2023.
<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1854a/0033/image,info,thumbs>
- “The Reversion”. *Punch* 148 (7 Nisan 1915), 271. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol148a149lemouoft/page/n340/mode/1up?view=theater>
- “The Riddle of the Sands”, *Punch* 148 (10 Şubat 1915), 103. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol148a149lemouoft/page/103/mode/1up?view=theater>
- “The Split Crow in Difficulties- A Fable for the Day”. *Punch*, 26 (11 Şubat 1854), 55. Erişim 10 Ocak 2023.
<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1854/0062/image,info,thumbs>
- “The Sultan Over the Water”. *Punch* 148 (10 Mart 1915), 183. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol148a149lemouoft/page/n252/mode/1up?view=theater>
- “The Turkish Shylock”. *Punch* 112 (29 Mayıs 1897), 259. Erişim 11 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punch112a113lemouoft/punch112a113lemouoft/page/n296/mode/1up?view=theater>

- “Tightening the Grip”. *Punch* 73 (1 Aralık 1877), 247. Erişim 11 Ocak 2023.
<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1877a/0251/image,info,thumbs>
- “Turkey in Danger”. *Punch* 24 (9 Nisan 1853), 145. Erişim 10 Ocak 2023.
<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1853/0153/image,info,thumbs>
- “Turkey in Wonderland”. *Punch* 144 (8 Ocak 1913), 21. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol144a145lemouoft/page/n64/mode/1up?view=theater>
- “Victory of the Alma”. *Punch* 27 (14 Ekim 1854), 148. Erişim 10 Ocak 2023.
<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/punch1854a/0156/image,info,thumbs>
- “When the Ships Come Home”. *Punch* 147 (1 Temmuz 1914), 3. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol146a147lemouoft/page/n572/mode/1up?view=theater>
- “Who Says ‘Sick Man’ Now?”. *Punch* 112 (15 Mayıs 1897), 235. Erişim 11 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punch112a113lemouoft/punch112a113lemouoft/page/n272/mode/1up?view=theater>
- “William o’ the Wisp”, *Punch* 148 (3 Mart 1915), 171. Erişim 12 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punchvol148a149lemouoft/page/171/mode/1up?view=theater>
- “You Go First!”. *Punch* 112 (20 Mart 1897), 139. Erişim 11 Ocak 2023.
<https://archive.org/details/punch112a113lemouoft/punch112a113lemouoft/page/n176/mode/1up?view=theater>
- Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 16. Basım, 2013.
- Akşin, Sina. *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Alkan, Necmettin. *Avrupa Karikatürlerinde II. Abdülhamid ve Osmanlı İmajı*, İstanbul: Selis Kitaplar, 2006.
- Alkan, Necmettin. *Karikatürlerle Oryantalizm / Avrupa’nın Türk ve Türkiye Algısı*, İstanbul: Selis Kitaplar, 2016.
- Alkan, Necmettin. *Karikatürlerle Sultan II. Abdülhamid / Propaganda ve Gerçek Arasında Bir Padişah*, İstanbul: Kronik Kitap, 3. Basım, 2022.
- Alkan, Necmettin. *Selanik Düştü 1912-1913 Balkan Savaşı ve Hezimet*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- Alkan, Necmettin. *Sultan II. Abdülhamid Arafta Bir Hünkâr*. İstanbul: Kronik Kitap, 1. Basım, 2023.

- Alkan, Necmettin. “Avusturya Karikatür Dergilerinde Bosna İşgali”. *Toplumsal Tarih*, 155 (Kasım 2006), 36-42.
- Alkan, Necmettin. “Çanakkale Savaşı ve Kanal Harekatı’nın “Lustige Blaetter” Dergisindeki Tasviri” *Çanakkale Savaşı ve Tarihi*, ed. İbrahim Güran Yumuşak, 1/163-170. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2006.
- Alkan, Necmettin. “Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Diplomasisi”. *Osmanlı Diplomasi Tarihi- Kurumları ve Tatbiki*. ed. M. Alaaddin Yalçinkaya-Uğur Kurtaran. 205-237. Ankara: Altınordu Yayınları, 2018.
- Andıç, Fuat - Andıç, Süphan. *Kırım Savaşı Ali Paşa ve Paris Antlaşması*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1. Basım, 2002.
- Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1879-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. 1 Cilt. Ankara: TİB Kültür Yayınları, 8. Basım, 1992.
- Atabay, Mithat. “Osmanlı İmparatorluğu Hizmetinde Breslau (Midilli) Kruvazörü”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*. 13/18 (Mayıs 2015), 117-130. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/canakkalearastirmalari/issue/4005/52890>
- Aydın, Mithat. “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Avusturya Diplomasisi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/18 (Aralık 2018) 151-181. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd/issue/42204/508605>
- Badem, Candan. *Kırım Savaşı ve Osmanlılar*. çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul: TİB Kültür Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Baillet, Françoise. “The Punch Pocket Book: A Victorian Business Venture (1843-81). *Victorian Periodicals Review* 53/2 (Summer 2020), 238-266. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/i-punch-pocket-book-victorian-business-venture/docview/2429461257/se-2>
- Belen, Fahri. *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri*. 1 Cilt. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1964.
- Brown, Craig. “Not as Profitable as it used to be; Punch Magazine.” *The Times* (25 Mar 1992). <https://go.gale.com/ps/i.do?p=AONE&u=cumhurb&id=GALE|A116548461&v=2.1&it=r&sid=ebsco&asid=bf08b9cd>
- Büyüktopçu, Mehmet Burak. *Alman Karikatürlerinde Türk İmgesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Cassidy, Suzanne. “The Media Business; A Last Laugh for Punch Magazine?” *New York Times*, (September, 7, 1992).

<https://go.gale.com/ps/i.do?p=STND&u=cumhurb&id=GALE|A174949981&v=2.1&it=r&sid=ebsco&asid=5696de47>

- Cayley, Seth - Horrocks, Clare. "Spotlight on a New Digital Resource / The Punch Historical Archive 1841-1992: A Sustainable Brand for the Digital Age". *Victorian Periodicals Review*, 48/2 (Summer 2015), 238-243. <https://www.jstor.org/stable/43663366>
- Codell, Julie. "Imperial Differences and Culture Clashes in Victorian Periodicals' Visuals: The Case of Punch". *Victorian Periodicals Review* 39/4 (Winter 2006), 410-428. <http://www.jstor.org/stable/20084159>
- Engin, Vahdettin - Albayrak, Mustafa. *Tarihin Akışını Değiştiren Savaş Çanakkale 1915*. İstanbul: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Feldmann, Wilhelm. *İstanbul'da Savaş Günleri*. çev. Necmettin Alkan, İstanbul: Selis Kitabevi, 1. Basım, 2004.
- Göker, Gamze. *Osmanlı Karikatürlerinde Kadın*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Heinzelmann, Tobias. *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914*, çev. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 1. Basım, 2004.
- Hodder, Gerorge. *Memories of My Time*, London: Savill, Edwards And Co., Printers, 1870.
- Hoge, Warren. "Whack! Whack! Whack! Reborn Punch Pounded". *New York Times*, (18 September 1996), 4. <https://www.proquest.com/newspapers/whack-reborn-punch-pounded/docview/430656159/se-2?accountid=201395>
- Hülagü, M. Metin. *Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1. Basım, 2001.
- Johnson, Jamie W. "The Changing Representation of the Art Public in Punch 1841-1896". *Victorian Periodicals Review*. 35/3 (Fall 2002), 272-294. <http://www.jstor.org/stable/20083889>
- Karal, Enver Ziya. *İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)* 9. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 1999.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907*. 8. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 6. Basım, 2007.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri 1789-1856*. 5. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 6. Basım, 2007.
- Karpat, Kemal. *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*. İstanbul: Timaş Yayınları, 8. Basım, 2019.

- Kaştan, Yüksel. “Mondros Ateşkes Antlaşması’nın Alman Basınında Yansıması (Ekim-Kasım 1918)”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 6/12 (Aralık 2019), 189-211. <https://doi.org/10.20860/ijoses.642531>
- Kaylan, Aziz, *Kırım Savaşı*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1. Basım, 1975.
- Keleş, Erdoğan. “Kırım Savaşı’nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”. *OTAM* 23 (Haziran 2008), 149-194. https://doi.org/10.1501/OTAM_00000000289
- Kocabaş, Süleyman. *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913*. İstanbul: Vatan Yayınları, 1. Basım, 2000.
- Kocabaşoğlu, Uygur. “Punch’a Göre 31 Mart Olayı”. *Tarih ve Toplum* 17/102 (1992), 12-15.
- Mahmud Celaleddin Paşa. *Mir’ât-ı Hakikat*. haz. İsmet Miroğlu. İstanbul: Berekat Yayınevi, 1983.
- Mahmud Talat Bey, *Plevne Müdafası*, haz. Eyüp Kul, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 1. Basım, 2018.
- Manastırlı Mehmet Rifat, *93 Harbi Faciası*, haz. Tahsin Yıldırım, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 1. Basım, 2010.
- Mets, Maarja. *The British Lion against the Russian Bear: Depictions of Nicholas I in the Punch Magazine during the Crimean War*. Tartu: University of Tartu, Institute of History and Archaeology, Lisans Tezi, 2017. <http://hdl.handle.net/10062/58115>
- Miller, Henry J. “John Leech and the Shaping of the Victorian Cartoon: The Context of Respectability”. *Victorian Periodicals Review* 42/ 3 (Fall 2009), 267-291. <https://www.jstor.org/stable/27760231>
- Morris, Frankie. *Artist of Wonderland: The Life, Political Cartoons, and Illustrations of Tenniel*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2005.
- Noakes, Richard. “Science in mid-Victorian Punch”. 26/3 *Endeavour* (2002), 92-96. [https://doi.org/10.1016/S0160-9327\(02\)01426-6](https://doi.org/10.1016/S0160-9327(02)01426-6)
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı’ya Bakmak*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 1. Basım, 2016.
- Öztuna, Yılmaz. *Osmanlı Devleti Tarihi/ Siyasi Tarihi*. 1 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 6. Basım, 2018.
- Öztuna, Yılmaz. *II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 5. Basım, 2017.
- Peachey, Paul “Punch Magazine Closes for Second Time.” *The Independent* (30 May 2002), 7. <https://www.proquest.com/newspapers/punch-magazine-closes-second-time/docview/312047561/se-2>

- Pektaş, Şenol. *Alman Karikatür Dergisi Kladdereadatsch'a Göre II. Abdülhamit ve Türk İmgesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Prager, Arthur. "The Artists Amuse Themselves: Victorian Painters and Punch" *Notes in the History of Art* 1/3 (Spring 1982), 24-28. <https://www.jstor.org/stable/23207829>
- Punch, "About: A Brief History". Erişim 10 Nisan 2023. <https://magazine.punch.co.uk/p/a-brief-history>
- Punch, "Galleries". Erişim 13 Ağustos 2023. <https://magazine.punch.co.uk/archive>
- Saka, Özge. *Karagöz Dergisine Göre Avrupa Devletleri Balkan ve Trablusgarp Sorunu (1908 - 1913)*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Spielmann, Marion Harry. *The History of Punch*. London: Cassel and Company Limited, 1895.
- Subaşı, Turgut. "Abdülmecid Dönemi Osmanlı İngiliz İlişkileri". *Osmanlı Diplomasi Tarihi*. ed. M. Alaaddin Yalçinkaya - Uğur Kurtaran. 179-204. Ankara: Altınordu Yayınları, 2018.
- Şakir, Ziya. *II. Abdülhamid'in Gizli Siyaseti ve Yunan Zaferi*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Basım, 2007.
- Şimşek, Eyyub. *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri ve Kırım Savaşı (1853-1856)*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Topuz, Hıfısı. *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1. Basım, 1997.
- Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi / İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe* 1. Cilt. Ankara: Bilgi Yayınevi, 3. Basım, 2008.
- Turan, Tufan. "İspanya Elçilik Raporlarında 1875 Hersek İsyanı". *Belleten* 82/294 (Ağustos 2018), 627-673. <https://doi.org/10.37879/belleten.2018.627> Vahdettin Engin-Muzaffer
- Williams, Dominic. "Punch and the Pogroms: Eastern Atrocities in John Tenniel's Political Cartoons, 1876- 1896" *Revue d'art canadienne / Canadian Art Review*, 42/1 (2017), 32-47. <https://www.jstor.org/stable/44318124>
- Yükselen, Hakan Seyfettin. *Plevne Müdafası*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Ayşenur KARABAY	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Tarih
Makale ve Bildiriler	
1. Karabay, Ayşenur. “ Saraydan Çıkan Bir Jön Türk: Prens Sabahattin ”. <i>Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> 6/2 (Kasım 2022) 549-578. https://doi.org/10.30561/sinopusd.1119935	